

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Civiele en administratieve rechtspleging in Nederland 1951-2000; deel 1: tijdreeksdata

Velthoven, B.C.J. van

Citation

Velthoven, B. C. J. van. (2002). *Civiele en administratieve rechtspleging in Nederland 1951-2000; deel 1: tijdreeksdata*. Department of Economics Research Memorandum (pp. 1-122). Leiden: Department of Economics, Universiteit Leiden. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15804>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15804>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Department of Economics Research Memorandum 2002.01

Civiele en administratieve rechtspleging in Nederland
1951-2000: deel 1; tijdreeksdata

B.C.J. van Velthoven

Correspondence to

Faculty of Law
Department of Economics
P.O. Box 9521
2300 RA Leiden
The Netherlands

Editors

Dr. K. Caminada
Dr B.C.J. van Velthoven

Universiteit Leiden

Faculteit der Rechtsgeleerdheid
Sectie Economie

**CIVIELE EN ADMINISTRATIEVE RECHTSPLEGING
IN NEDERLAND 1951-2000**

Deel 1: TIJDREEKSDATA

B.C.J. van Velthoven

januari 2002

CIVIELE EN ADMINISTRATIEVE RECHTSPLEGING IN NEDERLAND 1951-2000

Deel 1: TIJDREEKSDATA

B.C.J. van Velthoven*

januari 2002

* Dit rapport doet verslag van de eerste fase, de dataverzameling, van het project "Tijdreeksonderzoek rechtspleging". Dit project vindt plaats binnen het thema Geschillenbeslechting van het E.M. Meijers Instituut en is mede mogelijk gemaakt door een subsidie van het Ministerie van Justitie. Mijn bijzondere waardering gaat uit naar mw. V. Kramnik, die als student-assistente een nuttige, maar niet altijd even dankbare taak heeft vervuld bij de dataverzameling. Voorts wil ik de volgende personen en instellingen bedanken voor hun bijdragen aan de totstandkoming van de dataset: mw. B. van Aerde (Ministerie VROM), H.G. Aten, F.W.M. Huls en C.S. Wang (CBS), mw. W. Dehing en mw. M. Haman (Landelijke Vereniging van instituten voor Sociaal Raadsliedenwerk), T. Engelen (Stichting IRIS), A. Klijn en F.P. van Tulder (WODC), G.P. van Koetsveld, mw. L.R.M. Koomen en A. Sala (Ministerie van Justitie), mw. D. Sleebos (Tariefcommissie), J. de Snoo (Verbond van Verzekeraars), F. Talstra (Centraal archief Gerechten Groningen) en mw. A.-M. Verlooy (Stichting Geschillencommissies Consumentenzaken). Ten slotte heb ik nuttig econometrisch advies ontvangen van dr. M.J.M. Kerkhofs (OSA/KUB) en vele bruikbare suggesties aangereikt gekregen vanuit de begeleidingscommissie; de uiteindelijk gemaakte keuzen zijn volledig mijn verantwoordelijkheid.

INHOUDSOPGAVE

I. Inleiding	1
II. Beroep op de rechter	
1. Civiel	5
2. Administratief	14
III. Conflictbronnen	
1. Algemeen	24
2. Specifiek	26
IV. Sociaal-culturele context	
1. Omvang wet- en regelgeving	29
2. Proxies voor sociale cohesie	32
3. Opleidingsniveau bevolking	35
4. Opvang in de eerste lijn	37
a. instituten Sociaal Raadslieden	39
b. rechts- en wetswinkels	41
c. Bureaus voor Rechtshulp	43
d. rechtshulp via particulier lidmaatschap	45
e. rechtskundig adviesbureaus	46
f. De Nationale Ombudsman	47
g. recapitulatie	48
V. Kosten en baten van rechtsgang vs. alternatieve oplossingsstrategieën	51
1. Gemiddelde kosten advocaat	53
a. aantal toevoegingen	54
b. de eigen bijdrage	61
c. tarief commerciële advocaat	66
d. bereik toevoegingsregeling	68
e. recapitulatie	71
2. Griffierechten	74
3. Duur gerechtelijke procedures	78
4. Rechtsbijstandverzekeringen	82
5. ADR: geschillencommissies consumentenzaken	85
6. Pseudorechtspraak: huurcommissies	88
7. Draagkracht	90
VI Capaciteit rechterlijke macht en advocatuur	92
1. Personeelsomvang rechterlijke organisatie	92
2. Aantal advocaten	95
3. Beloning toevoeging vs commerciële advocatuur	98
Geraadpleegde literatuur	105
Bijlagen	109

I. INLEIDING

Achtergrond

Empirisch onderzoek naar de betekenis van kosten en baten bij het beroep op de rechtspleging in Nederland heeft zich tot nu toe voornamelijk beperkt tot *De weg naar het recht* van Schuijt e.a. (1976) en meer recent de studies van Klijn c.s. naar de toegangsregulering via de gesubsidieerde rechtsbijstand (WROM en Wrb).¹ Genoemd werk verschaft ons belangrijke inzichten en maakt aannemelijk dat het gedrag van rechtshulpzoekenden en rechtshulpaanbieders geduid kan worden in termen van een kosten-batenafweging. Tegelijk schiet genoemd onderzoek op een reeks van onderdelen tekort.²

Een van de belangrijke kanttekeningen betreft het feit dat voor een op economische leest geschoeide afwegingstheorie een tamelijk magere invulling wordt gegeven aan de relevante kosten- en batencategorieën. Zo wordt niet of nauwelijks aandacht besteed aan de feitelijke hoogte van de inzet bij problemen en geschillen. Ook blijft onduidelijk hoe hoog nu precies de kosten zijn van de verschillende alternatieve oplossingsstrategieën die voor de rechtshulpzoekenden openstaan. Ten aanzien van de rechtshulpaanbieders geldt iets dergelijks wat betreft hun opbrengsten.

Een andere kanttekening betreft het partiële karakter van de analyse. Hoewel wordt erkend dat voor de ontwikkeling van het beroep op de rechter en het gebruik van de gesubsidieerde rechtsbijstand in de loop van de tijd tal van factoren verantwoordelijk zijn (denk aan de intensiteit van het maatschappelijk verkeer, de regeldichtheid, de capaciteit van advocatuur en rechterlijke macht, de inkomensverdeling, de hoogte van de eigen bijdrage, het bereik van de subsidieregeling enz.) blijven de analyses steeds beperkt tot één of hooguit enkele van deze factoren. Een poging om het relatieve belang van de verschillende factoren te bepalen ontbreekt vrijwel geheel.

Een tijdreeksanalyse zou in ieder geval aan het laatste kritiekpunt tegemoet kunnen komen. Op het terrein van de civiele en administratieve rechtspleging beperken de beschikbare tijdreeksresultaten voor Nederland zich echter tot een studie van Van Tulder en Jansen (1987, 1988). Omdat dat onderzoek in een aantal opzichten gedateerd is (denk alleen aan de onderzochte periode 1966-1985 die niet de overgang van WROM naar Wrb dekt), is het voornemen opgevat om een nieuw tijdreeksonderzoek te ondernemen. Daarvoor is aansluiting gezocht bij de eerder in de context van de criminaliteitsontwikkeling door Theeuwes en Van Velthoven (1994) toegepaste benaderingswijze en onderzoeksmethodiek.³

Kenmerk van die benaderingswijze is dat, ingegeven door de economische theorie, eerst en vooral de relevante kosten- en batenelementen zo goed mogelijk

¹ Met name Klijn, Van der Schaaf en Paulides (1998) en de daarin genoemde deelstudies.

² Zie in algemene zin Van Velthoven (2000) en voor een gedetailleerde reactie op het onderzoek van Klijn c.s. naar de toegangsregulering vanwege de Wrb Van Velthoven (2001).

³ Zie voor een reactie en een repliek ook *Justitiële Verkenningen*, jg. 21, 1995, nr. 1, pp. 102-111, en voor een actualisering J.J.M. Theeuwes en M.J.M. Kerkhofs, m.m.v. H. Budil-Nadvornikova en B.C.J. van Velthoven, "Een economische visie op de ontwikkeling van de criminaliteit 1950-1995", *rapport SEO*, juli 1998.

worden gespecificeerd en meegenomen. Maar op voorhand hoeft niet te worden uitgesloten dat ook andere theorieën een grotere of kleinere bijdrage kunnen leveren aan de verklaring. Daarom wordt in de analyse alle ruimte gelaten voor de inbreng van andere determinanten, zoals sociaal-culturele ontwikkelingen. De achterliggende filosofie is eclectisch: laat de feiten spreken.

Bij dat laten spreken van de feiten komt een tweede kenmerk van de toegepaste onderzoeksmethodiek in beeld. Veel tijdreeksen, en een eerste blik suggereert dat het aantal rechterlijke uitspraken in civiele en administratieve zaken en het aantal uitbetaalde declaraties van toegevoegde advocaten daarop geen uitzondering vormen, bevatten een belangrijke trendmatige component. De aanwezigheid van dergelijke trends maakt het schatten van verbanden tussen de variabelen problematisch. Om toch tot betrouwbare resultaten te kunnen komen, wordt een beroep gedaan op enkele instrumenten die worden aangereikt door de moderne econometrische tijdreeksanalyse.

Doelstelling en opzet onderzoek

Het uiteindelijke doel van het project is een verklaring te geven van de ontwikkeling van het beroep op de civiele en de administratieve rechter in de periode van (ongeveer) 1950 tot 2000.

Uitgangspunt voor het geven van die verklaring vormt het voortschrijdend inzicht dat (ook) de ontwikkeling van het beroep op advocaat en rechter kan worden geduid in termen van vraag en aanbod en van kosten-batenafwegingen bij de betrokken partijen.

In deze optiek is voor de vragers, de recht- en rechtshulpzoekenden (natuurlijke personen, maar ook organisaties en bedrijven), van belang:

- of zij al dan niet binnen het bereik van de gesubsidieerde rechtsbijstand vallen;
- hoe hoog de kosten zijn van de rechtsbijstand (de eigen bijdrage binnen het bereik van de gesubsidieerde rechtsbijstand resp. het honorarium van de advocaat daarbuiten);
- wat de bijkomende kosten zijn van een rechtsgang (denk aan griffierechten);
- hoe de totale kosten zich verhouden tot de inzet van het geschil en de eigen draagkracht;
- hoeveel tijd met een gang naar de rechter gemoeid is;
- en wat de mogelijkheden en kosten zijn van eventuele alternatieve manieren van geschillenbeslechting (rechtsbijstandverzekering, ADR).

Verder dient de vraag zich aan of de feitelijke ontwikkeling vraag- dan wel aanbodbepaald is. Aan de aanbodkant richt de aandacht zich in dat verband op de capaciteit van rechterlijke macht en advocatuur.

De betekenis van kosten-batenafwegingen laat onverlet dat bij het ondervinden van problemen en bij het zoeken van een oplossing in de richting van het recht ook andere factoren een rol spelen. Voor (de groei van) het aantal problemen en geschillen in de samenleving kunnen tal van determinanten worden aangewezen. In algemene zin zijn dat de omvang van de bevolking en de bevolkingsdichtheid. In meer specifieke zin (afzonderlijke terreinen van het maatschappelijk verkeer) moet worden gedacht aan het peil van productie en consumptie, de intensiteit van het autoverkeer, de omvang van de sociale zekerheid, het aantal echtscheidingen, enz.

Als er eenmaal problemen en geschillen zijn gerezen, vinden die soms wel, soms niet een vertaling in een juridische kwestie. Daarbij zijn in de eerste plaats inhoud en omvang van de wet- en regelgeving van belang. Die bepalen immers of en in welke mate problemen in rechte zouden kunnen worden afgewikkeld. Daarnaast spelen het kennis- en opleidingsniveau van de bevolking en de opvang in de "eerste lijn" (bureaus voor rechtshulp, rechts- en wetswinkels, de helpdesks van ANWB, FNV en Consumentenbond enz.) een rol bij de mate waarin rechtssubjecten de mogelijke weg naar het recht kennen of met enkele adviezen en verwijzingen kunnen leren kennen. Daarbij dient meteen aangetekend te worden dat het effect van de "eerste lijn" dubbelzinnig kan zijn. Immers, diezelfde "eerste lijn" die de rechtzoekende de weg naar het recht wijst, biedt ook extra mogelijkheden om problemen buiten de eigenlijke rechter om, "in the shadow of the law", op te lossen.⁴ Ten slotte kan de sociale cohesie een filter vormen. Is het aanspannen van een juridische procedure om een geschil te beslechten wel of niet gangbaar en geaccepteerd?

Om het belang van de verschillende genoemde complexen van factoren te kunnen onderscheiden, is een databestand nodig dat

- voor elk complex van factoren bruikbare proxies bevat
- in de vorm van tijdreeksen van voldoende lengte.

Voorafgaand aan het onderzoek is vastgesteld dat op het terrein van de civiele en administratieve rechtspleging weinig of geen consistente tijdreeksen beschikbaar zijn die een periode bestrijken van meer dan 5 à 10 jaar. In de eerste fase van het onderzoek is daarom veel energie besteed aan een poging om voor de verschillende relevant geachte complexen van te verklaren en verklarende variabelen bruikbare data te verzamelen. Dit rapport geeft een overzicht van de bevindingen, waarbij enerzijds duidelijk zal worden dat er op een aantal onderdelen inderdaad aanzienlijke lacunes in onze kennis bestaan, maar anderzijds zal blijken dat met enige goede wil en het nodige passen en meten voor elk complex van factoren ten minste een proxy valt te construeren.

In de tweede fase van het onderzoek, waarover afzonderlijk wordt gerapporteerd, wordt bekeken welke trends er in het datamateriaal zijn te onderkennen, waarna met een passend model een poging zal worden ondernomen om de bijdragen van de diverse verklarende variabelen aan de ontwikkeling van het beroep op de rechter uiteen te rafelen.

Overzicht van wat volgt

De summiere schets van mogelijke samenhangen in het voorafgaande heeft de basis gevormd voor het opstellen van een lijst van (clusters van) variabelen die in het onderzoek betrokken zouden moeten worden. In de hoofdstukken II t/m V zullen deze een voor een de revue passeren. Steeds zal in kort bestek worden aangegeven welke mogelijkheden er zijn om de ontwikkelingen ter zake in een of meer tijdreeksen te vangen. Daarna zal de herkomst van de te gebruiken data gedetailleerd

⁴ Waarmee niet gezegd wil zijn, dat zaken in de "tweede lijn" altijd en automatisch bij de rechter belanden. Ook de advocatuur besteedt een niet onbelangrijk deel van de tijd aan advies en bemiddeling.

worden verantwoord. De volgorde van behandeling ziet er als volgt:

Te verklaren variabelen

- II. - beroep op de civiele rechter (aantal ingediende dan wel afgedane zaken)
 - beroep op de administratieve rechter (idem)

Verklarende variabelen

Wat betreft de vraagzijde van de "markt" komen achtereenvolgens aan bod

- III. factoren die mogelijk bijdragen aan (de groei van) het aantal maatschappelijke conflicten:
- algemeen: de bevolkingsgroei
 de bevolkingsdichtheid
 - specifiek: het peil van productie en consumptie
 de verkeersintensiteit
 de werkloosheid/het aantal uitkeringsgerechtigden
 het aantal echtscheidingen
 de huurprijsontwikkeling
 de immigratie
- IV. factoren die mogelijk bijdragen tot een (toenemend) juridisch karakter van conflicten:
- de (groei van) wet- en regelgeving
 - de (afnemende) sociale cohesie
 - het kennis- en opleidingsniveau van de bevolking
 - de opvang in de eerste lijn
- V. de eigenlijke kosten en baten die een rol spelen in de afweging van de gang naar de rechter vs. alternatieve oplossingsstrategieën, met aan de kostenkant van een rechtsgang
- de gemiddelde kosten van een advocaat, afhankelijk van
 het bereik van het recht op een toegevoegde advocaat
 de bijbehorende (gemiddelde) eigen bijdrage
 het (gemiddelde) honorarium van de commerciële advocatuur
 - de hoogte van de griffierechten
 - de duur van de procedure
- en aan de batenzijde de (gemiddelde) inzet van de geschillen naast een moeilijk kwantificeerbare grootte als de voorspelbaarheid van het recht, afgezet tegen de mogelijkheden om problemen op te lossen van problemen "in the shadow of the law", buiten de eigenlijke rechter om
- de aanwezigheid van rechtsbijstandverzekeringen
 - ADR, in het bijzonder de geschillencommissies consumentenzaken
 - de filterwerking van pseudo-rechtspraak, m.n. de huurcommissies een en ander in combinatie met
 - de draagkracht van de betrokkenen.

Daarnaast kan de aanbodzijde van belang zijn en is er aandacht voor:

- VI. de capaciteit van de rechterlijke macht en de advocatuur.

II.1 BEROEP OP DE CIVIELE RECHTER

Inleiding

Voor de civiele rechtspraak kent Nederland vier instanties, te weten: kantongerecht, rechtbank, gerechtshof en Hoge Raad. In de periode 1951 t/m 2000 is een aantal malen wijziging gebracht in het takenpakket van deze instanties. In de eerste plaats is op 1/12/1970 de competentiegrens van de kantonrechter verhoogd van fl. 500 naar fl. 1.500, vervolgens opnieuw op 1/1/1978 naar fl. 3.000, op 1/8/1983 naar fl. 5.000, en op 1/1/1999 naar fl. 10.000. Tegelijk is de appelgrens verhoogd, evenals de grens voor het betalingsbevel. In de tweede plaats is per 1/1/1984 de regeling waarbij aan de rechter via een apart verzoekschrift admissie moest worden gevraagd om gratis dan wel tegen verminderd tarief te kunnen procederen, komen te vervallen. In de derde plaats is op 30/12/1991 de nieuwe kantongerechtsprocedure ingevoerd, onder andere inhoudende dat gerechtelijke bevelen tot betaling ophouden te bestaan. Ten slotte is op 1/1/1993 het echtscheidingsrecht gewijzigd, waarbij echtscheiding in beginsel niet meer op basis van een dagvaarding, maar via een verzoekschrift wordt aangevraagd.

Vanwege de frequente wijzigingen in de procedures en de competentiegrenzen dient de maatstaf voor het beroep op de civiele rechtspraak met zorg te worden gekozen. Het lijkt het beste om de verschillende soorten zaken (dagvaarding en verzoekschrift) voor alle vier instanties samen te nemen, onder weglating van de gratis admissie verzoeken. Het CBS publiceert van oudsher statistieken over de voortgang in de procedures op dagvaarding (aantal zaken aanhangig op 1/1, aantal zaken aangebracht in de loop van het jaar, aantal zaken afgedaan met eindvonnis of anderszins, stand per 31/12). Voor de rekestprocedures wordt echter, met uitzondering van enkele recente jaren, volstaan met het aantal afgedane zaken. Gegeven de voorkeur voor een totaalcijfer voor de civiele rechtspraak lijkt het aantal eindvonnissen/beschikkingen dan de best bruikbare maatstaf op te leveren.

Verantwoording data

Data over het aantal eindvonnissen resp. het aantal eindbeschikkingen in civiele zaken zijn ontleend aan CBS, *Justitiële Statistiek* 1951 t/m 1981; *Burgerlijke en administratieve rechtspraak* 1982 t/m 1995; *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1996/2, 1997/2 en 1998/2; *Rechtspraak in Nederland* 1999; en Statline.

De data sluiten helaas niet voor 100% op elkaar aan. Een relatief klein probleem vormt feit dat de gerapporteerde cijfers in de jaren 50 en 60 soms inclusief, soms exclusief pachtzaken zijn. In onderstaande tabel zijn de beschikbare data op één noemer gebracht. Daartoe is in enkele gevallen (kantongerecht, extra-judicieel, 1958 t/m 1971; gerechtshof, civiel-contentieus, 1953 t/m 1954; gerechtshof, extra-judicieel, 1953 t/m 1964), uitgaande van bekende verhoudingen in andere jaren, het aantal pachtzaken in ontbrekende jaren geschat.

Een groot probleem vormt de rapportage over de rechtbanken, die vanaf 1967 een sterk afwijkende opzet volgt. De afbakening tussen civiel-contentieuze en extra-judiciële zaken is ineens heel anders, zonder dat precies duidelijk wordt waarom; er wordt niet meer gerapporteerd in termen van eindvonnissen, maar van uitgesproken vonnissen (incl. tussenvonnissen); en een uitsplitsing tussen zaken in eerste aanleg en in hoger beroep ontbreekt. Vanaf 1985 wijzigt de rapportage opnieuw, doordat

voor de civiel-contentieuze zaken, naast het totaal aantal uitgesproken vonnissen, ook het aantal eindvonnissen wordt gegeven. Ten slotte wordt voor 1998 en 1999 alleen het aantal eindvonnissen gerapporteerd. Gepoogd is een doorlopende reeks te formeren, op basis van het aantal eindvonnissen resp. eindbeschikkingen. Daartoe is voor de civiel-contentieuze zaken het aantal gerapporteerde eindvonnissen van 1951 t/m 1966 en van 1985 t/m 1999 aangehouden; voor de tussenliggende jaren is de voor 1966 en 1985 bekende verhouding tussen uitgesproken en eindvonnissen lineair geïnterpoleerd, waarna uitgaande van het gegeven aantal uitgesproken vonnissen het aantal eindvonnissen is geschat. Voor de extra-judiciële zaken geven de cijfers nog minder houvast. In de vier overlappende jaren blijkt er een min of meer vaste verhouding te bestaan tussen de eerste deelreeks (afgedaan bij eindbeschikking) en de tweede (afgedaan met beschikking of vonnis); met de gevonden ratio van 0,66 zijn de cijfers na 1967 ingeschaald. Bij het aantal gratis admissie verzoeken treedt eveneens een breuk op in de reeks vanaf 1967; het verschil in de vier overlappende jaren blijkt hier echter maar klein (2,8%), terwijl de cijfers in de tweede deelreeks lager liggen dan in de eerste. Bij gebrek aan meer informatie is hier steeds het laatste (laagste) cijfer aangehouden.

Ten slotte moet nog worden opgemerkt dat het CBS voor de Hoge Raad pas vanaf 1983 rapporteert over het aantal rekestprocedures afgedaan bij eindarrest. Mede gezien het geringe aantal is geen poging gedaan tot correctie voor eerdere jaren.

De tot nu toe besproken data hebben betrekking op met eindvonnis/beschikking afgedane zaken. Helaas laten de beschikbare gegevens over de extra-judiciële zaken niet toe om een volledig beeld te schetsen van de doorloop van de aangebrachte zaken. Een dergelijk beeld kan wel worden samengesteld voor de civiel-contentieuze zaken, met dien verstande dat de breuk in de rapportage over de rechtbanken rond 1967 wederom problemen geeft. Opgemerkt zij verder dat het CBS regelmatig per 1/1 verbeterde standcijfers geeft, zodat de opgegeven stand per 31/12 lang niet altijd kan worden overgenomen naar het volgende jaar.

Wanneer op basis van de verhouding in de overlappende jaren 1963 t/m 1967 de rechtbankreeks voor de eerste deelperiode wordt herschaald, ontstaat een totaalbeeld van het aantal aangebrachte civiel-contentieuze zaken. De ontwikkeling daarin loopt sterk parallel aan het aantal met eindvonnis afgedane civiel-contentieuze zaken. Beide reeksen vertonen echter op enkele punten een duidelijk afwijkend patroon van het totaal aantal civiele zaken.

Voor de jaren 1951 t/m 1966 en 1985 t/m 1998 kunnen de afgedane civiel-contentieuze zaken worden uitgesplitst naar eerste aanleg en hoger beroep. Het aandeel hoger beroep blijkt dan nagenoeg constant te zijn, en rond de 2% te liggen.

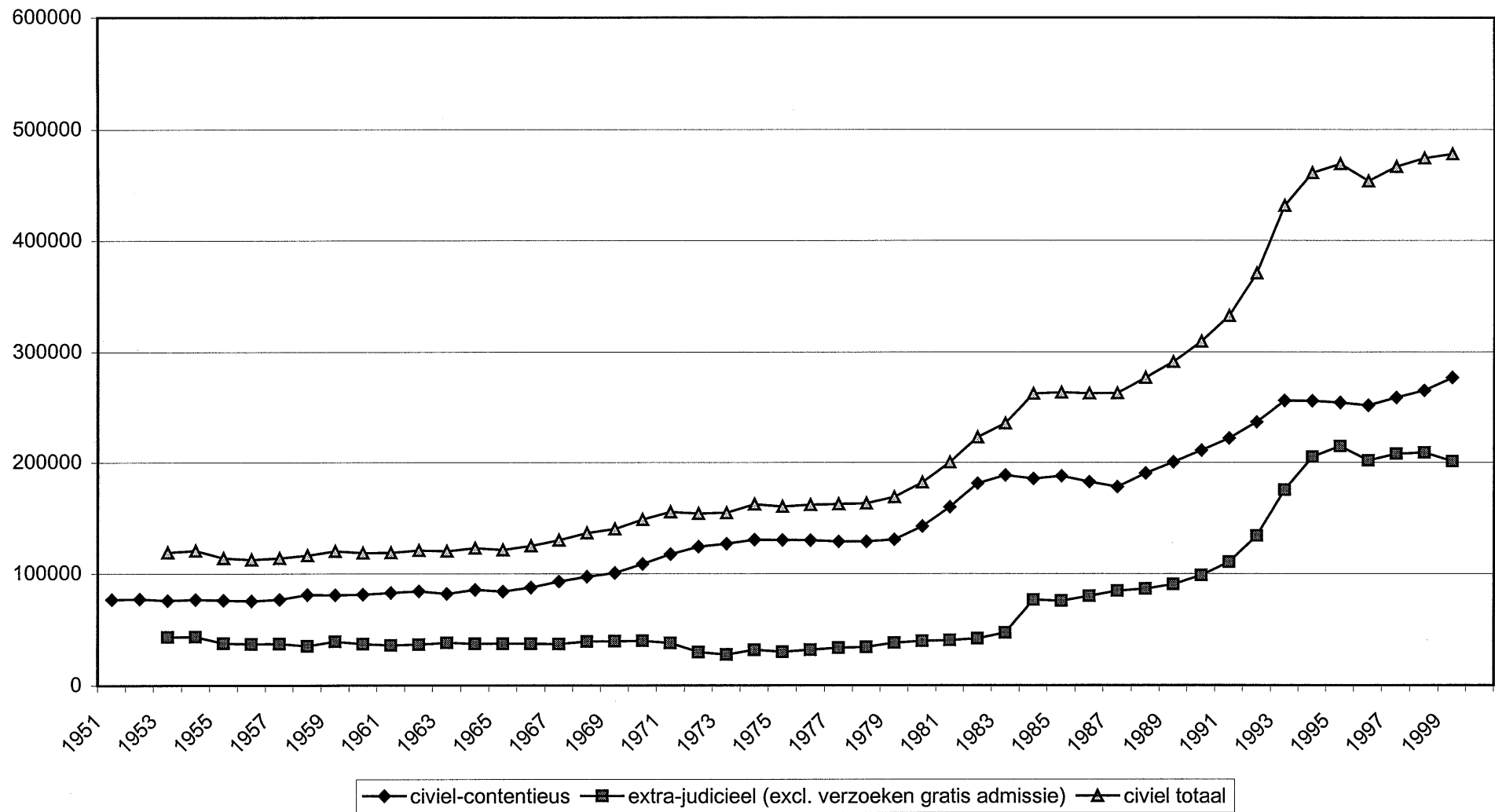
Differentiatie naar de inhoud van de zaken zou, met het oog op mogelijk specifieke achterliggende ontwikkelingen, zeker wenselijk zijn. Gegeven de onvolledigheid van de beschikbare data en de gememoreerde wijzigingen in de competentiegrenzen en procedures is zo'n differentiatie in de context van het onderhavige onderzoek, gericht op het construeren van lange reeksen, echter niet mogelijk.

	Kantongerechten			Rechtbanken		
	Civiel contentieus	Extra- judicieel	w.v. gratis admissie verzoeken	Civiel contentieus	Extra- judicieel	w.v. gratis admissie verzoeken
1951	46173	?	?	29468	29913	12162
1952	46552	?	?	29343	30920	11985
1953	45197	28121	2274	29178	27983	11483
1954	46325	28215	2285	29163	27540	10694
1955	46145	24811	1969	28545	24113	10246
1956	45355	23303	1534	28634	24782	10241
1957	47248	24473	1490	28151	22559	9230
1958	50715	24601	1748	29110	21636	10120
1959	49037	23758	1708	30464	27425	10990
1960	48245	22245	1501	31889	25790	10396
1961	50780	20559	930	30807	26777	11244
1962	51457	20610	931	31467	27133	11140
1963	49435	20838	967	31273	28685	11368
1964	50350	21702	1162	33810	27697	11757
1965	48201	20890	960	34457	28587	12026
1966	49861	21129	1218	36420	30313	13753
1967	52550	21097	1447	39178	32128	15602
1968	54471	22781	1550	41359	34355	17363
1969	58533	23812	1808	40892	36153	19616
1970	62811	23734	1755	44651	38773	21711
1971	74600	25962	2427	41609	38366	24793
1972	77542	26926	2967	45336	36303	31312
1973	81436	25694	3784	44154	37858	33217
1974	82795	25824	4005	46206	44419	35737
1975	80381	25894	4750	48323	45749	38555
1976	80394	28472	5686	48034	49320	41948
1977	78022	30933	6975	49206	53119	45277
1978	81093	33837	8725	46154	56210	49027
1979	82165	35897	9319	46835	60252	50691
1980	89569	38650	10333	51163	66106	57228
1981	101915	39643	11629	55886	72210	62387
1982	118187	42179	13153	60827	78937	68834
1983	126377	49898	15683	59822	80991	71067
1984	126678	39624		56507	33967	
1985	128893	40790		56305	31928	
1986	126870	43343		52862	33909	
1987	123283	48674		51678	33450	
1988	133224	50547		53837	33170	
1989	140920	53799		55980	33413	
1990	151962	61814		55421	33456	
1991	158421	74781		60086	32635	
1992	169800	95900		62925	34991	
1993	204800	122600		47252	49896	
1994	215400	139000		36387	63624	
1995	215700	149400		34795	62106	
1996	213400	137000		34754	62040	
1997	219700	144000		35289	60918	
1998	226400	144600		35200	61182	
1999	242100	134300		31200	63360	
2000						

	Gerechtshoven			Hoge Raad	
	Civiel contentieus	Extra- judicieel	w.v. gratis admissie verzoeken	Civiel contentieus	Rekest- procedures
1951	1103	1300	433	131	?
1952	1125	1254	431	136	?
1953	1263	1430	496	122	?
1954	1251	1360	488	119	?
1955	1215	1376	392	127	?
1956	1234	1203	430	117	?
1957	1218	1200	339	115	?
1958	1158	1251	394	115	?
1959	1125	1256	371	116	?
1960	1125	1331	359	84	?
1961	1180	1205	391	78	?
1962	1122	1402	462	86	?
1963	1176	1349	476	102	?
1964	1278	1391	545	90	?
1965	1147	1340	512	80	?
1966	1181	1420	596	101	?
1967	1224	1494	641	74	?
1968	1275	1668	702	102	?
1969	1150	1474	610	83	?
1970	1110	1402	564	86	?
1971	1199	1301	555	92	?
1972	1161	1883	942	70	?
1973	1237	2240	1132	69	?
1974	1322	2629	1236	88	?
1975	1283	3227	1468	105	?
1976	1467	2848	1102	120	?
1977	1463	3389	1435	140	?
1978	1502	3451	1400	136	?
1979	1509	3082	1169	144	?
1980	1596	4235	1787	129	?
1981	1775	4537	1888	133	?
1982	1881	5234	2483	185	?
1983	2082	5088	2169	186	142
1984	2151	3009	63	166	105
1985	2426	2651		170	182
1986	2615	2509		190	138
1987	2842	2410		268	130
1988	3044	2616		236	139
1989	3180	3046		285	181
1990	3273	3067		277	148
1991	3157	2828		303	154
1992	3522	2929		282	168
1993	3620	2673		331	203
1994	3536	2298		287	195
1995	3384	3093		280	133
1996	3308	2587		255	132
1997	3281	2906		290	141
1998	3254	3015		240	157
1999	3265	3243		268	179
2000					

Totaal civiele zaken, eindvonnissen/beschikkingen (excl. gratis admissie verzoeken)			
	civiel contentieus	extra-judicieel	totaal
1951	76875		
1952	77156		
1953	75760	43281	119041
1954	76858	43648	120506
1955	76032	37693	113725
1956	75340	37083	112423
1957	76732	37173	113905
1958	81098	35225	116323
1959	80742	39370	120112
1960	81343	37109	118452
1961	82845	35976	118821
1962	84132	36612	120744
1963	81986	38061	120047
1964	85528	37326	122854
1965	83885	37319	121204
1966	87563	37295	124858
1967	93026	37030	130055
1968	97207	39189	136396
1969	100658	39404	140063
1970	108658	39879	148537
1971	117500	37855	155355
1972	124109	29891	153999
1973	126896	27659	154555
1974	130411	31894	162304
1975	130092	30097	160189
1976	130015	31904	161919
1977	128831	33754	162584
1978	128885	34346	163231
1979	130653	38052	168705
1980	142457	39643	182101
1981	159709	40486	200195
1982	181080	41880	222960
1983	188467	47058	235525
1984	185502	76642	262143
1985	187794	75551	263345
1986	182537	79899	262436
1987	178071	84664	262735
1988	190341	86472	276813
1989	200365	90439	290804
1990	210933	98485	309418
1991	221967	110398	332365
1992	236529	133988	370517
1993	256003	175372	431375
1994	255610	205117	460727
1995	254159	214732	468891
1996	251717	201759	453476
1997	258560	207965	466525
1998	265094	208954	474048
1999	276833	201082	477915
2000			

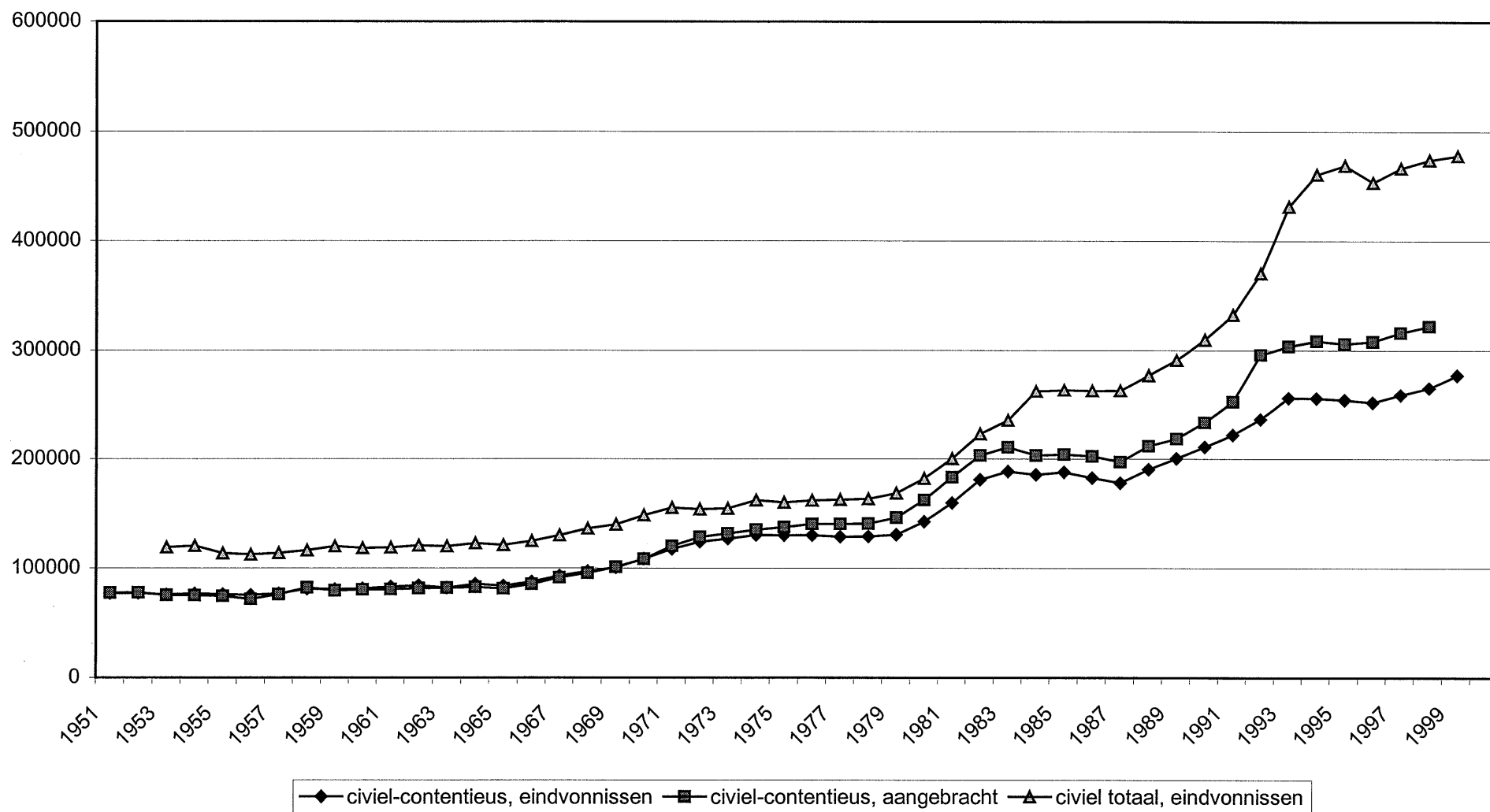
CIVIELE ZAKEN (EINDVONNISSEN/BESCHIKKINGEN)

Civiel-contentieuze zaken									
	Kantongerecht			Rechtbanken					
	ingediend	afgedaan	per 31/12	ingediend	afgedaan	per 31/12	ingediend	afgedaan	per 31/12
1951	54646	54450	13116	36999	35564	20190			
1952	54915	54397	13565	36575	35800	20915			
1953	52278	52438	13290	37045	35503	21971			
1954	52574	52542	13042	36386	36026	22240			
1955	51884	52283	11512	36217	34254	23272			
1956	50443	50963	11053	33970	35356	20901			
1957	53358	52629	11743	36571	34676	22713			
1958	57774	56579	12873	39713	36724	25647			
1959	55126	55055	12998	39273	37448	27243			
1960	54950	54512	13385	41151	40050	28247			
1961	56589	56604	13336	38949	38807	28165			
1962	56986	57203	13101	39712	39366	28316			
1963	57135	56075	14152	41426	39998	29631	23239	22026	22844
1964	56716	56976	13826	43034	41790	30789	24386	23730	23500
1965	53900	54077	13632	44267	43154	31714	25819	25501	23818
1966	55864	55712	13733	46780	45686	32615	27814	26879	24753
1967	58859	58752	13831				30933	29298	26388
1968	60929	60969	13761				32844	30408	28824
1969	64874	65012	13608				34510	33215	30119
1970	70142	69462	14274				36423	37259	29283
1971	84381	81888	16758				34163	32962	30484
1972	87493	85980	17825				39283	35802	33965
1973	90741	90320	18212				39136	40949	32152
1974	91389	91922	17652				41729	42316	31565
1975	89699	89341	17937				45532	44373	32724
1976	90840	89776	18996				47323	45948	34099
1977	88073	87499	19451				49925	48446	35578
1978	91700	90459	20302				46653	45277	36954
1979	93620	92041	21883				49869	48276	38547
1980	101662	100240	23334				57708	51421	44834
1981	116600	113313	26765				63478	58663	49649
1982	131170	129733	28170				68337	64516	53470
1983	140282	138197	30255				66553	65639	54384
1984	137640	138282	29944				61593	64093	51884
1985	141058	140537	30465				58726	59527	51083
1986	139308	138542	31233				58404		
1987	135186	134959	31460				57149		
1988	146419	145148	32730				59974		
1989	153682	152812	33600				59345		
1990	167110	167655	33055				60889		
1991	183008	180552	35511				63455		
1992	220800	212300	44000				68719		
1993	259500	252300	51200				37578		
1994	265700	263500	53400				36888		
1995	264300	265300	52400				35866		
1996	266300	261200	57500				36243		
1997	272600	274100	56000				37333		
1998	278100	280400	53700				38000		
1999							29600		
2000									

Civiel-contentieuze zaken, vervolg						
	Gerechtshoven			Hoge Raad		
	ingediend	afgedaan	per 31/12	ingediend	afgedaan	per 31/12
1951	1401	1414	1836	146	147	58
1952	1539	1477	1898	141	146	53
1953	1668	1534	2023	134	131	56
1954	1545	1495	2070	115	123	48
1955	1569	1595	2121	141	138	51
1956	1548	1564	1609	140	130	61
1957	1486	1531	1564	113	124	50
1958	1435	1470	1529	129	124	55
1959	1543	1453	1619	101	126	30
1960	1540	1444	1715	99	90	39
1961	1477	1537	1655	98	87	50
1962	1629	1457	1827	110	92	68
1963	1501	1528	1800	102	113	57
1964	1533	1599	1734	98	94	60
1965	1493	1535	1692	89	90	59
1966	1589	1468	1813	114	109	64
1967	1590	1530	1873	90	84	70
1968	1556	1615	1814	97	104	63
1969	1610	1500	1924	95	93	64
1970	1629	1503	2050	107	94	77
1971	1582	1599	2033	96	107	66
1972	1565	1562	2036	75	83	58
1973	1848	1700	2184	77	72	63
1974	1833	1758	2259	117	100	82
1975	1980	1790	2449	147	116	113
1976	2098	2057	2495	142	134	118
1977	2261	2069	2687	161	158	121
1978	2226	2102	2811	159	151	129
1979	2524	2227	3108	149	155	123
1980	2802	2360	3550	171	145	149
1981	3059	2732	3877	230	156	223
1982	3491	2835	4533	217	218	222
1983	3702	3136	5099	211	210	223
1984	3723	3392	5430	276	198	294
1985	4112	3566	5976	287	207	374
1986	4443	3914	6505	288	231	431
1987	4665	4262	6960	301	306	426
1988	5208	4508	7660	348	274	496
1989	5179	4794	7982	356	347	505
1990	5197	5172	8007	282	321	466
1991	5617	4823	8815	316	367	415
1992	5840	5470	9182	317	345	387
1993	6043	5611	9630	323	377	333
1994	5457	5791	9316	283	314	302
1995	5251	5291	9131	351	311	342
1996	4957	5040	9138	319	282	379
1997	5559	4781	9916	340	322	393
1998	5325	4784	10457	386	269	510
1999	5252	4848	10852	379	304	585
2000						

DOORLOOP CIVIELE ZAKEN

II.2 BEROEP OP DE ADMINISTRATIEVE RECHTER

Inleiding

In navolging van de ontwikkeling van het administratieve recht is in de loop van de 20e eeuw ook de administratieve rechtspraak tot ontplooiing gekomen. De competentie van de administratieve rechtspraak is stapsgewijs uitgebreid, terwijl een rechtsgang in twee instanties geleidelijkaan de standaard is geworden. Zonder volledigheid te pretenderen geef ik de hoofdlijnen van een grote diversiteit aan regelingen en rechtsprekende instanties. Zie ook Dijkstra (1996).

De instelling van de Raden van Beroep (eerste aanleg) en de Centrale Raad van Beroep (hoger beroep), voor rechtspraak op het terrein van de sociale zekerheid, dateert van 1902. Vanaf 1956 is ook cassatie mogelijk bij de Hoge Raad.

Voor de pensioenwetten staat vanaf 1923 beroep open bij de Centrale Raad van Beroep. In 1929 komt daar rechtspraak in ambtenarenzaken bij, in beginsel voor Ambtenarengerecht (eerste aanleg) en Centrale Raad van Beroep (hoger beroep). Vanaf 1/1/1966 geldt ook voor de Algemene Burgerlijke en Militaire Pensioenwetten een beroepsgang in twee instanties, te beginnen bij het Ambtenarengerecht. Vanaf 1/11/1984 geldt voor alle ambtenarenzaken rechtspraak in twee instanties.

De Raden van Beroep voor de directe belastingen, met cassatiemogelijkheid bij de Hoge Raad, gaan terug tot 1914. Vanaf 1/3/1957 gaan belastingzaken in eerste aanleg over naar de belastingkamers bij de Gerechtshoven.

Daarnaast is in 1924 de Tariefcommissie ingesteld, belast met de beslissing van geschillen in eerste en enige aanleg inzake invoerrechten. Van 1933 tot 1976 is de Tariefcommissie ook belast met geschillen inzake de omzetbelasting. Overigens is op dit moment bij het parlement een voorstel in behandeling tot opheffing van de Tariefcommissie en vervanging door beroep bij het Gerechtshof Amsterdam, met mogelijkheid van cassatie.

Op 1/7/1955 volgt de instelling van het College van Beroep voor het Bedrijfsleven, voor oordelen in eerste en enige instantie op het terrein van het economisch bestuursrecht. Het takenpakket van dit College krijgt in 1984 een belangrijke uitbreiding, met name vanwege de beschikkingen inzake de superheffing voor melk.

Op 1/7/1976 treedt de Wet AROB in werking en volgt de oprichting van de afdeling rechtspraak van de Raad van State, voor rechtbescherming op die terreinen waar een administratieve rechter ontbrak. Vanaf 1988 functioneert de afdeling geschillen van bestuur, uit hoofde van de Tijdelijke Wet Kroongeschillen, niet (alleen) meer als adviserende instantie, maar (ook) als administratieve rechter.

In 1986 is het College van Beroep Studiefinanciering ingesteld, voor uitspraken in eerste en enige aanleg over de Wet op de studiefinanciering. Het College is inmiddels per 1/1/2001 opgeheven, en vervangen door beroep bij de rechtbank, met mogelijkheid van hoger beroep bij de Centrale Raad van Beroep.

Op 1/7/1992 gaan de Raden van Beroep en de Ambtenarengerechten op in de nieuwe sectoren bestuursrecht bij de Rechtbanken. Met de invoering van de AWB per 1/1/1994 volgt de integratie van de afdelingen rechtspraak en geschillen van bestuur van de Raad van State tot de afdeling bestuursrechtspraak. De laatste resten van het Kroonberoep worden opgeruimd en rechtspraak in twee instanties, te weten

beroep bij de rechtbank en hoger beroep bij Raad van State of Centrale Raad van Beroep wordt het algemene model (met uitzonderingen). Ook de vreemdelingen-zaken gaan in maart 1994 over van de Raad van State naar de rechtbanken.

Door het CBS worden over de activiteiten van de meeste administratief-rechterlijke instanties statistieken gepubliceerd. Deze betreffen de voortgang in de procedures (aantal zaken aanhangig op 1/1, aantal zaken aangebracht in de loop van het jaar, zaken afgedaan met eindvonnis of anderszins). Omdat de competentie van de administratiefrechtelijke colleges herhaaldelijk is gewijzigd en een rechtsgang in twee instanties pas geleidelijkaan standaard is geworden, richt de aandacht zich op het totale aantal zaken. Gelet op de maatstaf voor het beroep op de civiele rechter zal in eerste instantie worden gekeken naar het aantal eindvonnissen/beschikkingen binnen de administratieve rechtspraak. Aansluitend zal ook het aantal aangebrachte zaken in kaart worden gebracht.

Verantwoording data

Data over administratieve zaken zijn te vinden in CBS, *Justitiële Statistiek* 1951 t/m 1981; *Burgerlijke en administratieve rechtspraak* 1982 t/m 1995; *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1996/2, 1997/2 en 1998/2; *Rechtspraak in Nederland* 1999; *Statistisch Jaarboek* 2001; en op Statline. Deze data zijn in zoverre onvolledig dat geen gegevens voor de Tariefcommissie en het College van Beroep Studiefinanciering worden vermeld; verder zijn de data voor 1999 en 2000 nog niet beschikbaar.

De toelichting op de gepubliceerde data is niet altijd even duidelijk. Gepoogd is om voor de afzonderlijke colleges steeds het aantal eindvonnissen/eind-beschikkingen te volgen, en wel zodanig dat onderscheid te maken is tussen uitspraken in eerste aanleg en in hoger beroep. Omdat de gerapporteerde cijfers voor de belastingkamers van de Gerechtshoven voor het jaar 1957 betrekking hebben op de periode vanaf 1/3, zijn deze naar rato opgehoogd tot jaartotalen. Het grootste probleem vormt de rapportage over de Raad van State, die in de loop der jaren nogal wisselt. M.b.t. de AROB-procedures is hier het aantal op hoofdzaken afgedane kwesties aangehouden, terwijl m.b.t. de kroongeschillen de uitspraken met een adviserend karakter buiten beschouwing zijn gelaten.

De CBS-data zijn aangevuld met door het secretariaat van de Tariefcommissie verstrekte gegevens over het aantal door die instantie bij eindvonnis afgedane zaken. Wat betreft het College van Beroep Studiefinanciering konden gegevens worden ontleend aan de jaarverslagen die werden verkregen van de archiefdienst van de rechtbank te Groningen; voor de jaren 1998 t/m 2000 ontbreekt een verslaglegging van de werkzaamheden van het College. De data voor dit College betreffen het totaal afgedane zaken en zijn inclusief een substantieel aantal intrekkingen en doorzendingen. Omdat de data niet geheel volledig zijn en van een wat andere aard dan de overige gegevens, is het College van Beroep Studiefinanciering bij het totaliseren buiten beschouwing gelaten.

Behalve over het aantal eindvonnissen/beschikkingen geven de CBS-statistieken ook, op vergelijkbare wijze, per college informatie over de aantallen zaken die resp. op 1/1 aanhangig zijn, in de loop van het jaar worden ingediend, in de loop van het jaar met eindvonnis of anderszins worden afgedaan, en op 31/12 nog niet zijn afgedaan. De beschikbare gegevens betreffende de periode 1951 t/m 1997 zijn getotaliseerd in

een tabel. Opgemerkt zij dat de standcijfers per 31/12 van een jaar lang niet altijd zonder meer kunnen worden overgenomen naar het volgende jaar. Deels wordt dat veroorzaakt doordat het CBS regelmatig per 1/1 verbeterde cijfers geeft, deels spelen wijzigingen in de organisatie van de administratieve rechtspraak een rol.

	Hoge raad cassatie- beroepen	Centrale Raad van Beroep					Raden van beroep sociale verzekering	Ambte- naren- gerecht
		sociale verzekering	pensioenwetten		ambtenarenzaken			
			hoger beroep	eerste aanleg	hoger beroep	eerste aanleg		
1951	239	1046		150	137	38	6480	311
1952	315	1042		137	80	46	6535	258
1953	383	1176		252	73	27	5319	197
1954	457	1131		224	57	26	5525	251
1955	472	1123		157	73	43	5504	270
1956	420	1258		154	75	24	4894	288
1957	339	1004		139	68	37	7695	178
1958	349	720		217	50	42	9004	243
1959	358	827		189	67	42	9954	210
1960	267	769		174	38	47	12110	199
1961	230	814		128	56	57	10241	226
1962	206	743		105	55	50	9296	212
1963	200	660		135	53	67	8495	178
1964	167	547		126	73	38	8698	183
1965	182	552		123	40	43	12653	150
1966	149	781	0	94	57	34	14569	160
1967	136	1074	0	93	56	24	16511	255
1968	224	1426	27	64	56	49	16122	296
1969	226	1132	53	59	46	23	14195	399
1970	163	1330	73	30	58	30	16583	523
1971	186	1188	99	42	76	28	15452	796
1972	315	1296	89	22	84	39	15681	595
1973	253	1396	79	25	69	35	17016	611
1974	294	2188	81	92	97	32	18160	655
1975	302	2229	111	192	75	22	20300	770
1976	352	2129	129	227	101	36	22193	927
1977	459	2344	174	285	106	52	24069	950
1978	455	1906	119	411	134	56	26519	959
1979	475	2019	61	459	116	56	25637	960
1980	648	2128	87	311	116	97	25425	1146
1981	599	2063	87	464	140	59	26932	1329
1982	582	2068	85	623	155	68	26861	1616
1983	706	2328	127	559	310	128	27245	2197
1984	523	2496	101	487	556	153	26740	2465
1985	635	2564	109	359	398		25543	2926
1986	702	2411	66	423	410		21773	3046
1987	724	2600	80	433	407		20873	3935
1988	733	2900	89	544	507		20732	3242
1989	562	3463	199	595	523		19694	3601
1990	670	3067	153	624	559		23358	3764
1991	756	3447	154	658	654		24212	7245
1992	772	3170	225	732	636		23669	4995
1993	747	3642	166	844	1687		30900	4400

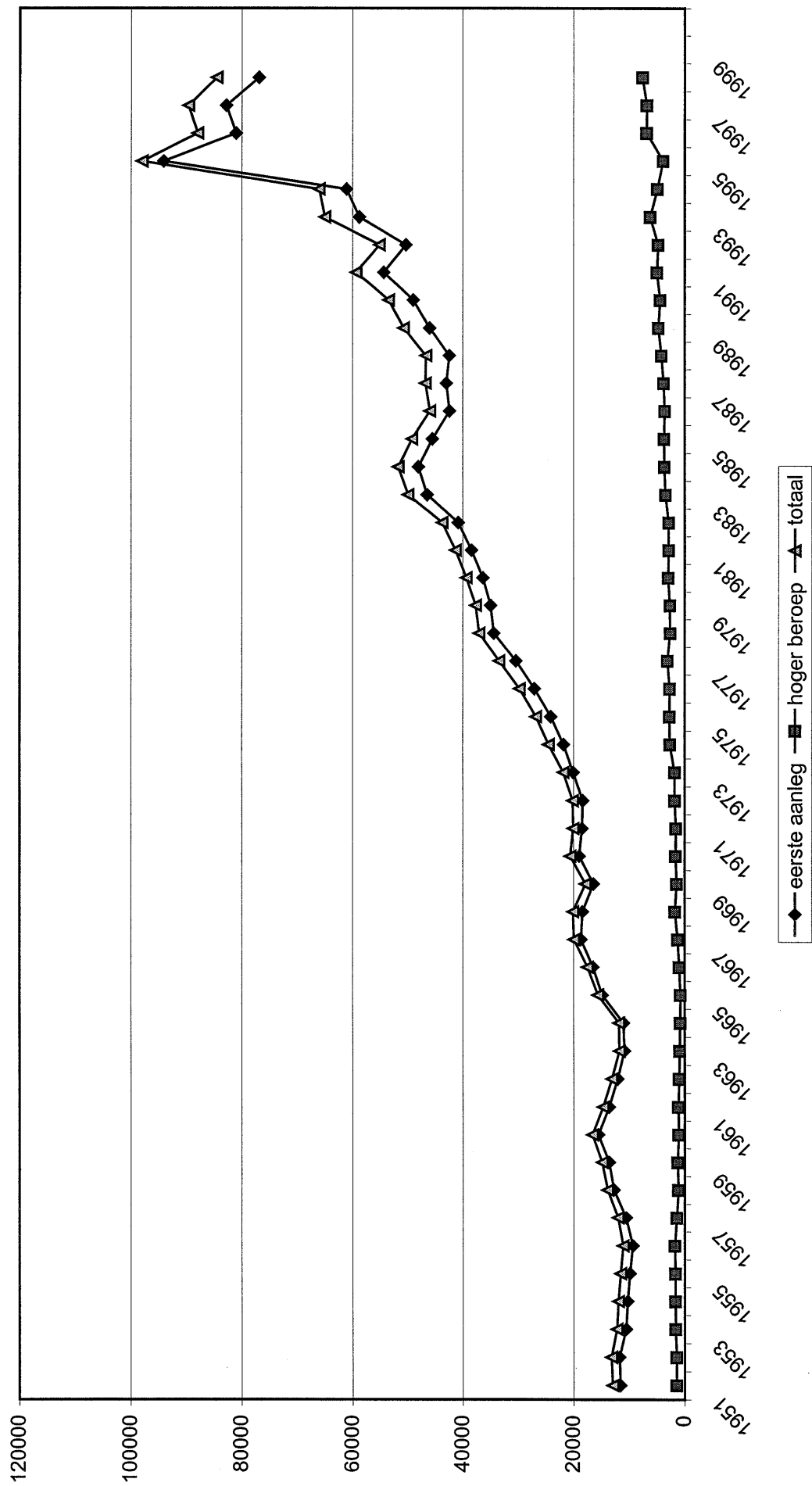
	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	Raad van State		Gerechts- hoven belasting- kamers	Tarief- com- missie	College van Beroep Studiefi- nanciering
		afdeling recht- spraak	afdeling geschillen v bestuur			
1951				3659	925	
1952				3814	984	
1953				3851	921	
1954				3452	824	
1955	129			2997	769	
1956	445			2780	738	
1957	409			1404	703	
1958	352			2185	711	
1959	401			2050	756	
1960	409			1852	754	
1961	279			1897	764	
1962	283			1519	622	
1963	168			1246	565	
1964	123			1408	473	
1965	162			1302	431	
1966	151			1162	365	
1967	178			1267	337	
1968	130			1390	336	
1969	121			1316	299	
1970	124			1522	172	
1971	121			1871	186	
1972	102			1752	180	
1973	87			2083	194	
1974	122			2556	223	
1975	125			2457	224	
1976	132	12		2999	535	
1977	137	1030		3447	408	
1978	143	2486		3687	149	
1979	206	3060		4488	115	
1980	196	4498		4590	110	
1981	228	4130		5160	124	
1982	223	4699		6656	75	
1983	326	5514		10357	124	
1984	346	5243		12349	244	
1985	1316	5305		9967	103	
1986	1051	5479		10517	85	8
1987	3859	4971		8746	130	948
1988	1586	5510	2345	8347	133	3767
1989	2436	6207	3394	9938	132	5210
1990	1554	5593	3502	10471	110	4476
1991	1381	5726	3858	11148	90	6174
1992	872	5552	3928	10488	85	6393
1993	702	6425	4700	10702	81	6736

	Hoge raad	Centrale Raad van Beroep			Rechtbank, sector bestuursrecht		
	cassatie- beroepen	sociale verzekering	ambtenaren + pensioen	overig le aanleg	sociale verzekering	ambtenaren + pensioen	overig
1994	516	3406	998	995	25347	3641	8721
1995	723	2335	638	565	44899	3784	22669
1996	884	4273	1111	720	29881	3214	29860
1997	1007	4481	529	971	28636	2964	35819
1998	900	4400	600	900	24300	3000	36200
1999							
2000							

	College van Beroep voor het Bedrijfsleven	Raad van State			Gerechts- hoven belasting- kamers	Tarief- com- missie	College van Beroep Studie- financiering
		AROB- zaken	AWB hoger beroep	speciale wetten le aanleg			
1994	1549	5597	19	4830	10295	107	7190
1995	902	6017	219	4263	10929	58	5908
1996	934	3611	616	2663	10044	115	4688
1997	897	1864	807	1764	9715	155	5382
1998	800	0	1700	2300	9300	132	?
1999	800					160	?
2000	700					168	?

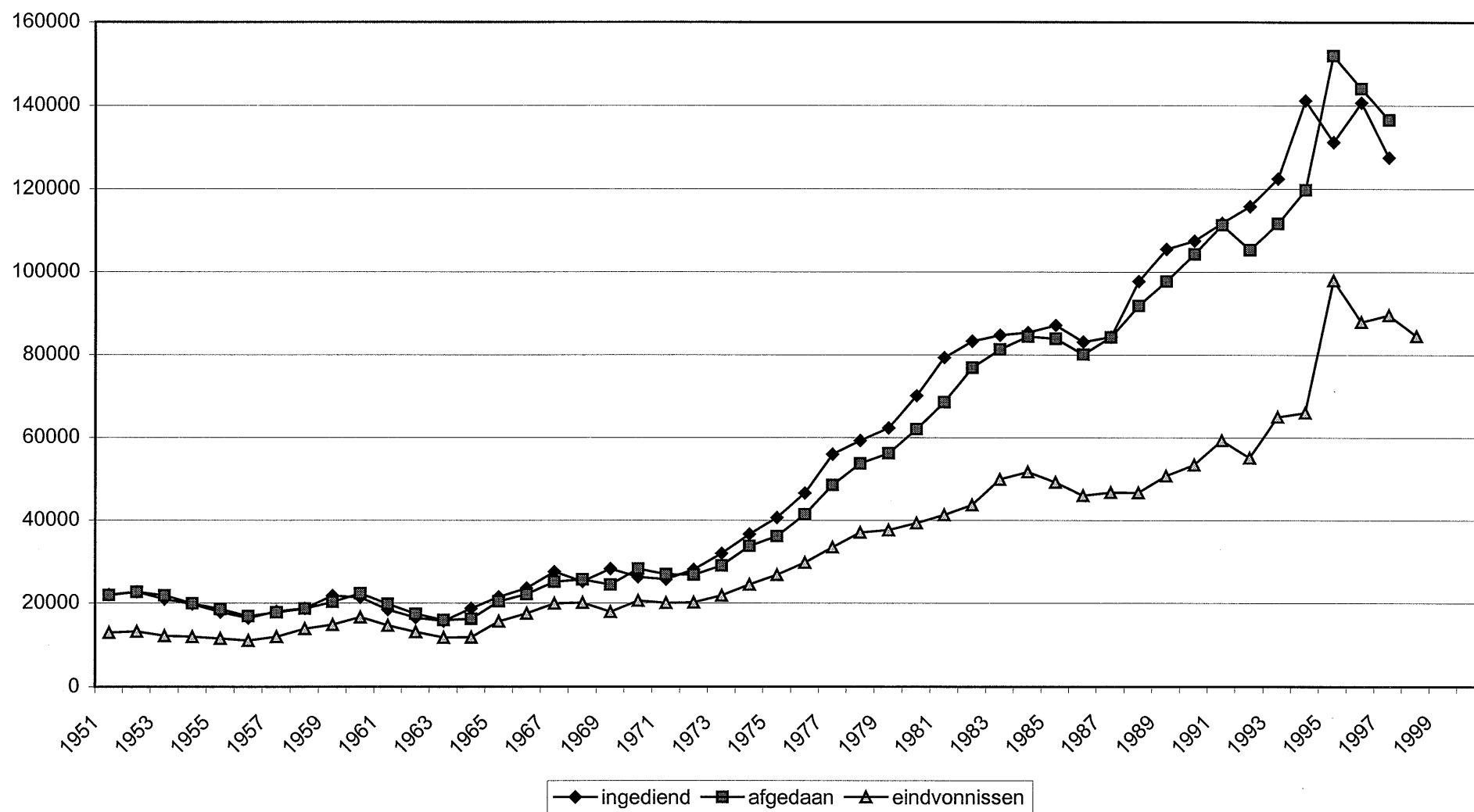
Totaal administratieve zaken, eindvonnissen/beschikkingen, (excl. College van Beroep Studiefinanciering)			
	eerste aanleg	hoger beroep	totaal
1951	11563	1422	12985
1952	11774	1437	13211
1953	10567	1632	12199
1954	10302	1645	11947
1955	9869	1668	11537
1956	9323	1753	11076
1957	10565	1411	11976
1958	12754	1119	13873
1959	13602	1252	14854
1960	15545	1074	16619
1961	13592	1100	14692
1962	12087	1004	13091
1963	10854	913	11767
1964	11049	787	11836
1965	14864	774	15638
1966	16535	987	17522
1967	18665	1266	19931
1968	18387	1733	20120
1969	16412	1457	17869
1970	18984	1624	20608
1971	18496	1549	20045
1972	18371	1784	20155
1973	20051	1797	21848
1974	21840	2660	24500
1975	24090	2717	26807
1976	27061	2711	29772
1977	30378	3083	33461
1978	34410	2614	37024
1979	34981	2671	37652
1980	36373	2979	39352
1981	38426	2889	41315
1982	40821	2890	43711
1983	46450	3471	49921
1984	48027	3676	51703
1985	45519	3706	49225
1986	42374	3589	45963
1987	42947	3811	46758
1988	42439	4229	46668
1989	45997	4747	50744
1990	48976	4449	53425
1991	54318	5011	59329
1992	50321	4803	55124
1993	58754	6242	64996
1994	61082	4939	66021
1995	94086	3915	98001
1996	81042	6884	87926
1997	82785	6824	89609
1998	76900	7600	84500
1999			
2000			

ADMINISTRATIEVE ZAKEN (EINDVONNISSEN/BESCHIKKINGEN)

Totaal administratieve zaken, doorloop (excl. College van Beroep Studiefinanciering)			
	ingediend	afgedaan	per 31/12 aanhangig
1951	22048	21911	9770
1952	22699	22674	9795
1953	20939	21848	8886
1954	19744	19958	8828
1955	17826	18557	8121
1956	16374	16898	7597
1957	18007	17776	7253
1958	18735	18671	7323
1959	21801	20282	8842
1960	21381	22306	7917
1961	18439	19822	6535
1962	16497	17432	5600
1963	15665	15913	5353
1964	18757	16237	7873
1965	21496	20392	8977
1966	23578	22177	10376
1967	27549	25156	12769
1968	25218	25680	12304
1969	28252	24425	16125
1970	26259	28277	14106
1971	25711	26941	12876
1972	28099	26822	14152
1973	31963	29031	17148
1974	36632	33762	20018
1975	40642	36154	24499
1976	46588	41433	29654
1977	55982	48567	36855
1978	59259	53746	42357
1979	62315	56185	48904
1980	70116	61992	57035
1981	79330	68560	67497
1982	83285	76847	73943
1983	84684	81274	77329
1984	85331	84383	78335
1985	87067	83860	82913
1986	83073	80073	85984
1987	84301	84236	85907
1988	97740	91822	99829
1989	105509	97731	107613
1990	107484	104329	110767
1991	111787	111351	111623
1992	115797	105321	120612
1993	122497	111723	131620
1994	141203	119805	152141
1995	131248	151953	129853
1996	140740	144063	126481
1997	127554	136609	117414
1998			
1999			
2000			

DOORLOOP ADMINISTRATIEVE ZAKEN

III.1 CONFLICTBRONNEN, ALGEMEEN

Inleiding

Het ligt voor de hand om te veronderstellen dat het aantal conflicten in de samenleving oploopt met de omvang van de bevolking. Dat effect wordt vermoedelijk versterkt naarmate de mensen dichter op elkaar wonen en meer met elkaar te maken krijgen.

Verantwoording data

Gegevens over het aantal inwoners en de bevolkingsdichtheid (het aantal inwoners per km²) op 1 januari zijn rechtstreeks ontleend aan Statline, het elektronische databestand van het CBS; zie ook de opeenvolgende jaargangen van het *Statistisch Zak/Jaarboek*.

	Bevolking	
	Omvang	Dichtheid
1951	10200280	315
1952	10328343	319
1953	10435631	322
1954	10550737	325
1955	10680023	329
1956	10821661	333
1957	10957040	338
1958	11095726	342
1959	11278024	347
1960	11417254	352
1961	11556008	344
1962	11721416	349
1963	11889962	355
1964	12041970	360
1965	12212269	365
1966	12377194	370
1967	12535307	375
1968	12661095	379
1969	12798346	379
1970	12957621	384
1971	13119430	389
1972	13269563	394
1973	13387623	396
1974	13491020	399
1975	13599092	402
1976	13733578	406
1977	13814495	409
1978	13897874	411
1979	13985526	413
1980	14091014	415
1981	14208586	419
1982	14285829	421
1983	14339551	423
1984	14394589	424
1985	14453833	426
1986	14529430	428
1987	14615125	431
1988	14714948	434
1989	14805240	436
1990	14892574	439
1991	15010445	442
1992	15129150	446
1993	15239182	449
1994	15341553	452
1995	15424122	455
1996	15493889	457
1997	15567107	459
1998	15654192	462
1999	15760225	465
2000	15863950	468

III.2 CONFLICTBRONNEN, SPECIFIEK

Inleiding

Conflicten spelen zich af op zeer verschillende terreinen. De ontwikkelingen op die specifieke terreinen, en van de bijbehorende conflicten, lopen niet steeds parallel. Het kan zinvol zijn om met het oog op die uiteenlopende ontwikkelingen relevante achtergrondvariabelen mee te nemen. Gekozen is voor:

- het BBP als maatstaf voor het peil van productie en consumptie (handelszaken)
- de intensiteit van het verkeer (ongevallen)
- de omvang van de werkloosheid en het aantal uitkeringsgerechtigden (arbeids- en uitkeringsproblemen)
- het aantal echtscheidingen (familiezaken)
- de relatieve huurprijsontwikkeling (huurzaken)
- de immigratie (vreemdelingenzaken).

Verantwoording data

- De jaarlijkse volumegroei van het bruto binnenlands product tegen marktprijzen is voor 1951 t/m 1999 ontleend aan CBS, Statline; deze reeks is aangevuld met het cijfer voor 2000 uit CPB, *Centraal Economisch Plan* 2001, p. 156. De groeicijfers zijn vervolgens omgezet in een indexcijfer op basis 1951 = 100.
- De intensiteit van het verkeer hangt in sterke mate samen met het aantal motorvoertuigen. CBS, *Statistisch Zak/Jaarboek* geeft voor de jaren 1951 t/m 1994 het administratieve park per 1 augustus, en voor de jaren 1990 t/m 2000 het actieve park per 1 januari. Met behulp van de ratio in de overlappende jaren (0,927) zijn de twee deelreeksen eenvoudig te koppelen tot een doorlopende reeks voor het actieve aantal motorvoertuigen per 1 januari.
- De geregistreerde werkloosheid als percentage van de beroepsbevolking is, vanaf 1970, direct overgenomen van CBS, Statline. Voor de jaren 1951-1970 is het percentage berekend als quotiënt van het aantal geregistreerde werklozen en het totaal aantal banen in arbeidsjaren, beide ontleend aan CBS, Statline. Gegevens over het aantal uitkeringsgerechtigden in de jaren 1951 t/m 1998 zijn in beginsel ontleend aan CBS, Statline. Omdat het CBS expliciet meldt dat de eigen reeks onvolledig is, is voor de Ziektewet een beroep gedaan op SVR resp. LISV, *Kroniek van de sociale verzekeringen* 1993 resp. 2000. Ontbrekende data voor 1998 en 1999 zijn ontleend aan CBS, *Statistisch Jaarboek* 2001 dan wel de zojuist genoemde *Kroniek* 2000 van het LISV. De reeks betreft de inkomensvervangende regelingen; niet meegenomen zijn de uitkeringsgevallen vanwege ZFW, AWBZ en AKW, noch de bijzondere bijstand.
- Het aantal echtscheidingen is voor 1951-1999 ontleend aan CBS, Statline; deze reeks is voor 2000 aangevuld met het cijfer uit CBS, *Statistisch Jaarboek* 2001, p. 28.
- De ernst van huurstijgingen wordt afgemeten aan de ratio van de ontwikkeling van de huren en de algemene ontwikkeling van de consumentenprijzen. Daartoe zijn uit verschillende jaargangen van CBS, *Statistisch Zak/Jaarboek* gegevens overgenomen m.b.t. achtereenvolgens interim-prijsindexcijfer

gezinsverbruik, prijsindexcijfer levensonderhoud gezinnen hand- en hoofd-arbeiders, prijsindexcijfer gezinsconsumptie reeks werknemersgezinnen, en consumentenprijsindexcijfer werknemers laag, zodanig dat de gegevens gekoppeld konden worden tot twee prijsindexreeksen voor enerzijds Huren, incl. onderhoud en water, en anderzijds Totaal, excl. belastingen e.d., niet-gecorrigeerd. Op elkaar delen van deze twee reeksen geeft de bedoelde ratio.

- De omvang van de immigratie is voor 1951 t/m 2000 ontleend aan CBS, Statline.

	Reëel BBP, index 1951=100	Motor- voertuigen, x 1000	Werkloosheid, % beroeps- bevolking	Uitkerings- gerechtigden, x 1000	Schei- dingen, aantal	Huurprijs- ratio, 1951=100	Immi- gratie, x 1000
1951	100,0	329	1,8	510	6075	100,0	45,0
1952	101,7	358	2,8	570	5828	99,0	33,7
1953	110,2	375	2,0	568	5471	100,0	35,4
1954	117,8	421	1,3	596	5525	114,2	42,4
1955	126,2	491	0,8	612	5498	115,1	52,1
1956	131,9	577	0,6	614	5548	116,6	51,8
1957	135,9	634	0,8	994	5342	119,9	50,1
1958	134,5	685	1,7	1050	5280	132,4	68,0
1959	140,8	730	1,2	1177	5530	131,3	37,2
1960	153,5	795	0,7	1211	5672	142,1	45,4
1961	157,9	894	0,5	1227	5704	143,8	55,1
1962	164,7	1006	0,5	1282	5711	144,8	66,0
1963	170,2	1137	0,5	1334	5851	147,8	55,1
1964	184,8	1331	0,5	1379	6203	146,9	67,1
1965	194,6	1534	0,6	1653	6206	147,8	76,6
1966	200,0	1755	0,8	1741	6797	150,6	81,8
1967	210,6	1930	1,6	1827	7464	151,8	55,8
1968	224,8	2164	1,5	1911	8146	157,3	64,5
1969	240,0	2405	1,0	2005	9080	156,6	76,4
1970	254,0	2641	0,9	2075	10317	159,2	90,8
1971	265,4	2868	1,3	2153	11572	162,1	95,1
1972	273,6	3054	2,3	2271	14938	163,9	81,3
1973	287,3	3224	2,3	2337	17913	166,1	84,7
1974	299,1	3358	2,8	2445	19167	164,1	93,8
1975	299,7	3531	4,0	2593	20093	159,9	127,3
1976	314,1	3747	4,3	2706	20889	163,9	83,0
1977	321,3	3956	4,1	2768	21483	165,6	83,9
1978	329,0	4158	4,1	2845	22257	168,6	89,2
1979	336,2	4422	3,9	2910	23748	173,7	104,6
1980	340,3	4629	4,3	3006	25735	174,4	112,5
1981	338,6	4723	6,1	3184	28509	175,4	80,2
1982	334,5	4765	9,0	3378	30877	178,1	70,7
1983	340,2	4860	11,7	3516	32589	186,2	66,8
1984	351,4	4959	11,2	3607	34068	189,2	66,9
1985	362,3	5059	9,7	3955	34044	191,4	79,4
1986	372,5	5137	8,6	3980	29836	196,7	87,4
1987	377,7	5336	7,9	4046	27788	201,7	95,9
1988	387,5	5497	7,7	4109	27870	205,2	91,2
1989	405,7	5630	6,9	4197	28250	214,8	98,9
1990	422,3	5801	5,9	4259	28419	209,9	117,4
1991	432,1	5929	5,4	4268	28277	210,6	120,2
1992	440,7	6027	5,3	4323	30463	216,4	116,9
1993	444,2	6205	6,5	4440	30496	222,2	119,0
1994	458,4	6378	7,5	4417	36182	226,9	99,3
1995	469,0	6530	7,0	4437	34170	234,2	96,1
1996	483,1	6644	6,6	4309	34871	239,7	109,0
1997	501,4	6859	5,5	4225	33740	243,9	109,9
1998	522,0	7043	4,1	4192	32459	247,9	122,4
1999	542,3	7319	3,1	4143	33571	250,2	119,2
2000	564,0	7641	2,6		31000	250,9	132,9

IV.1 OMVANG WET- EN REGELGEVING

Inleiding

Dijkstra (1996) doet een poging om het verloop van de productie en de omvang van de wet- en regelgeving te kwantificeren.

Voor de wetgevingsproductie maakt Dijkstra gebruik van het aantal ingediende wetsontwerpen bij de Tweede Kamer. Cijfers per parlementair jaar zijn vanaf 1956/57 te vinden in het *Statistisch Zak/Jaarboek* van het CBS en desgewenst te corrigeren voor het aantal naturalisaties (tot 1985 via rijkswet), begrotingsvoorstellen en internationale overeenkomsten onderworpen aan uitdrukkelijke parlementaire goedkeuring. Beter is het echter om niet te meten aan het begin van het besluitvormingsproces, maar aan het eind. Het aantal jaarlijks verschenen Staatsbladen is gemakkelijk vast te stellen, waarbij via het register desgewenst gecorrigeerd kan worden voor bepaalde onderwerpen. Bijkomende voordelen van deze reeks zijn dat hij betrekking heeft op kalenderjaren en zonder extra problemen teruggevoerd kan worden tot 1951.

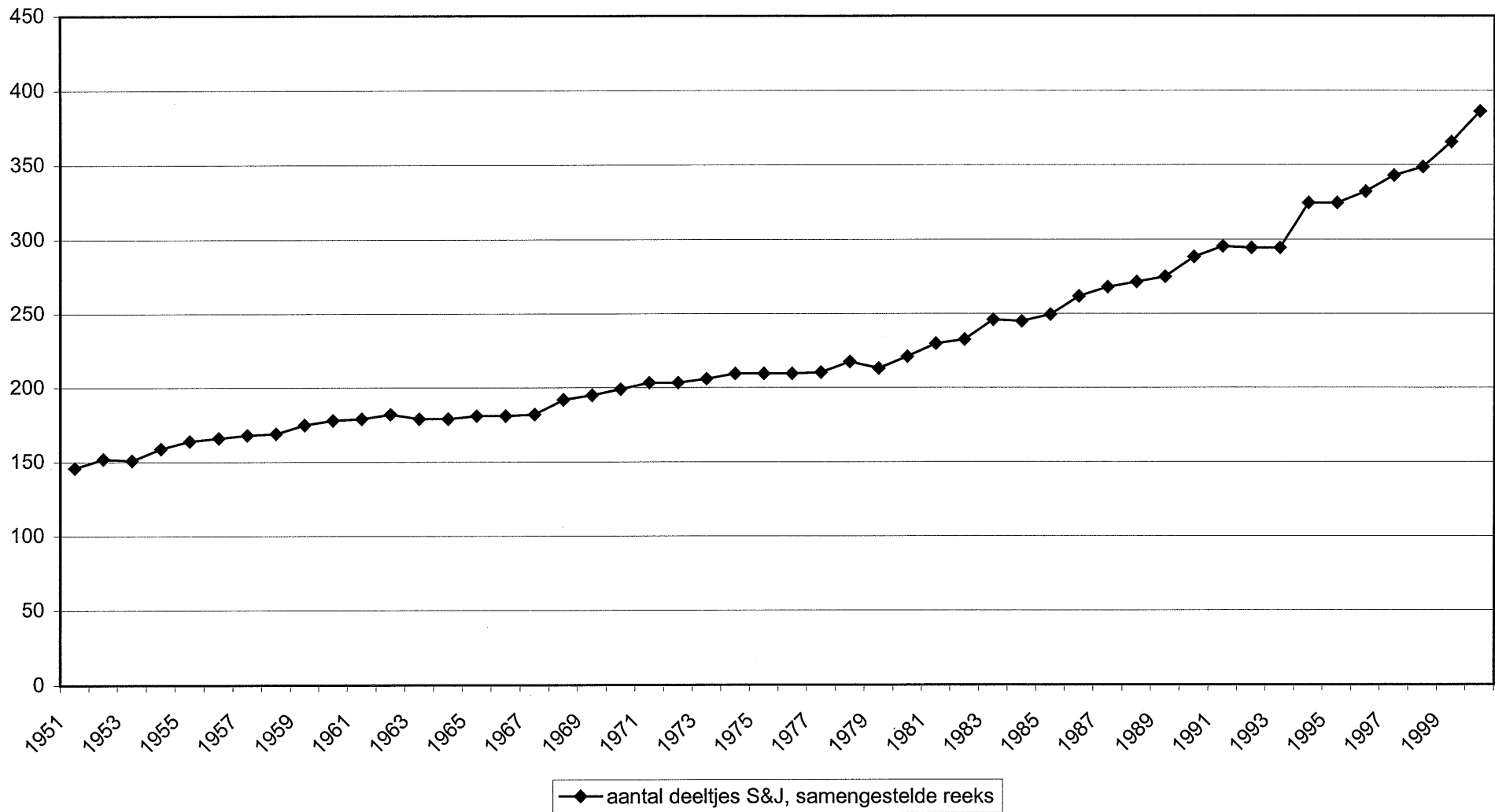
Nu is voor het onderhavige doel niet zozeer de wetgevingsproductie als wel het feitelijke bestand aan wet- en regelgeving van belang. In dat verband stelt Dijkstra voor om uit te gaan van de omvang van de bekende Schuurman&Jordens-editie. Gegeven dat de gemiddelde dikte en uitvoering van de deeltjes in de afgelopen 50 jaar niet substantieel is veranderd, en het tellen van aantallen wetten en regels of pagina's een onbegonnen zaak is, is het aantal deeltjes van de S&J-reeks de enige bruikbare proxy.

Verantwoording data

- Voor de wetgevingsproductie is via de in de bibliotheek van de Leidse rechtenfaculteit aanwezige banden het aantal per jaar verschenen nummers van het *Staatsblad* genoteerd, waarna op basis van het register gecorrigeerd is voor het aantal naturalisaties (t/m 1985).
- Op grond van de in de Leidse UB aanwezige historische reeksen van de S&J-editie is voor elk jaar in de periode 1951-2000 at random een deeltje getrokken dat in het desbetreffende jaar is verschenen. Via de in de deeltjes aanwezige lijsten is vervolgens het aantal deeltjes in de reeks (1951-1970), het aantal in de reeks opgenomen wetten (1970-1995) dan wel het aantal ingangen in het register (1995-2000) geteld. Koppeling van de eerste twee deelreeksen is mogelijk o.b.v. het overlappende jaar 1970; de derde deelreeks kan worden teruggerekend o.b.v. het gegeven uit de S&J-catalogus van februari 2000 dat de reeks op dat moment 386 deeltjes telt. De aldus ontstane reeks lijkt goed aan te sluiten en ook in overeenstemming te zijn met de summierse vermeldingen over het aantal deeltjes rond 1980, 1988 en 1994.

	Productie wet- en regelgeving	Bestand wet- en regelgeving
	Staatsbladen, excl. naturalisaties	Deeltjes S&J
1951	549	146
1952	601	152
1953	606	151
1954	583	159
1955	565	164
1956	624	166
1957	509	168
1958	633	169
1959	472	175
1960	550	178
1961	418	179
1962	517	182
1963	475	179
1964	530	179
1965	559	181
1966	504	181
1967	611	182
1968	627	192
1969	540	195
1970	597	199
1971	747	203
1972	737	203
1973	609	206
1974	756	210
1975	713	210
1976	723	210
1977	672	210
1978	700	218
1979	684	213
1980	739	221
1981	711	230
1982	665	233
1983	662	246
1984	591	245
1985	718	249
1986	735	262
1987	684	268
1988	697	272
1989	618	275
1990	663	288
1991	777	295
1992	735	295
1993	784	295
1994	970	325
1995	706	325
1996	691	332
1997	808	343
1998	747	349
1999	602	365
2000	643	386

BESTAND WET- en REGELGEVING

IV.2 PROXIES VOOR SOCIALE COHESIE

Inleiding

Naarmate de sociale cohesie en controle groter is, en de rol van sociale normen en waarden belangrijker, zullen mensen zich aangepaster gedragen, problemen minder snel laten escaleren, conflicten eerder onder elkaar oplossen. Het aantal conflicten dat aan de oppervlakte treedt en zijn weg vindt naar derden, zal dan, ceteris paribus, geringer zijn. Het vinden van goede proxies voor de ontwikkeling van de mate van sociale cohesie en controle die ook nog in een lange tijdreeks kunnen worden gevangen, is niet eenvoudig. Conform Theeuwes en Van Velthoven (1994) wordt hier gerefereerd aan de mate van secularisatie en aan het aandeel van gescheiden personen en van niet-Nederlanders onder de bevolking.

Verantwoording data

- Het aantal gescheiden personen op 1 januari is voor 1951 t/m 2000 ontleend aan CBS, Statline.
- Ten aanzien van het aantal niet-Nederlanders op 1 januari geeft CBS, Statline cijfers voor 1947 en vervolgens jaarlijks voor 1956 t/m 1999; het getal voor 2000 is te vinden in CBS, *Maandstatistiek bevolking* 2001/1, p. 27. Nu verwijst volgens het *Statistisch Zakboek* 1958 het getal van 103,9 duizend van 1947 naar het aantal vreemdelingen. Dat beide begrippen niet identiek zijn, moge blijken uit het feit dat het *Statistisch Zakboek* 1958 voor het aantal vreemdelingen in 1956 een getal geeft van 123,3 duizend, terwijl Statline voor dat jaar 106,5 duizend niet-Nederlanders opgeeft. Indien ik deze ratio als gegeven neem, kan de reeks voor het aantal niet-Nederlanders door interpolatie worden aangevuld voor de ontbrekende jaren 1951 t/m 1955. Voor de volledigheid zij nog opgemerkt dat het CBS sinds 1995 ook cijfers publiceert over het aantal allochtonen (1e + 2e generatie) in Nederland op 1 januari. Gegeven de korte looptijd van die reeks en de geringe correlatie met het aantal niet-Nederlanders in de overlappende jaren lijkt koppeling niet raadzaam.
- Voor de mate van secularisatie bestaan twee onvolledige, elkaar deels overlappende reeksen. Enerzijds geeft CBS, *Leefsituatie van de Nederlandse bevolking* 1997, deel 3, p. 24 een reeks over onkerkelijkheid, met cijfers voor 1947, 1960, 1971, 1975, 1977 en vervolgens jaarlijks voor 1980 t/m 1997. CBS, *Statistisch Jaarboek* 2001, p. 48 geeft aansluitende cijfers voor 1998 en 1999. Anderzijds geeft Bax (1988) in tabel C.1.III voor 1951 t/m 1986 de fractie van het aantal huwelijken dat niet kerkelijk bevestigd wordt. Ik zie geen mogelijkheid om beide reeksen op een nette, overtuigende manier te koppelen. Wel kan worden geprobeerd om de CBS-reeks aan te vullen, uitgaande van het verloop in de reeks van Bax. In diens reeks ligt de verbondenheid met een kerk in begin jaren 70 op hetzelfde niveau als begin jaren 50, waarbij deze in de jaren 50 eerst enigszins toeneemt, een maximum bereikt halverwege de jaren 60, en daarna in snel tempo afneemt. Deze ontwikkelingslijn zou kunnen worden doorgetrokken naar de CBS-reeks, waarna met enig natte-vingerwerk de lacunes kunnen worden ingevuld. Implicatie is dat er eind jaren 40 in eerste instantie een zekere ontkerkelijking

lijkt op te treden (vgl. de 17% gerapporteerd voor 1947), waarna in de loop van de jaren 50 een restauratie optreedt. Is dat beeld acceptabel, dan is de reeks wellicht bruikbaar. Zo niet, dan zit er weinig anders op dan geheel af te zien van een proxy voor secularisatie.

	Gescheiden personen, aantal	Niet-NL, aantal x 1000	Secularisatie, %
1951	76293	97,2	23
1952	77575	99,1	23
1953	79031	100,9	22
1954	79853	102,8	21
1955	80881	104,6	20
1956	82439	106,5	19
1957	83625	108,3	18
1958	84695	110,6	18
1959	86692	108,3	18
1960	88245	107,0	18
1961	81450	107,6	18
1962	83748	112,8	18
1963	85433	127,5	18
1964	87218	134,8	17
1965	89628	142,5	17
1966	92469	164,9	17
1967	96490	191,9	17
1968	101452	181,3	18
1969	107749	191,1	19
1970	114922	212,1	21
1971	121166	241,5	23
1972	130521	268,0	24
1973	145221	282,4	25
1974	164388	296,8	26
1975	185116	316,3	26
1976	213647	350,5	26
1977	238597	376,3	26
1978	262676	399,8	26
1979	287067	430,0	26
1980	313705	473,4	26
1981	343059	520,9	27
1982	377472	537,6	29
1983	409100	546,5	30
1984	450346	552,4	35
1985	490061	558,7	31
1986	527827	552,5	33
1987	552107	568,0	32
1988	574134	591,8	32
1989	596528	623,7	37
1990	617494	641,9	38
1991	635759	692,4	37
1992	653605	732,9	39
1993	676997	757,4	40
1994	700733	779,8	39
1995	731325	757,1	40
1996	761690	725,4	40
1997	791187	679,9	39
1998	816151	678,1	40
1999	858923	662,4	41
2000	861978	651,5	41

IV.3 OPLEIDINGSNIVEAU VAN DE BEVOLKING

Inleiding

Naarmate de bevolking gemiddeld beter is opgeleid, zijn mensen met problemen beter in staat om zich (hetzij zelf, hetzij via vrienden en kennissen) te informeren over hun rechten en over mogelijke oplossingsstrategieën. Bovendien zijn ze beter toegerust om zich tegen aantasting van hun rechten te verweren.

Een lange tijdreeks over het gemiddelde opleidingsniveau van de bevolking ontbreekt. Voor meer recente jaren zijn wel gegevens beschikbaar; zie CBS, *Statistisch Jaarboek* 1994 e.v. De fractie van de bevolking van 15-64 jaar met alleen basisonderwijs is tussen 1990 en 1999 gedaald van 19,3 naar 13,4% terwijl de fractie met een ho-opleiding is gestegen van 15,6 naar 22,2%.

Voor lange reeksen moet worden teruggevallen op cijfers over de deelname aan en het met succes afronden van onderwijs. Deze reeksen zijn in zoverre bruikbaar, dat ze weliswaar geen maatstaf vormen van het gemiddelde kennis- en opleidingsniveau, maar wel een beeld geven van de mutaties daarin.

Verantwoording data

- Een maat voor de deelname aan algemeen vormend middelbaar onderwijs wordt verschaft door de reeks van het aantal voltijd leerlingen vwo/havo/mavo per 1000 van de bevolking in de leeftijd 12-18 jaar. Zie CBS, Statline voor de jaren 1945 t/m 1996. In verband met de stabilisatie in deze fractie in de jaren 90 is voor de jaren 1997 t/m 1999 het cijfer voor 1996 aangehouden.
- Een maat voor de betekenis van het hoger onderwijs wordt verschaft door het aantal afgestudeerden hbo/wo (einddiploma hbo plus afsluitend diploma wo, voltijd+deeltijd). Voor de jaren 1950 t/m 1991 zijn de cijfers ontleend aan CBS, Statline; 1951 verwijst naar de afgestudeerden gedurende het studiejaar 1950/51 enz. Het cijfer voor de hbo-afstudeerlichting 1991/92 is ontleend aan CBS, Jaarboek onderwijs in cijfers 2000, p. 88, terwijl die voor 1992/93 t/m 1998/99 weer zijn ontleend aan CBS, Statline. Voor de wo-afstudeerlichtingen 1992/93 t/m 1997/98 is een beroep gedaan op CBS, *Statistisch Jaarboek* 1996 e.v., terwijl het cijfer voor 1998/99 is ontstaan door het aantal doctoraal diploma's in CBS, *Statistisch Jaarboek* 2001, p. 131 enigszins op te hogen i.v.m. de waargenomen discrepantie tussen het aantal doctoraal diploma's en de geslaagden voor een afsluitend examen.

	Afgestudeerden HO, aantal	Deelname voltijd AVO, leerlingen per 1000 leeftijd 12-18 jr
1951	9031	202
1952	10517	213
1953	10963	224
1954	11564	237
1955	11347	251
1956	11545	268
1957	13803	277
1958	14036	289
1959	14311	296
1960	14732	297
1961	15488	297
1962	16288	300
1963	17515	298
1964	19064	311
1965	19975	321
1966	21878	334
1967	25482	348
1968	28328	358
1969	29933	374
1970	27444	392
1971	30160	410
1972	31304	431
1973	32230	445
1974	35743	453
1975	40625	464
1976	41798	471
1977	43528	475
1978	45554	474
1979	46476	474
1980	53684	509
1981	53759	482
1982	59766	487
1983	61713	490
1984	63729	485
1985	64310	488
1986	62677	486
1987	58584	489
1988	70254	497
1989	64092	505
1990	57570	514
1991	60206	516
1992	66512	519
1993	69847	517
1994	74064	513
1995	76653	513
1996	82872	513
1997	80176	513
1998	75608	513
1999	74540	513
2000		

IV.4 OPVANG IN DE EERSTE LIJN

Algemeen

Nadat eind jaren zestig een discussie was ontstaan over de zogeheten leemte in de rechtshulp, is in de loop van de jaren 70 veel aandacht besteed aan (versterking van) de sociale rechtshulpverlening. Tal van nieuwe initiatieven zijn ontplooid, bestaande organisaties zijn uitgebouwd. Anders dan de traditionele advocatuur, die in hoofdzaak was georiënteerd op rechtsbijstand in procedures, richtte de nieuwe rechtshulp zich vooral op eerste-lijns dienstverlening (informatieverschaffing, advisering, verwijzing e.d.). Onder deze noemer zijn in ieder geval te rekenen:

- a. de Instituten Sociaal Raadslieden, waarvan de eerste weliswaar dateert van 1949, maar die pas in de jaren 60 en 70 een sterke groei hebben doorgemaakt
- b. de rechts- en wetswinkels, die sinds 1969 zijn ontstaan en door vrijwilligers, met name juridische studenten, worden geleid
- c. de Bureaus voor Rechtshulp, die rond 1974 zijn opgericht
- d. de rechtshulpverlening die is gekoppeld aan het lidmaatschap van bepaalde particuliere organisaties, in het bijzonder de vakbonden (FNV, CNV e.a.), de ANWB, consumentenorganisaties (m.n. de Consumentenbond) en de Vereniging Eigen Huis
- e. de rechtskundige adviesbureaus, die op commerciële basis werken, maar niet zijn toegelaten tot de balie
- f. de Nationale Ombudsman, die sinds 1982 het gedrag van bestuursorganen op behoorlijkheid toetst.

Andere instituten en organisaties zitten met een deel van hun activiteiten op het terrein van de eerste-lijns dienstverlening, of er dicht tegen aan. In dat verband moet allereerst de advocatuur worden genoemd, die naast de rechtsbijstand in procedures ook adviesbijstand verleent. Een soortgelijke opmerking geldt het notariaat. Dan zijn er de rechtsbijstandverzekeraars, die een geheel eigen functie vervullen doordat zij veel claims zelf voor hun verzekeringnemers afwikkelen, maar tegelijk een belangrijke rol spelen in advisering, bemiddeling en verwijzing. Van weer andere orde is de pseudo-rechtspraak; vgl. Verwoerd en Blankenburg (1986). De huur-(advies)commissie en de directeur van het Gewestelijk Arbeidsarbidsbureau vormen in huurprijs- en ontslagzaken een officieel voorportaal van de eigenlijk rechter, maar bieden tegelijk aan betrokkenen een laagdrempelige ingang voor het aankaarten van een geschil met huurbaas of werkgever.

Door het CBS en het SCP is via enquêtes (ESM/ERV/POLS resp. AVO) onderzoek gedaan naar de betekenis van de eerste-lijns voorzieningen. In diverse publicaties is daarvan verslag gedaan. De meest gedetailleerde cijfers zijn te vinden in Beukenhorst (1993), p. 23 en in SCP, *Sociaal-cultureel rapport* 1998, p. 661. Wanneer de cijfers uit die twee publicaties worden gecombineerd, gemiddeld en afgerond op veelvouden van 25.000, ontstaat het volgende beeld van het jaarlijkse gebruik van de diverse kanalen rond 1995:

- Instituut Sociaal Raadslieden	125.000
- Rechts- en wetwinkel	150.000
- Bureau voor rechtshulp	200.000
- Jur. afd. organisatie	375.000
w.v. vakbond	125.000
ANWB	25.000
Consumentenbond	50.000
- Jur. adviesbureau	150.000
naast	
- advocaat	425.000
- notaris	1.050.000
- rechtsbijstandverzekeraar	150.000
- huurcommissie	75.000

Kester, Huls en Naafs (1991), p. 20 geven een beeld van de wijze waarop de genoemde rechtshulpinstanties contacten afhandelen. Over de hele linie wordt gemiddeld zo'n 50% van de contacten afgehandeld met advies/informatie, 10% met verwijzing, 20% met bemiddeling, 10% met bijstandverlening en 10% anders. Samenhangend met de specifieke werkwijze en doelgroep van elke instantie zijn er onderling echter aanzienlijke verschillen, waarbij de Bureaus, wetswinkels en sociaal raadslieden het hoogst scoren op advies/informatie (zo'n 66%) en advocaten het laagst (27%). Rechtsbijstandverzekeringen scoren het hoogst op bemiddeling (bijna 40%) en advocaten op bijstandverlening (30%).

De onder a. t/m f. genoemde eerste-lijns organisaties zullen nu een voor een de revue passeren. Daarbij zal blijken dat de aantallen contacten en behandelde problemen die door de organisaties zelf worden gerapporteerd, soms niet onaanzienlijk afwijken van de hierboven gegeven aantallen. Blijkbaar wordt niet altijd volgens dezelfde beginselen geteld en geregistreerd.

Aan het eind volgt een recapitulatie met een overzicht van de lange reeksen die in het verdere onderzoek meegenomen zullen worden.

IV.4.a. INSTITUTEN SOCIAAL RAADSLIEDEN

Inleiding

Nadat in Amsterdam op 1/7/1949 de eerste sociaal raadsman zijn intrede deed en het netwerk daarna geleidelijkaan werd uitgebreid, verschenen in de loop van de jaren 60 ook sociaal raadslieden in Den Haag en Rotterdam. De rijkssubsidieregeling samenlevingsopbouw 1971 – waarin opgenomen de functie "voorlichting door raadslieden" – gaf een enorme impuls aan de ontwikkeling van instituten elders. In 1977 waren dat er 35. De snelle groei leidde in de loop van de jaren tot een aantal knelpunten, waarvan het ontbreken van een heldere en eenduidige beschrijving van het werk van de sociaal raadslieden er een was. Daarin is in 1978 voorzien. In de 10 jaar daarna verdubbelde het aantal instituten. Met de Welzijnswet is de structuur van de financiering grondig veranderd; deze vindt niet meer plaats door het rijk, maar door afzonderlijke gemeenten.

Vandaag de dag is het sociaal raadsliedenwerk erop gericht om "de kwaliteit van het bestaan van burgers te bevorderen, voorzover dat hun primaire, vooral materiële bestaansvoorwaarden betreft, en wel enerzijds door hen te ondersteunen bij het vinden van hun weg in wet- en regelgeving en anderzijds door het kritisch volgen en – waar nodig – beïnvloeden van (uitvoering van) wet- en regelgeving".

Uit enkele enquêtes die zijn afgenomen in het begin van de jaren 80 komt als algemeen beeld naar voren dat de raadslieden, anders dan de Bureaus, overwegend door oudere mensen worden bezocht die veelal een inkomen genieten uit andere bronnen dan arbeid. Anno 2000 vormen ouderen vanaf 65 jaar nog geen 10% van de populatie; de helft van de bezoekers is allochtoon. Afhandeling van zaken vindt plaats door advies en informatie (gemiddeld zo'n 45%), dienstverlening (ca. 45%) en verwijzing/bemiddeling (ca. 10%).

Verantwoording data

Onderling vergelijkbare gegevens over de historische ontwikkeling van (het belang van) de Instituten Sociaal Raadslieden zijn schaars. Van een systematische verslaglegging en archivering is lange tijd geen sprake geweest. Bovendien heeft de huidige taakinvulling en de taakafbakening ten opzichte van (andere) instellingen van maatschappelijk werk zich pas geleidelijkaan ontwikkeld. Voorzover gepubliceerde gegevens uit een iets verder verleden zijn te vinden, is veelal onduidelijk of deze betrekking hebben op alle instituten of alleen op de door de rijksoverheid gesubsidieerde instellingen; voorts is onduidelijk in hoeverre MAI's en JAC's zijn meegeteld.

Over de periode sinds 1988 zijn wel doorlopende gegevens bekend, die wijzen op het grote belang van deze voorziening. De LSVR, de huidige koepelorganisatie, is zo bereidwillig geweest om uit de interne jaarrapportages data ter beschikking te stellen aangaande het aantal bezoekers en de voorgelegde problemen.

Al met al geven de data slechts een zeer onvolledig beeld van de ontwikkeling van deze eerste-lijnsvoorziening. Gelet op het grote belang ervan is toch een poging ondernomen (zie de tabel op p. 49) om het jaarlijkse aantal bezoekers te schatten, waarbij de wel beschikbare, zij het schaarse gegevens over het aantal instituten, de personeelsomvang en de bezoekersaantallen als aanknopingspunt hebben gediend. Ik geef die reeks voor wat hij waard is.

	Aantal instituten	Aantal bezoekers	Rechts- problemen	Personeel	w.v. universitair	Geschat aantal bezoekers
1949	1					
1961	2					
1965	3			20		
1966	5					
1968	6			47	2	
1969	8	77000				
1970	11	78000		43		
1971	16					
1972	18					
1973	22			88	18	
1975				98		
1977	23/41			125		
1979	28	180000		116		
1981				134	42	
1982		250000				
1983	35/68			159/207		
1984	34			176		
1985	67			215,3/268		
1986						
1987			453337			
1988		379715	465025			
1989		392860	470470			
1990		366765	443510			
1991		382200	476500			
1992		377665	470585			
1993		385600	471505			
1994		403160	486525			
1995		402920	501670			
1996		415885	526340			
1997		425625	538585			
1998		407960	519790			
1999		373090	489120			
2000		398770	513620			

Bronnen:

- 1949-1985: Wille en Stevens (1972), pp. 45-48; Ministerie van CRM (1975); Van Manen (1978), p. 51; Soetenhorst-de Savornin Lohman (1983), pp. 41-42; Van de Beek e.a. (1984), pp. XIX, 21, 23, 184; CBS, *Sociaal-cultureel kwartaalbericht* 1979/2, pp. 16-23, 1984/4, pp. 36-40 en 1986/4, p. 21
- 1987-1989: Kester, Huls en Naafs (1991), p. 30
- 1988-2000: cijfers cf. opgave LVSR (Landelijke Vereniging van instituten voor Sociaal Raadsliedenwerk); LVSR, *Functieprofiel Sociaal Raadslieden*, brochure september 1993, Culemborg

IV.4.b. RECHTS- EN WETSWINKELS

Inleiding

De eerste wetswinkel (Tilburg) dateert uit 1969. Na een snelle groei in de loop van de jaren 70 heeft het aantal zich gestabiliseerd op ca. 75. De winkels draaien op vrijwilligers, waaronder veel studenten; de weinige betaalde krachten doen administratief werk. De werkwijze van de winkels is tamelijk divers, van laagdrempelige, individuele eerste-lijns rechtshulp enerzijds tot collectieve, structurele rechtshulp anderzijds.

Cijfers wijzen uit dat van de voorgelegde rechtsproblemen zo'n 70% wordt afgehandeld met advies en informatie; in de overige gevallen vindt veelal verwijzing plaats, met name naar Bureaus voor Rechtshulp en advocatuur.

Verantwoording data

Gegevens over rechts- en wetswinkels zijn schaars. Jaarverslagen verschijnen onregelmatig of niet en kennen een verscheidenheid in presentatie. Pas in 1989 is een poging ondernomen om op systematische wijze gegevens te verzamelen (vgl. Kester, Huls en Naafs, 1991, p. 28). Alleen over de periode 1989-1996 is een reeks cijfers beschikbaar over het beroep op rechtshulp.

Geconcludeerd moet worden dat over de periode van bestaan van de rechts- en wetswinkels geen tijdreeks beschikbaar of te genereren is die een indruk geeft van het belang van deze eerste-lijns voorziening. Hoogstens zou het aantal winkels als proxy dienst kunnen doen.

	Aantal winkels	Bezoekers	Telefonische vragen	Behandelde problemen	Werkzame personen	
					Betaald	Vrijwilligers
1969	1					
1970	1					
1971	3	3000				
1972	13					
1973	28					
1974	54					
1975	60					
1976	60					
1977	80					
1978						
1979						
1980	80	150000				
1981						
1982						
1983						
1984						
1985						
1986						
1987						
1988						
1989		36722				
1990	77	36479	26420	42461	10	1657
1991	77	43219	29118	45974	13	1587
1992	79	39658	28618	55703		1488
1993	74	41418	39176	56000		1567
1994	73	39249	40825	54000	12	1767
1995	72	36721	34873	55000	14	1659
1996	74	43682	40758	61000	15	1733
1997						
1998						
1999						
2000						

Bronnen:

1969-1980: Wille en Stevens (1972), p. 54; Van Manen (1978), p. 85; Soetenhorst-de Savornin Lohman (1983), pp. 41-42

1989: Kester, Huls en Naafs (1991), pp. 28-29

1990-1996: CBS, publicatiereeks m.b.t. productiestatistiek rechtskundige diensten, i.h.b. reeks Recht en statistiek no. 14 en Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid 1993/1, 1994/1, 1995/2, 1996/3, 1997/3 en 1998/3

IV.4.c. BUREAUS VOOR RECHTSHULP

Inleiding

Beginnend in 1974 zijn arrondissementsgewijs Bureaus voor Rechtshulp opgericht, die volledig door de overheid werden gesubsidieerd. Deze Bureaus kregen de taak om zonder hoge drempel eerste-lijns juridisch advies te geven en zonodig cliënten door te verwijzen naar de advocatuur. Zij namen ook de administratie van de afgifte van toevoegingen over van de Bureaus voor Consultatie.

De bronnen geven aan dat rond 1980 ca. 50% van de voorgelegde problemen wordt afgedaan met advies of informatie, 20% ingenomen, 10% verwezen en 20% toegevoegd. Rond 1990 bedragen die aandelen resp. 60, 10, 25 en 5; en anno 2000 resp. 80, 15, 5 en 0. Die ontwikkeling illustreert dat het accent in de werkzaamheden van de Bureaus in de loop der jaren is verschoven, waarbij vandaag de dag het zoveel mogelijk en snel in eigen beheer afhandelen van zaken voorop staat.

De afgifte van toevoegingsbewijzen behoort sinds 1994 tot de taken van de Raden voor de Rechtsbijstand.

Verantwoording data

Voor de jaren 1977 t/m 1992 zijn in diverse CBS-publicaties gegevens te vinden m.b.t. het aantal bezoekers. Aansluitend zijn voor 1990 t/m 1999 vanwege de Stichting IRIS gegevens voorhanden over het aantal spreekuurcontacten en, in mindere mate, van het aantal telefonische vragen. Voorts zijn zo her en der getallen te vinden m.b.t. de personeelsomvang.

De beschikbare data stellen de gebruiker echter voor tal van problemen. De diverse deelreeksen sluiten niet goed op elkaar aan, zijn incompleet, voor een deel inclusief strafrechtelijke kwesties, en voor een deel niet echt betrouwbaar. Wat betreft dat laatste geldt in ieder geval dat het aantal telefonische vragen in het verleden weinig systematisch is bijgehouden. En ten aanzien van het aantal bezoekers/spreekuurcontacten kan worden opgemerkt dat de cijfers die gerapporteerd zijn in de toelichting bij de begroting van het Ministerie van Justitie of die door het CBS zijn gerapporteerd in het kader van de publicatiereeks productiestatistiek rechtskundige diensten soms substantieel (tot 20% toe) afwijken van andere, hier aangehouden, CBS-cijfers.

De genoemde dataproblemen, in combinatie met de accentwijziging in het werk van de Bureaus, maken het twijfelachtig of een bruikbare reeks over het belang van het eerste-lijns werk geconcipieerd kan worden. Waagt men zich toch daaraan, dan zou voor de eerste jaren 1974 t/m 1976 op basis van de ontwikkeling van de personeelsaantallen een schatting gemaakt kunnen worden van het aantal bezoekers. Voorzover beschikbaar, wijzen de data erop dat het aandeel van strafrechtelijke kwesties vrijwel constant is, afgerond 5%. Ten slotte wijzen de overlappende jaren 1990 t/m 1992 op een verhouding tussen bezoekers en spreekuurcontacten van 1 op 0,666. Toepassing van genoemde kunstgrepen resulteert in een samengestelde reeks voor het (geschatte) aantal spreekuurcontacten in civiele en administratieve kwesties; vgl. p. 49.

	Aantal bezoekers	w.v. straf	Spreekuur- contacten	w.v. straf	Telefonische vragen	Formatie- plaatsen	Werkzame personen
1974						3	
1975						9	
1976						35,5	
1977	70000					83,5	
1978	120000					131,5	
1979	160000					180	
1980	213788	11663				232,3	
1981	240974	12204				286,8	
1982	255867	12438				299,3	
1983	259000	12000				322	
1984	272241	12311					
1985	301988	13609				345	
1986	308826	13406					
1987	332151	14362				358	
1988	336092	16287					
1989	343858	16835				371	
1990	351900	17900	222800	10300			593
1991	347500	18900	244100	12000			614
1992	384100	20000	250900	11800			606
1993			259500	11400	147000		603
1994			259200	9000	157000		673
1995			257400	10600	104000		630
1996			260900	12400	91000		687
1997			255000	14000	88000		716
1998			212400	14200	169000		805
1999			194400				
2000							

Bronnen:

- bezoekersaantal/kenmerken/afhandeling:

1977-1981: Van Exel (1985), p. 67

1980-1990: CBS, *Burgerlijke en administratieve rechtspraak* 1985/1987/1990/1991

1981-1982: Huls (1985)

1981-1989: Kester, Huls en Naafs (1991), pp. 6, 24-25

1981-1991: CBS, *Statistisch Zak/Jaarboek* 1987 t/m 1995

- formatieplaatsen:

1974-1984: Van de Beek e.a. (1984), p. 7; Van Exel (1985), p. 67; Van Manen (1989), p. 183

1981-1989: Kester, Huls en Naafs (1991), p. 6

- aantal spreekuurcontacten:

1990-1998: CBS, *Statistisch Jaarboek* 1996 t/m 2001 (bron Stichting IRIS)

1999: G.P. van Koetsveld, Ministerie van Justitie (bron Stichting IRIS)

- afhandeling spreekuurcontacten/telefonische vragen/werkzame personen

1990-1998: diverse CBS publicaties m.b.t. productiestatistiek rechtskundige diensten, i.h.b. Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid 1995/2, 1996/3, 1997/3 en 1998/3 en Rechtskundige dienstverlening 1997 en 1998

IV.4.d. RECHTSHULP VIA PARTICULIER LIDMAATSCHAP

Inleiding

Enkele belangrijke particuliere organisaties verlenen, elk op eigen terrein, aan hun leden hulp bij (potentieel) juridische conflicten, in eerste instantie in de vorm van informatie en advies via algemene informatiekkanalen, maar indien nodig ook in de vorm van bemiddeling en ondersteuning bij procedures door de gespecialiseerde juridische diensten van deze organisaties.

- Voorzover er gegevens beschikbaar zijn, rijst daaruit het volgende beeld op.
- De vakbeweging houdt zich van oudsher bezig met rechtshulp. In 1903 is de start van de eerste bureaus voor arbeidsrecht. Anno nu kan het aantal voorgelegde problemen worden geschat op ruim 100.000 per jaar, waarvan zo'n 10.000 daadwerkelijk in een door de vakbond ondersteunde procedure resulteren.
 - De ANWB krijgt per jaar zo'n 40.000 verzoeken om advies van en bemiddeling door de afdeling rechtshulp.
 - De Consumentenbond ontvangt sinds halverwege de jaren 60 een sterk toenemend aantal individuele vragen en klachten. In 1969 is de bond gestart met rechtsbijstandverlening in rechte. Anno nu worden er jaarlijks zo'n 100.000 vragen voorgelegd. In zo'n 50 gevallen per jaar verzorgt de bond juridische bijstand bij een procedure voor de rechter.
 - De Vereniging Eigen Huis geeft per jaar zo'n 125.000 adviezen, telefonisch of schriftelijk. Zo'n 100 keer per jaar bemiddelt de juridische afdeling, in zo'n 50 gevallen wordt een procedure voor de rechter ondersteund.

Verantwoording data

Over de eerste-lijns activiteiten van deze organisaties worden door het CBS geen data verzameld. De organisaties publiceren veelal wel zelf over deze dienstverlening, in de vorm van een enkele alinea in het algemeen jaarverslag en/of door een afzonderlijk jaarverslag van de juridische dienst.

Wie op basis van die verslaglegging echter een tijdreeks wil samenstellen, stuit op onoverkomelijke problemen. De FNV houdt wel cijfers bij over de ondersteuning van procedures die wordt verzorgd vanuit de gespecialiseerde dienst, maar niet over de algemene advisering door bestuurders en kaderleden bij de afzonderlijke bonden. Bij de ANWB biedt de enkele alinea in het algemeen jaarverslag weinig of geen kwantitatieve informatie over de rechtshulp. Het archief van de juridische afdeling van Consumentenbond en FNV is in het ongereede geraakt bij een verhuizing of reorganisatie. De KB en andere Nederlandse bibliotheken beschikken niet of maar zeer ten dele over jaarverslagen van de betrokken organisaties. Enz.

Bronnen:

- Wille en Stevens (1972), pp. 48-51 (met data rond 1970)
 SCP, *Sociaal en cultureel rapport* 1986, pp. 268/269 (met data rond 1982)
 Kester, Huls en Naafs (1991), pp. 31-33 (met data over de jaren 1987 t/m 1989)
 FNV, *Jaarverslag Rechtskundige Dienst* 1996 en *Jaarverslag Ledenservice* 1999
 ANWB, *De vereniging voor mensen onderweg*, brochure 1999
 Consumentenbond, *Jaarverslag* 1999
 Vereniging Eigen Huis, *Jaarverslag Juridische Ledenservice* 1994 t/m 1999

IV.4.e. RECHTSKUNDIGE ADVIESBUREAUS

Inleiding

Rechtskundig adviesbureaus kunnen worden gedefinieerd als: ondernemingen die zich bezighouden met het geven van adviezen m.b.t. (mogelijke) rechtsproblemen, het verlenen van rechtsbijstand in gerechtelijke procedures waarbij geen verplichte procesvertegenwoordiging geldt, en het verlenen van rechtsbijstand bij procedures anders dan bij gerechten.

De beschikbare gegevens wijzen uit dat in deze sector zo'n $\frac{3}{4}$ van de omzet wordt verkregen uit adviezen en informatie, nog eens 10% uit overige rechtskundige diensten (waaronder bijstand in procedures), en de rest uit incasso-activiteiten en bedrijfseconomische of bedrijfsorganisatorische adviezen.

Verantwoording data

In het kader van de productiestatistiek rechtskundige diensten volgt het CBS deze ondernemingen sinds 1990, na een eerste inventarisatie in 1988. Sinds 1997 beperkt het CBS zich echter tot ondernemingen met twee of meer werkzame personen. Daarmee is de waarde en onderlinge vergelijkbaarheid van de gerapporteerde cijfers weer sterk gedaald, aangezien in deze sector meer dan de helft van de omzet wordt gegenereerd door eenmansbedrijfjes.

Geconcludeerd moet worden dat geen lange tijdreeks beschikbaar of te genereren is die een indruk geeft van het belang van deze eerste-lijns voorziening.

	Aantal bureaus	Afgehandelde zaken	Netto-omzet, mln gld	Werkzame personen	
				totaal	w.v. universitair
1988	204			433	
1990	263	22521	22	386	277
1991	274	13226	24	445	290
1992	329	24950	33	520	385
1993	307	37570	42	589	388
1994	347	28200	50	623	395
1995	442	31200	59	779	466
1996	582		73	1071	533
1997					
1998					

Bronnen:

CBS, publicatiereeks m.b.t. productiestatistiek rechtskundige diensten, i.h.b.: Economische basistellingen, rechtskundige diensten 1988; reeks Recht en statistiek no. 14 en 15; Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid 1994/2, 1995/2, 1996/2, 1997/2 en 1998/2; Rechtskundige dienstverlening 1997 en 1998

IV.4.f. DE NATIONALE OMBUDSMAN

Inleiding

De Wet Nationale Ombudsman is op 1/1/1982 in werking getreden. De Nationale Ombudsman is geen echt juridische organisatie, maar toetst of bestuursorganen zich behoorlijk hebben gedragen.

De wet gold in eerste instantie alleen voor de rijksoverheid. Op 1/11/1993 is de bevoegdheid uitgebreid tot een groot aantal zelfstandige bestuursorganen op het niveau van de centrale overheid (incl. pbo), en op 1/1/1994 tot waterschappen. Op 1/7/1996 is een proefproject gestart met alle provincies en een zevental gemeenten, dat op 1/1/1999 een meer definitieve vorm heeft gekregen. In een aantal stappen is het aantal gemeenten dat onder de bevoegdheid van de ombudsman valt, uitgebreid tot 62 per 1/1/2000.

Het instituut speelt een nuttige rol in de eerste lijn, doordat het informeert en doorverwijst. De eerste functie speelt vooral bij de telefonische contacten, de tweede bij de klachten die verkeerd zijn geadresseerd (en dus niet-ontvankelijk, de zgn. buiten-wettelijke kwesties).

Verantwoording data

De eerste-lijns functie kan wellicht het beste worden gevangen via het aantal telefonische contacten. Samenvattende data over het werk van de Nationale Ombudsman van 1992 t/m 1999 zijn te vinden in CBS, *Statistisch Jaarboek* 1998 t/m 2001. De data voor de andere jaren zijn ontleend aan de Jaarverslagen van de Nationale Ombudsman (opgenomen in *Handelingen Tweede Kamer*).

	ontvangen verzoek- schriften	afgedaan			telefonische contacten (incl. email)
		buiten- wettelijk	binnen-wettelijk, niet in onderzoek	in onderzoek en afgedaan	
1981	703				
1982	4027	2401	1024	237	ca. 2500
1983	2661	1253	946	522	ca. 2500
1984	2291	860	882	420	ca. 3500
1985	2989	939	836	538	ca. 5500
1986	2848	1140	1051	953	ca. 6000
1987	3024	966	929	1421	7286
1988	4021	1382	1349	1118	7133
1989	3734	1316	1334	1196	9256
1990	3561	1252	1432	1068	8487
1991	3304	1064	1335	888	8007
1992	4821	1483	1932	1205	9715
1993	4363	1359	1818	1269	9352
1994	5890	1644	2582	1493	12210
1995	7373	1861	3155	2113	15029
1996	7694	1812	3575	2118	15940
1997	7210	1920	3609	1851	14955
1998	8437	1597	3495	3207	14090
1999	7681	1534	2989	2889	13125
2000	8242	1654	3424	3094	12658

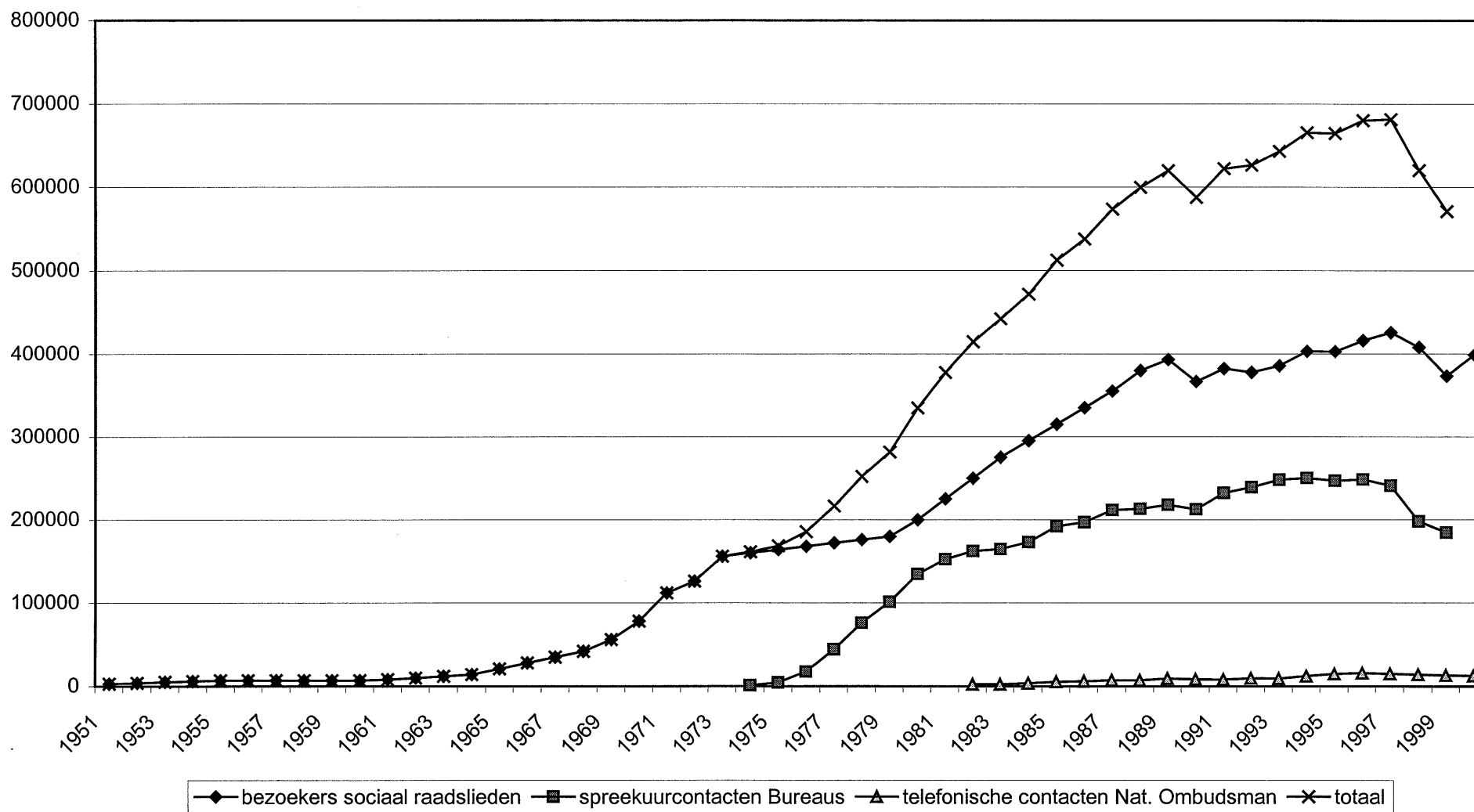
IV.4.g. RECAPITULATIE OPVANG EERSTE LIJN

Uit de bespreking van de afzonderlijke eerste-lijns organisaties onder a. t/m f. is duidelijk geworden dat alleen – min of meer – bruikbare lange tijdreeksen zijn te formeren voor de eerste-lijns opvang via de officiële kanalen, te weten: het aantal bezoekers van de instituten voor sociaal raadslieden, het aantal spreekuurcontacten van de Bureaus voor Rechtshulp en de telefonische contacten van de Nationale Ombudsman. De volgende tabel vat de resultaten samen, onder de kanttekening dat het bij de eerste twee reeksen om een (poging tot) schatting gaat.

De afzonderlijke aantallen kunnen desgewenst ook (even voorbijgaand aan de problematiek van de onderlinge verwijzingen) worden samengeteld, zodat we één proxy krijgen voor de opvang in de eerste lijn.

	Geschatte aantal bezoekers sociaal raadsliden	Geschatte aantal spreekuurcontacten civ/adm, Bureaus	Aantal telefonische contacten de Nationale Ombudsman	Totaal beroep (officiële) eerste-lijns opvang
1951	3000			3000
1952	4000			4000
1953	5000			5000
1954	6000			6000
1955	7000			7000
1956	7000			7000
1957	7000			7000
1958	7000			7000
1959	7000			7000
1960	7000			7000
1961	8000			8000
1962	10000			10000
1963	12000			12000
1964	14000			14000
1965	21000			21000
1966	28000			28000
1967	35000			35000
1968	42000			42000
1969	56000			56000
1970	78000			78000
1971	112000			112000
1972	126000			126000
1973	156000			156000
1974	160000	1300		161300
1975	164000	4400		168400
1976	168000	17700		185700
1977	172000	44300		216300
1978	176000	75900		251900
1979	180000	101200		281200
1980	200000	134600		334600
1981	225000	152400		377400
1982	250000	162100	2500	414600
1983	275000	164500	2500	442000
1984	295000	173100	3500	471600
1985	315000	192100	5500	512600
1986	335000	196800	6000	537800
1987	355000	211600	7286	573886
1988	379715	213000	7133	599848
1989	392860	217800	9256	619916
1990	366765	212500	8487	587752
1991	382200	232100	8007	622307
1992	377665	239100	9715	626480
1993	385600	248100	9352	643052
1994	403160	250200	12210	665570
1995	402920	246800	15029	664749
1996	415885	248500	15940	680325
1997	425625	241000	14955	681580
1998	407960	198200	14090	620250
1999	373090	184680	13125	570895
2000	398770	.	12658	.

BEROEP (OFFICIËLE) EERSTE-LIJNS OPVANG

V. KOSTEN EN BATEN RECHTSGANG VS ALTERNATIEVEN

Algemeen

Bij de kosten-batenafweging van de gang naar de rechter resp. de keuze van een alternatieve oplossingsstrategie (waaronder, in het ongunstigste geval, het erbij laten zitten) zijn diverse elementen in het geding.

Bij een rechtsgang gaat het om

- de inzet van het geschil

versus de kosten die zijn opgebouwd uit

- de kosten van een advocaat, te weten de eigen bijdrage voorzover betrokkene recht heeft op een toevoeging, en het commerciële tarief voorzover betrokkene buiten de toevoegingsregeling valt
- de verschotten van de raadsman (portie, legeskosten e.d.) en de kosten van eventuele getuigen, deskundigen en vertalers
- de griffierechten, voorzover niet in debet gesteld op grond van on- of minvermogen
- de reiskosten van de rechtzoekende
- de tijdsduur van een procedure, bijvoorbeeld vanwege de geldswaarde van de gederfde tijd

een en ander gewogen met

- de (gepercipieerde) kans op het winnen van de procedure, ook al omdat bij winst de tegenpartij kan worden veroordeeld in het betalen van de eigen proceskosten, en anderzijds omdat bij verlies een veroordeling in de proceskosten van de tegenpartij kan volgen.

Helaas wordt over een en ander niet of nauwelijks systematisch statistisch materiaal verzameld. Wat we weten stamt voornamelijk uit dwarsdoorsnede-onderzoek op basis van dossierstudie. Ik geef kort de bevindingen die in de huidige context van belang zijn.

Wat betreft de kantongerechten rapporteren Verwoerd e.a. (1987) dat in 1972-1977-1982 zo'n 80% van alle civiel-contentieuze zaken binnen 3 maanden is afgewikkeld, en 94% binnen 8 maanden. Francken (1983) meldt voor consumenten-zaken in 1980 een gemiddelde inzet van fl. 1150; de totale kosten van de kanton-gerechtsprocedure komen uit op fl. 325 voor verstekzaken en fl. 725 voor verweezaken, met de aantekening dat de helft van de betrokkenen niet wist te vertellen hoeveel de totale kosten bedroegen. Raken en Otto (1987) vinden in 1983-1984 voor betalingsbevelprocedures (bovengrens fl. 2500) een gemiddeld financieel belang van zo'n fl. 600.

Van Duyne (1987) en Barendse-Hoornweg (1992) onderzoeken de handelszaken bij de rechtbanken in 1983 resp. 1986. Het financieel belang in 1983 is gemiddeld fl. 60.000, bij een mediaan van fl. 11.000. De gemiddelde afhandelingsduur bedraagt 11 maanden, met dien verstande dat 66% van alle zaken binnen een half jaar is afgerond, maar een niet onbelangrijk aantal verweezaken ook meer dan 3 jaar aansleept. Van der Werff (1988) meldt voor echtscheidingen een gemiddelde duur van 7 maanden.

Enkele gegevens over de civiel-contentieuze zaken bij de gerechtshoven in 1982, ten slotte, zijn te vinden bij Rutgers en Verwoerd (1987). Het financieel belang en de duur van de procedure zijn duidelijk hoger dan bij de rechtbanken; met de beschikbare gegevens kunnen echter geen gemiddelden worden berekend.

Wanneer ik me terwijl ook de tijdsduur van een procedure een rol kan spelen verder richt op de mogelijkheden om tijdreeksen samen te stellen, kan allereerst worden vastgesteld dat er wat betreft (de ontwikkeling van) de inzet niet veel houvast is. Wellicht dat de groei van het BBP per hoofd van de bevolking (zie onder III.2) een indicatie geeft.

Voor de kosten van de advocatuur moet het gewogen gemiddelde worden bepaald van de eigen bijdrage bij een toevoeging en het honorarium van een commercieel advocaat. Een zoektocht naar relevante gegevens levert echter maar een beperkt houvast. Ten eerste zijn de data over de betaalde eigen bijdragen onvolledig, ten tweede is er betrekkelijk weinig bekend over de commerciële tarieven, en ten derde is de ontwikkeling van het bereik van de toevoegingsregeling - althans ten dele - in duister gehuld. In wat volgt geef ik een overzicht van de informatie die ik heb kunnen vinden. Op basis daarvan is slechts schattenderwijs een tijdreeks te concipiëren voor de gemiddelde kosten van het inschakelen van de advocatuur.

De ontwikkeling van de verschotten e.d. is onbekend, maar dat hoeft geen probleem te zijn, zolang het om een bescheiden en min of meer constante fractie van de totale kosten gaat. Een zelfde opmerking geldt voor de reiskosten en de gederfde tijd van de rechtzoekende.

De griffierechten kennen een duidelijk onderscheid tussen civiele en administratieve zaken. In het vervolg zal blijken dat hiervoor met enig passen en meten wel tijdreeksen zijn samen te stellen.

Over de (gepercipieerde) kans op een gunstige uitkomst van een rechtsgang is niet veel bekend. Dat vormt geen probleem, zolang aangenomen kan worden dat die kans in de loop van de tijd min of meer constant is.

Dezelfde opmerkingen gelden in beginsel voor de tijdsduur van de procedure, zij het dat daar de veronderstelling van constantheid over de tijd duidelijk problematischer is. Zoals al eerder in dit verslag is aangegeven, publiceert het CBS voor de civiele en administratieve rechtspraak in ieder geval ten dele gegevens over het aantal zaken dat in de loop van een jaar (via einduitspraak, intrekking, doorverwijzing of anderszins) wordt afgedaan, en over het aantal zaken dat bij de jaarwisseling nog aanhangig is. Door die twee cijfers op elkaar te betrekken, kan toch een indruk worden verkregen van de gemiddelde doorlooptijd van een procedure.

Tegenover de kosten en baten van een rechtsgang staan die van de mogelijke alternatieve oplossingsstrategieën. Belangrijke kanalen voor geschillenoplossing buiten de rechter om (of voorafgaande aan de rechter) zijn, naast de eerste lijn die reeds onder IV.4 aan de orde is geweest: rechtsbijstandverzekeringen, ADR en pseudo-rechtspraak.

V.1 GEMIDDELDE KOSTEN ADVOCAAT

Inleiding

Om een schatting te kunnen maken van de gemiddelde kosten van het inschakelen van een advocaat, moet onderscheid worden gemaakt tussen die bij gebruik van gesubsidieerde rechtsbijstand (de eigen bijdrage) en die bij inschakelen van een advocaat op eigen kosten. Om de gemiddelde eigen bijdrage voor een toegevoegd advocaat te kunnen bepalen, blijkt kennis nodig van het gebruik van de toevoegingsregeling en van de bedragen die erin omgaan. Een en ander komt in V.1.a. en V.1.b. aan de orde. V.1.c. gaat vervolgens in op het tarief van de commerciële advocatuur.

In V.1.d. wordt geïnventariseerd welke informatie beschikbaar is over het bereik van de toevoegingsregeling. Immers, wanneer bekend is welk deel van de bevolking onder de toevoegingsregeling valt, en welk deel aangewezen is op de commerciële advocatuur, kan een gewogen gemiddelde worden samengesteld van eigen bijdragen en commercieel tarief. In V.1.e. wordt een poging daartoe ondernomen.

V.1.a AANTAL TOEVOEGINGEN

Inleiding

Van oudsher konden on- en minvermogenden terecht bij de advocatuur voor processuele rechtsbijstand, afhankelijk van de eigen draagkracht pro deo dan wel tegen verminderd tarief. De Bureaus van Consultatie beoordeelden de aanvragen om toevoeging. Moest er daadwerkelijk geprocedeerd worden, dan diende bij de rechter een verzoek te worden ingediend voor gratis admmissie of admmissie tegen verminderd tarief (waarop tevens gehele of gedeeltelijke inebetstelling van de griffierechten volgde).

Behoorde het verlenen van deze rechtsbijstand voor 1958 tot de verplichtingen vanwege het "officium nobile", met de WROM van 1957 werd vastgelegd dat de overheid aan de advocatuur een zekere vergoeding voor de pro deo toevoegingen beschikbaar zou gaan stellen. Die vergoeding had niet alleen betrekking op proces-, maar ook op adviesbijstand. Tegelijk opende de wet de mogelijkheid dat aan de cliënt een redelijke vergoeding in rekening werd gebracht (t.b.v. de Staat), tot een maximum van fl. 50. Voor minvermogenden veranderde er niets; de overheidsbijdrage bleef beperkt tot de inebetstelling van de helft van de griffierechten, de advocaat bracht slechts de helft van het normaal te berekenen bedrag in rekening en droeg de rest zelf.

Vanaf 1974 zijn de Bureaus voor Rechtshulp ontstaan als eerste-lijns voorziening, door de overheid gefinancierd. Deze namen vervolgens al snel de taak van het afgeven van de toevoegingen over van de Bureaus voor Consultatie.

Het beoordelen van de draagkracht van de rechtshulpvragenden was in eerste instantie een lokale kwestie, mede vanwege een niet onbelangrijk onderscheid in de kosten van levensonderhoud tussen stad en platteland. In de loop der jaren werd dit onderscheid kleiner, de verschillen in beoordeling minder goed te rechtvaardigen, en de druk op de begroting groter. In 1981 en 1984 is de WROM dan ook belangrijk aangepast, in 1981 door een landelijk uniformering van de normen voor een toevoeging, inclusief een gedifferentieerd stelsel van eigen bijdragen, en in 1984 door de invoering van een eigen bijdrage ook voor de laagste inkomensklasse. Anders dan voor 1981 wordt de eigen bijdrage niet meer geïnd door de Staat, maar door de advocaat; de eigen bijdrage gaat onderdeel vormen van zijn honorering, doordat ze verrekend wordt met de vergoeding vanwege de overheid. Met ingang van 1984 wordt ook de toets door de rechter van de verzoeken om gratis admmissie en admmissie tegen verminderd tarief afgeschaft.

Om het stelsel van de gefinancierde rechtshulp betaal- en beheersbaar te houden, wordt de WROM in 1994 vervangen door de Wrb. De vereisten voor het verkrijgen van een toevoeging en de te betalen eigen bijdragen worden aangescherpt, het afgeven van toevoegingen en het toezicht op het stelsel verschoven naar de Raden voor de Rechtsbijstand.

Verantwoording data

In tal van publicaties zijn gegevens te vinden over (gedeeltes van) de ontwikkeling in het aantal toevoegingen. Het koppelen van die cijfers is niet zo eenvoudig. In de eerste plaats moet helder onderscheid worden gemaakt tussen het aantal afgegeven toevoegingen en het aantal uitbetaalde declaraties. In de tweede plaats blijken cijfers

in de loop van de tijd nogal eens te zijn aangepast, zodat voor eenzelfde jaar in verschillende bronnen uiteenlopende getallen kunnen worden aangetroffen. Meestal zijn de verschillen, zoal niet absoluut dan toch in ieder geval relatief, beperkt van omvang, maar soms zijn ze (zeer) fors. Al combinerend en deducerend ontstaat onderstaande tabel.

- Het *Advocatenblad* 1952, p. 262, 1954, p. 445, 1956, p. 438/9 en 1958, p. 596 geeft cijfers over het aantal afgegeven toevoegingen per Bureau van Consultatie voor 1948 t/m 1957. De cijfers zijn deels incompleet. Door interpolatie resp. aanhouden van het laatst bekende cijfer per Bureau en vervolgens optellen ontstaat het totaal.
- De Commissie Boekman (1972) geeft op pp. 24 en 38 het aantal afgegeven toevoegingen voor 1958 t/m 1971. Zie ook Wille en Stevens (1972), p. 44. De reeks is aangevuld met het cijfer voor 1972 in het *Advocatenblad* 1974, p. 169. Uit de laatste bron en uit de uitsplitsing op p. 39 van het Boekman-rapport blijkt dat het totaal voor 1971 moet worden gelezen als 52809. Het getal voor 1974 is ontleend aan Schuyt e.a. (1976), p. 21.
- De Memorie van Antwoord bij het Wetsontwerp tijdelijke voorzieningen rechtsbijstand (*Handelingen Tweede Kamer* 1982-1983, 17 769, nr. 5, p. 49) geeft voor 1978 t/m 1982 het geregistreerde aantal afgegeven toevoegingen, onder de kanttekening dat hiervan ca. 10% niet tot uitbetaling zal komen.
- Van Leeuwen (1986), p. 14 geeft aantallen afgegeven toevoegingen voor 1978 t/m 1985, met de kanttekening dat 1983 en 1984 zijn gecorrigeerd, daar in 1984 een aantal toevoegingen op 1983 is afgegeven (7000). Voorzover deze reeks overlapt met de vorige, blijkt Van Leeuwen de voor uitval gecorrigeerde aantallen te geven.
- Diverse CBS publicaties geven aantallen afgegeven toevoegingen m.b.t. de periode 1983 t/m 1998; zie *Burgerlijke en administratieve rechtspraak* 1985, 1987, 1988 en 1990 en de publicatiereeks m.b.t. de rechtskundige diensten. Verder geeft het Ministerie van Justitie in de begroting en in de reeks *Justitie in kengetallen* vanaf 1996 cijfers die betrekking hebben op afgegeven toevoegingen. De bron is uiteindelijk de Stichting IRIS. Ook kon ik direct en indirect beschikken over elektronische databestanden van IRIS. Met uitzondering van het jaar 1994 verschillen de diverse cijfers slechts op onderdelen. Waar mogelijk zijn de meest recente van IRIS afkomstige cijfers aangehouden.
- Het Ministerie van Justitie geeft in de onregelmatig verschijnende reeks *Financiële en kwantitatieve gegevens* resp. *Justitie in kengetallen* aantallen uitbetaalde declaraties voor 1977 t/m 1995. Deze cijfers sluiten aan op hetgeen in de begroting van Justitie wordt vermeld. De cijfers kunnen worden aangevuld met aansluitende gegevens in: een SCP-databestand ter beschikking gesteld door A.G.J. van der Torre, met data voor 1967 t/m 1976; Van Leeuwen, Klijn en Paulides (1996), bijlage 4, met data voor 1968 en 1973; Wille en Stevens (1972), p. 45, met data voor 1969 en 1970; en Van Manen (1978), p. 185, met data voor 1970 en 1974.
- Het CBS geeft vanaf 1981 informatie over het aantal uitbetaalde declaraties. Data over de jaren 1981 t/m 1998 zijn te vinden in het *Statistisch Zak/Jaarboek* 1985 t/m 2001; zie ook *Burgerlijke en administratieve rechtspraak* 1985 t/m 1990 en de publicatiereeks m.b.t. de productiestatistiek rechtskundige

diensten. Voorzover op een aantal plaatsen voor 1994 een cijfer van 169900 wordt opgevoerd, lijkt dit te wijten aan een onjuiste toerekening; vergelijk ook de uitschieter m.b.t. het aantal straf toevoegingen. Het elders gemelde aantal voor 1994 van 221200 past aanzienlijk beter in de totale reeks. Als bron voor de CBS-data wordt de Stichting IRIS opgegeven. Voor de jaren 1987 t/m 1999 kon ik beschikken over elektronische databestanden van IRIS. De diverse cijfers verschillen slechts op onderdelen. Waar mogelijk zijn de meest recente van IRIS afkomstige cijfers aangehouden.

Het lijkt een redelijk hachelijke operatie om op basis van de diverse deelreeksen doorlopende tijdreeksen samen te stellen. Mede rekening houdend met enkele additionele gegevens is het echter niet onmogelijk. Omdat er pas vanaf 1958 sprake is van een vergoeding van overheidswege, en dus van uit te betalen declaraties, gaat de aandacht in eerste instantie uit naar de afgegeven toevoegingen.

De eerste – deels geconstrueerde – deelreeks op basis van het *Advocatenblad* loopt mooi gelijkop met (maar op een iets hoger niveau dan) het aantal eindbeschikkingen op gratis admittie verzoeken (incl. admittie tegen verminderd tarief).⁵ Die deelreeks lijkt zonder meer bruikbaar.

De tweede deelreeks vertoont een sprong ten opzichte van de eerste, maar loopt vervolgens eveneens mooi gelijkop met de eindbeschikkingen op gratis admittie verzoeken. De sprong zou kunnen worden verklaard uit de opkomst van adviesbijstand onder de noemer van toevoegingen vanaf 1958, nu deze eveneens voor een vergoeding van overheidswege in aanmerking komt. De tweede deelreeks lijkt dus eveneens bruikbaar.

Vanaf 1973 vallen er enkele hiaten. Gepoogd kan worden deze op te vullen vanuit de wel bekende reeks van aantallen uitbetaalde declaraties, uitgaande van een zekere regelmaat in uitval en vertraging. Gegevens uit begin jaren 80 wijzen op een uitval van 5 à 10% en een betalingsritme van de declaraties waarbij zo'n 25% van de afgegeven toevoegingen in hetzelfde jaar tot uitbetaling komt, 50 à 60% in het jaar daarna en de rest in volgende jaren (vgl. *Handelingen Tweede Kamer* 1982-1983, 17 769, nr. 5, p. 49 en CBS, *Maandstatistiek politie, justitie en brandweer* 1983/2, p. 42 en *Burgerlijke en administratieve rechtspraak* 1985, p. 36). Dit zou kunnen worden vertaald in de vuistregel dat gemiddelde 92,5% van de afgegeven toevoegingen gemiddeld een jaar later tot uitbetaling leidt, of andersom: het aantal afgegeven toevoegingen in jaar t = het aantal uitbetaalde declaraties in jaar $t+1$ gedeeld door 0,925. Toepassing van deze rekenregel leidt tot een goede aansluiting halverwege jaren 60, in 1974 en vanaf 1978; begin jaren 70 blijkt de aansluiting echter niet zo best. Ik kan slechts gissen naar de oorzaak (een voorlopig karakter van de Boekman-cijfers?). Al met al is de reeks van de afgegeven toevoegingen voor 1973 aangevuld door simpele interpolatie en voor de jaren 1975 t/m 1977 op grond van de zojuist beschreven vuistregel.

Van 1978 t/m 1982 gaat de voorkeur uit naar de derde deelreeks, gelet op de correctie voor de uitval in de vierde deelreeks. Vanaf 1983 voldoet de laatste deelreeks, met dien verstande dat de opmerking van Van Leeuwen dat 7000 toevoegingen op 1983 eigenlijk moeten worden toegerekend aan 1984 ter harte moet worden genomen.

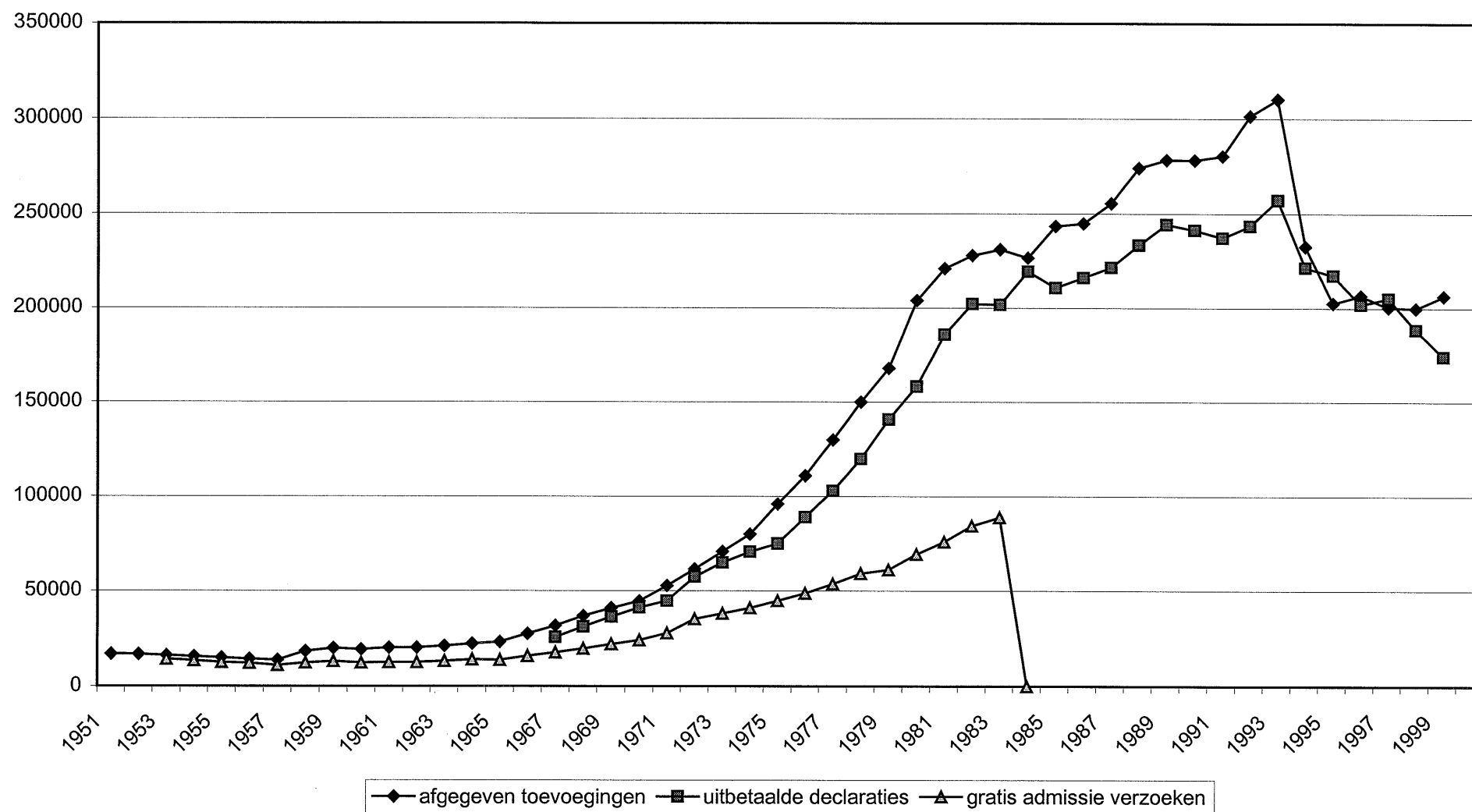
⁵ Zie voor de desbetreffende cijfers pp. 7/8.

Wat betreft de uitbetaalde declaraties kan een samengestelde reeks worden opgebouwd door voor 1967 t/m 1980 af te gaan op de eerste deelreeks en vanaf 1981 op de langer doorlopende tweede deelreeks. Indien nodig kan de reeks voor de jaren 1958 t/m 1967 worden opgerekt via de eerder beschreven vuistregel; een houvast in eerdere jaren ontbreekt echter, zodat enige aarzeling op zijn plaats lijkt.

	Afgegeven toevoegingen					Uitbetaalde declaraties	
	Advocaten- blad e.a.	Boekman e.a.	TK 17769	vLeeuwen	IRIS, CBS, MvJ	MvJ	CBS, IRIS
1951	16831						
1952	16725						
1953	16093						
1954	15539						
1955	14933						
1956	14269						
1957	13727						
1958		18392					
1959		19960					
1960		19261					
1961		20184					
1962		20213					
1963		21093					
1964		22254					
1965		23124					
1966		27500					
1967		31684				25600	
1968		36808				31200	
1969		40968				36445	
1970		44594				41186	
1971		52809				44800	
1972		61590				57500	
1973						64900	
1974		80000				70700	
1975						75000	
1976						89000	
1977						103000	
1978			150000	135000		119900	
1979			168000	155000		140900	
1980			204000	180000		158500	
1981			221000	205000		186300	185878
1982			228000	232000		204100	202200
1983				230000	238095	203900	201741
1984				226000	219680	219100	219434
1985				237000	243375	219400	210848
1986					244920	212600	216243
1987					255421	233800	221544
1988					274048	242400	233526
1989					278243	257400	244320
1990					278130	252500	241294
1991					280319	258512	237248
1992					301370	254900	243560
1993					310223	307792	257216
1994					232641	221475	221567
1995					202503	203152	217366
1996					206666		201926
1997					200282		205149
1998					199773		188533
1999					206413		174322
2000							

	Aantal toevoegingen, samengestelde reeksen	
	Afgegeven	Uitbetaald
1951	16831	
1952	16725	
1953	16093	
1954	15539	
1955	14933	
1956	14269	
1957	13727	
1958	18392	
1959	19960	
1960	19261	
1961	20184	
1962	20213	
1963	21093	
1964	22254	
1965	23124	
1966	27500	
1967	31684	25600
1968	36808	31200
1969	40968	36445
1970	44594	41186
1971	52809	44800
1972	61590	57500
1973	70795	64900
1974	80000	70700
1975	96000	75000
1976	111000	89000
1977	130000	103000
1978	150000	119900
1979	168000	140900
1980	204000	158500
1981	221000	185878
1982	228000	202200
1983	231095	201741
1984	226680	219434
1985	243375	210848
1986	244920	216243
1987	255421	221544
1988	274048	233526
1989	278243	244320
1990	278130	241294
1991	280319	237248
1992	301370	243560
1993	310223	257216
1994	232641	221567
1995	202503	217366
1996	206666	201926
1997	200282	205149
1998	199773	188533
1999	206413	174322
2000		

TOEVOEGINGEN, SAMENGESTELDE REEKSEN

V.1.b. DE EIGEN BIJDRAGE

Inleiding

Tot aan de invoering van de WROM per 1/1/1958 was een toegevoegde advocaat voor een onvermogene in beginsel pro deo. De advocatuur nam de kosten van de procesbijstand voor zijn rekening, als verplichting voortvloeiend uit het "officium nobile".

Vanaf 1958 verandert de situatie doordat de WROM van kracht wordt. De advocatuur krijgt recht op een zekere vergoeding van de Staat, maar tegelijk wordt vastgelegd dat aan de cliënt een eigen bijdrage kan worden opgelegd, tot een maximum van fl. 50.

Voor een cliënt die niet on-, maar minvermogen is, geldt een andere regeling. In dat geval scheldt de Staat de helft van de griffierechten kwijt, en betaalt de cliënt zelf het honorarium van zijn raadsman, zij het tegen de helft van het normale tarief.

Voor toevoegingen na 15/6/1981 geldt weer een ander regime. Het onderscheid tussen on- en minvermogenen vervalt; bij elke toevoeging wordt in beginsel een eigen bijdrage opgelegd, die afhankelijk is van de draagkracht. De normen voor het verkrijgen van een toevoeging en voor de door de cliënt te betalen eigen bijdrage worden landelijk geüniformeerd. Verder dienen cliënten de eigen bijdrage niet langer aan de Staat te betalen, maar aan hun advocaat.

Verantwoording data

Voor informatie over de eigen bijdragen staan twee soorten bronnen ter beschikking. Enerzijds kan gebruik worden gemaakt van – zij het schaarse – informatie over feitelijk betaalde bedragen, anderzijds kan worden gekeken naar de formele regelingen ter zake.

Feitelijk betaalde bedragen

De begroting van het Ministerie van Justitie geeft voor de jaren 1958 t/m 1986 aan de middelenzijde bedragen onder de noemer: Ontvangsten rechtshulp. Voor de jaren 1967 t/m 1971 zijn deze bedragen identiek aan de totalen voor de geïnde eigen bijdragen die worden vermeld in het rapport van de Commissie-Boekman (1972), p. 17. Daarentegen stelt Meijs (1980), p. 928, dat de ontvangen eigen bijdragen pas met ingang van 1980 apart als ontvangsten op de begroting zijn verantwoord, en niet langer in mindering zijn gebracht op de uitgaven. Deze opmerking is echter slecht te rijmen met zijn eigen tabel en zijn tekst op p. 930. Ik ben dan ook geneigd om de genoemde begrotingspost inderdaad te interpreteren als het totaal van de betaalde eigen bijdragen. Bij de geringe omvang van de begrotingspost kan in ieder geval worden verwezen naar de bekende zinsnede van Van Manen (1978), p. 15: "Deze eigen bijdrage wordt in de praktijk zelden geïnd."

Voor toevoegingen na 15/6/1981 dient de eigen bijdrage rechtstreeks aan de advocaat te worden betaald. In beginsel is er dus geen aanleiding waarom de betaalde eigen bijdragen nog op de begroting van Justitie zouden verschijnen. Voorzover er van 1981 t/m 1986 toch een begrotingspost Ontvangsten rechtshulp wordt opgevoerd, zou het in dat perspectief om de afwikkeling van toevoegingen van voor 15/6/1981 moeten gaan. Gezien de lengte van de uitloop en de hoogte van

de opgevoerde bedragen is het echter niet helemaal zeker of die interpretatie ook de juiste is. Interessant is dat het CBS, parallel aan de genoemde begrotingspost, in *Maandstatistiek politie, justitie en brandweer* 1983/2 en in *Burgerlijke en administratieve rechtspraak* 1985, voor de jaren 1981 t/m 1985 melding maakt van de opgelegde eigen bijdragen die samenhangen met de uitbetaalde declaraties op basis van het nieuwe systeem. De vraag dringt zich op of de twee totalen opgeteld mogen worden, in de veronderstelling dat het ene bedrag het (aflopende) totaal is volgens de oude regeling en het andere bedrag het (in opbouw zijnde) totaal op grond van de nieuwe regeling.

Ten slotte geeft een elektronisch databestand vanwege de Stichting IRIS informatie over de gemiddelde eigen bijdrage per toevoeging voor de jaren 1994 t/m 1999.

De beschikbare data geven in ieder geval geen volledige tijdreeks. Door voor de jaren 1958 t/m 1985 de in totaal geïnde bedragen om te slaan over het (geschatte) aantal uitbetaalde declaraties en deze te combineren met de IRIS-data voor 1994 t/m 1999, ontstaat ten dele een indruk van het verloop van de gemiddeld betaalde eigen bijdrage over de tijd.

	Totaal eigen bijdragen, in mln fl.		Gemiddelde eigen bijdrage, in fl.	Gemiddeld betaalde eigen bijdrage per toevoeging, in fl.
	Begroting MvJ	CBS	IRIS	Schatting
1958	0,074			6
1959	0,060			4
1960	0,054			3
1961	0,061			3
1962	0,063			3
1963	0,066			4
1964	0,074			4
1965	0,067			3
1966	0,091			4
1967	0,099			4
1968	0,120			4
1969	0,130			4
1970	0,169			4
1971	0,223			5
1972	0,310			5
1973	0,345			5
1974	0,392			6
1975	0,382			5
1976	0,375			4
1977	0,265			3
1978	0,776			6
1979	0,983			7
1980	2,699			17
1981	2,411	0,090		13
1982	2,673	1,481		21
1983	7,327	2,385		48
1984	8,956	5,763		67
1985	5,424	10,942		78
1986	5,507			
1987				
1988				
1989				
1990				
1991				
1992				
1993				
1994			86,98	87
1995			135,53	136
1996			145,66	146
1997			149,47	149
1998			158,76	159
1999			173,06	173
2000				

Formele regelingen

Zoals al eerder opgemerkt, gold tussen 1958 en 1981 de regel dat van de onvermogenende rechtzoekende een eigen bijdrage gevraagd kon worden van maximaal fl. 50. De concrete invulling was een lokale aangelegenheid.

De landelijke regelingen sinds 15/6/1981 kunnen worden gevolgd aan de hand van het *Staatsblad* en de *Staatscourant* (vgl. bijlage 1). Het is bepaald niet eenvoudig om hieruit een tijdreeks te destilleren: het bereik van de regeling is geen constante, evenmin als de inkomens van de rechtshulpzoekenden zelf als gevolg van inflatie en reële veranderingen; het aantal schalen binnen de regeling varieert; de eigen bijdrage voor de laagste inkomensschaal is pas per 1/1/1984 ingevoerd; en voor alleenstaanden gold nog een apart regime, dat evenmin constant is gebleven. Om het nog lastiger te maken wijkt het draagkrachtbegrip van de regeling ook nog eens niet onbelangrijk af van elders in statistisch materiaal gehanteerde inkomensbegrippen. Verdere complicatie is dat de eigen bijdrage nooit hoger kan zijn dan de vergoeding die de advocaat krachtens de desbetreffende regeling voor de zaak tegemoet kan zien. Zonder adequate gegevens over de inkomensverdeling e.d. in de loop van de jaren is er weinig zinnigs te zeggen. (En dan is de vermogenstoets nog buiten beschouwing gelaten).

De formele regelingen bieden echter in zoverre houvast dat er, naast de regelmatig terugkerende beleidsmatige aanpassingen, ook reeksen van jaren zijn geweest waarin is volstaan met een eenvoudige indexering van inkomensgrenzen en eigen bijdragen. In de jaren 1985 t/m 1993 is daarbij de eigen bijdrage voor de laagste inkomensgroep ongewijzigd gebleven.

Per	Indexering met
1/1/1985	0 %
1/1/1986	1,1 %
1/1/1987	1,3 %
1/1/1988	0 %
1/1/1989	1,0 %
1/1/1990	1,6 %
1/1/1991	3,3 %
1/1/1992	3,7 %
1/1/1993	4,4 %
...	
1/1/1999	3,64 %
1/1/2000	2,82 %

Samengestelde reeks

Met de gegevens over de indexering kunnen de lacunes in de eerdere reeks op basis van de feitelijk betaalde eigen bedragen worden ingevuld. Om de eigen bijdragen toe te rekenen aan het jaar van afgifte van de toevoeging, ga ik ervan uit dat uitbetalingen gemiddeld genomen 1 jaar na de afgifte plaatsvinden. Van eigen bijdragen vóór 1958 zie ik af. Voor de jaren tussen 1984 en 1993 interpoleer ik op basis van de formele indexeringspercentages. Dat de toename van de gemiddelde eigen bijdrage (van fl. 78 naar fl. 87) procentueel lager uitvalt dan het totaal van de indexering, wordt toegeschreven aan het feit dat de eigen bijdrage voor de laagste inkomensgroep ongewijzigd is gebleven. De data voor de jaren 1999 en 2000 worden geëxtrapoleerd met behulp van de formele indexeringspercentages.

	Gemiddelde eigen bijdrage in fl., samengestelde reeks
t/m	
1957	0
1958	4
1959	3
1960	3
1961	3
1962	4
1963	4
1964	3
1965	4
1966	4
1967	4
1968	4
1969	4
1970	5
1971	5
1972	5
1973	6
1974	5
1975	4
1976	3
1977	6
1978	7
1979	17
1980	13
1981	21
1982	48
1983	67
1984	78
1985	78
1986	79
1987	79
1988	79
1989	80
1990	81
1991	82
1992	84
1993	87
1994	136
1995	146
1996	149
1997	159
1998	173
1999	179
2000	184

V.1.c. TARIEF COMMERCIËLE ADVOCaat

Inleiding

Over de verdiensten in de commerciële advocatuur wordt weinig statistisch materiaal verzameld. Het enige houvast wordt hier geboden door enkele losse opmerkingen in de literatuur en door het normuurloon dat gedurende een reeks van jaren door de Orde werd gepubliceerd.

Verantwoording data

Het *Advocatenblad* geeft vanaf 1974 regelmatig informatie over een normuurloon in het kader van het door de Orde voorgestelde calculatieschema voor advocaten-declaraties resp. het declaratietarief voor advocaten. In verband met het aangescherpte mededingingsbeleid in Nederland laat de Orde sinds 1/1/1997 publicatie van zo'n normuurloon achterwege. Wel wordt nog jaarlijks in het *Advocatenblad* een salarisrichtlijn voor curatoren en bewindvoerders gepubliceerd. Het tarief ligt in het verlengde van het eerdere normuurloon en lijkt een bruikbare indicatie.

Voor eerdere jaren zijn, afgezien van wat losse cijfers bij Stoffels (1958) en bij Emmering (1961, 1969), weinig of geen directe gegevens te vinden over het uursalaris van de (commerciële) advocatuur.

Van Tulder en Janssen (1988, p. 73) melden, zonder overigens de cijfers zelf te geven, dat ze zich in hun onderzoek voor de jaren 1966 t/m 1976 hebben beholpen met de loonkostenontwikkeling van het personeel van de rechtsprekende instellingen. In diezelfde lijn zou voor de periode 1951 t/m eind jaren 70 aansluiting gezocht kunnen worden bij de groei van de loonvoet in de kwartaire sector, waarover gegevens te vinden zijn in CPB, *Lange macro-reeksen 1948-1989*. Wanneer op basis van deze groeivoeten een index wordt geconstrueerd op basis van 1980 = 217, ontstaat een reeks die heel behoorlijk aansluit bij de gegevens over het uurloon van de advocatuur die uit andere bron bekend zijn.

Combineren van beide deelreeksen lijkt een bruikbare lange tijdreeks op te leveren.

Emmering (1961, p. 74 en 1969, p. 95) geeft ook nog een schema voor het "half tarief" vanwege de Amsterdamse balie. Ten behoeve van vergelijking meld ik hier dat het half tarief voor een echtscheiding met minderjarige kinderen, met tegenspraak, in mei 1960 fl. 450 bedroeg en in april 1966 fl. 550.

	Normuurloon advocatuur	Ontwikkeling loonvoet kwartaire sector, 1980=217	Samengestelde reeks
1951		15	15
1952		16	16
1953		16	16
1954		18	18
1955		20	20
1956		22	22
1957		24	24
1958	25	25	25
1959		26	26
1960		28	28
1961	30	30	30
1962		31	31
1963		34	34
1964		39	39
1965		43	43
1966		48	48
1967		54	54
1968		59	59
1969	80	70	70
1970		79	79
1971		88	88
1972		100	100
1973		115	115
1974	129	132	132
1975		150	150
1976	174	167	167
1977		181	181
1978	199	196	196
1979	209	208	208
1980	217	217	217
1981	221		221
1982	229		229
1983	232		232
1984	236		236
1985	236		236
1986	240		240
1987	240		240
1988	240		240
1989	240		240
1990	245		245
1991	255		255
1992	265		265
1993	265		265
1994	280		280
1995	280		280
1996	290		290
1997	293		293
1998	299		299
1999	304		304
2000	327		327

V.1.d. BEREIK TOEVOEGINGSREGELING

Inleiding

Bruikbare empirische gegevens over het bereik van de toevoegingsregeling zijn schaars. Van Tulder en Janssen (1988, pp. 131-134) schatten voor de jaren 1970, 1975 en 1979, op basis van het Amsterdamse tarief, het percentage van de inkomenstrekkingen dat recht zou hebben op een toevoeging. Op dezelfde basis schatten zij ook, maar dan op persoonsniveau, het bereik voor de jaren 1979 t/m 1985.

Percentage inkomenstrekkingen met recht op toevoeging				
	Kosteloos	idem, met eigen bijdrage	Verminderd tarief	Geen recht
1970	52	26	4	18
1975	51	29	4	17
1979	46	34	7	13
Idem, personen				
1979	45	29	7	18
1980	54	20	7	18
1981	56	18	0	26
1982	51	19	0	30
1983	52	19	0	29
1984	0	70	0	30
1985	0	69	0	31

Verder is rond de invoering van de Wrb in 1994 bij enkele gelegenheden geprobeerd het bereik als percentage van de bevolking te bepalen. Afgezien van de conclusie dat het bereik van 1993 op 1994 met 5 %-punt is gedaald en van 1994 op 1995 met nog eens 2 %-punt, blijken de diverse berekeningen niet erg veel zekerheid over het niveau van het bereik te hebben opgeleverd. Ten aanzien van het bereik kort voor de invoering van de Wrb zijn achtereenvolgens schattingen te vinden van 70, 66, 54 en 53; de schattingen van het bereik net na de invoering van de Wrb variëren van 62 via 49 en 48 tot 44,5; en het bereik in 1995 wordt geschat op 42,5%. Ten slotte geeft het ministerie voor 1998 een bereik van 47%. Zie ook Van Velthoven (2001).

Wanneer de aandacht wordt gericht op de formele regelingen, moet worden vastgesteld dat over de periode vóór 1981 slechts incidenteel gegevens te vinden zijn. Extra complicatie vormt het feit dat de inkomensgrenzen indertijd lokaal bepaald werden, vanwege niet onbelangrijke verschillen in de kosten van levensonderhoud tussen stad en platteland. Onderstaande tabel geeft de informatie weer die ik boven tafel heb kunnen krijgen. Duidelijk is dat deze informatie onvoldoende is om als basis voor een tijdreeks te dienen.

Inkomensgrenzen (netto, per maand) voor verkrijgen toevoeging				
	kosteloos procederen	kosteloos met eigen bijdrage	procederen tegen verminderd tarief	betreft
1/10/1970	866	1126	1213	Amsterdam, gezin van 4 pers.
1/1/1976	1538	2058	2296	Amsterdam, gezin van 4 pers.
1977	1733?			Amsterdam, gezin van 4 pers.
1/1/1978			2420?	Rotterdam, gezin van 4 pers.
1979	1896	2488	2844	Amsterdam, gezin van 4 pers.
1980	2235-2750	2235-2750	2615-3152	diverse plaatsen, 2-pers. huishouden

Bronnen: resp. Commissie-Boekman (1972), p. 22; Hooftman (1976), p. 44; Van Manen (1978) p. 183; Hamburger (1978), p. 178; Van Tulder en Janssen (1988), p. 21; en Commissie-Schaafsma (1980), p. XIII. Bij Van Manen en Hamburger is niet geheel duidelijk op welke categorie toevoegingen de genoemde inkomensgrens betrekking heeft.

Over de ontwikkeling van het bereik vanaf 1981 is aanzienlijk meer bekend, in de zin dat de formele regelingen een landelijk geüniformeerde bovengrens geven voor het inkomen dat nog recht geeft op een toevoeging (vgl. bijlage 1).

Door deze inkomensgrens te corrigeren voor inflatie en te confronteren met de ontwikkeling van het feitelijke gemiddelde reële beschikbare inkomen kan een proxy worden geformeerd voor de mate waarin het bereik van de toevoegingsregeling sinds 1981, op grond van inkomensontwikkelingen, is toe- of afgenomen. In dat verband geeft onderstaande tabel allereerst de nominale bovengrens van de toevoegingsregeling zoals die op 1/7 van elk jaar van kracht was. Door correctie met het prijsindexcijfer (basisjaar 1981) ontstaat de reeks voor het reële bereik in guldens van 1981. Voor de feitelijke gemiddelde ontwikkeling van de reële beschikbare inkomens kan een keuze worden gemaakt uit CBS- en CPB-cijfers. Het CPB berekent vanaf 1956 jaarlijks de groei van het reëel vrij beschikbare inkomen van de modale werknemer (zie de bijlagen van de opeenvolgende afleveringen van het *Centraal Economisch Plan*). Het CBS geeft voor een reeks van jaren tussen 1959 en 1998 het gemiddelde reëel besteedbare inkomen van inkomensstrekkers, en voor een reeks van jaren tussen 1977 en 1998 ook die van huishoudens (zie het *Jaarboek Welvaartsverdeling* 2000). De reeksen lopen behoorlijk parallel, zodat hier gekozen is voor de meest volledige, de CPB-reeks. Wanneer ten slotte de reële ontwikkeling van de inkomensgrens wordt gerelateerd aan de feitelijke ontwikkeling van de reële beschikbare inkomens ontstaat de gezochte proxy voor de relatieve ontwikkeling van het bereik.

Daarbij zij meteen aangetekend dat deze reeks niet meer is dan een proxy, al was het maar omdat de verscherping van de inkomensvoorwaarden voor alleenstaanden per 1/1/1994 niet in de cijfers tot uiting komt.

	Bovengrens		Reëel vrij beschikbaar inkomen, 1981 = 100	Relatieve ontwikkeling bereik, 1981 = 100
	nominaal in fl. per 1/7	reëel in fl. van 1981		
1981	2500	2500	100,0	100,0
1982	2575	2431	97,8	99,4
1983	2575	2365	94,3	100,3
1984	2575	2289	93,2	98,2
1985	2575	2239	94,6	94,6
1986	2600	2257	96,9	93,2
1987	2625	2296	98,4	93,4
1988	2625	2280	99,4	91,7
1989	2650	2273	101,5	89,6
1990	2700	2264	104,0	87,1
1991	2800	2261	104,2	86,8
1992	2900	2288	104,7	87,4
1993	3025	2327	105,3	88,4
1994	3005	2250	104,9	85,8
1995	3055	2247	105,7	85,0
1996	3140	2267	106,4	85,2
1997	3210	2268	106,8	84,9
1998	3655	2534	108,4	93,5
1999	3790	2572	108,5	94,8
2000	3900	2582	109,2	94,6

V.1.e RECAPITULATIE: GEMIDDELDE KOSTEN ADVOCaat

Het moge duidelijk zijn dat de hiervoor onder V.1.d. genoemde cijfers niet meer dan een ruwe indicatie geven van het absolute niveau en de ontwikkeling over de tijd van het bereik van de toevoegingsregelingen. Ik zou het daarbij kunnen laten, ware het niet dat in het kader van het verdere onderzoek een gewogen gemiddelde van de kosten van inschakeling van een advocaat op basis van een toevoeging resp. tegen commercieel tarief verre de voorkeur verdient boven de twee afzonderlijke reeksen onder V.1.b. en V.1.c., ook als de weging gebrekkig is.

In onderstaande tabel is daarom een poging ondernomen tot een "informed guess" aangaande het bereik van de toevoegingsregeling (zonder of met eigen bijdrage). IJkpunt vormden enerzijds de schattingen van Van Tulder en Janssen (1988) ten aanzien van de jaren 1979 t/m 1984 en anderzijds de laatst beschikbare cijfers voor het bereik in 1995 en per 1/7/1998. Met behulp van de overige gegevens zijn vervolgens de ontbrekende jaren in- en aangevuld op basis van inter- en extrapolatie. Verder is, bij gebrek aan beter, aangenomen dat het bereik voorafgaand aan 1970 niet aan wijzigingen onderhevig is geweest. Tot en met 1980 vermeldt de tabel tevens welk deel van de bevolking naar schatting onder het verminderd tarief viel.

Voorzover de rechtzoekenden onder de toevoegingsregeling vielen, is onder V.1.b. reeds een schatting gemaakt van de gemiddeld betaalde eigen bijdrage per toevoeging.

Onder V.1.c. is een reeks samengesteld voor het uurloon van een commerciële advocaat. Om de kosten van het inschakelen van een advocaat per zaak te kunnen bepalen, dient dit uurloon te worden vermenigvuldigd met het relevante aantal uren. Van Tulder en Janssen (1988, p. 69) stellen dat een gemiddelde civiele zaak 6,2 uur van een advocaat vraagt, Klijn e.a. (1998, p. 140) komen onder verwijzing naar IRIS-gegevens uit op 7,2 uur. Bij gebrek aan beter zal ik het gemiddelde aanhouden, d.w.z. 6,6 uur.

Ten slotte dient nog een schatting gemaakt te worden van de kosten van het inschakelen van een advocaat onder het verminderde tarief. Wederom bij gebrek aan beter volg ik Van Tulder en Janssen (1988, p. 134), die het op 50% van het commerciële tarief houden.

Al met al kan dan de gemiddelde prijs voor het inschakelen van een advocaat worden berekend als: $f_1 \times \text{eigen bijdrage} + 6,6 \times \text{uurloon} \times (0,5 \times f_2 + f_3)$, met

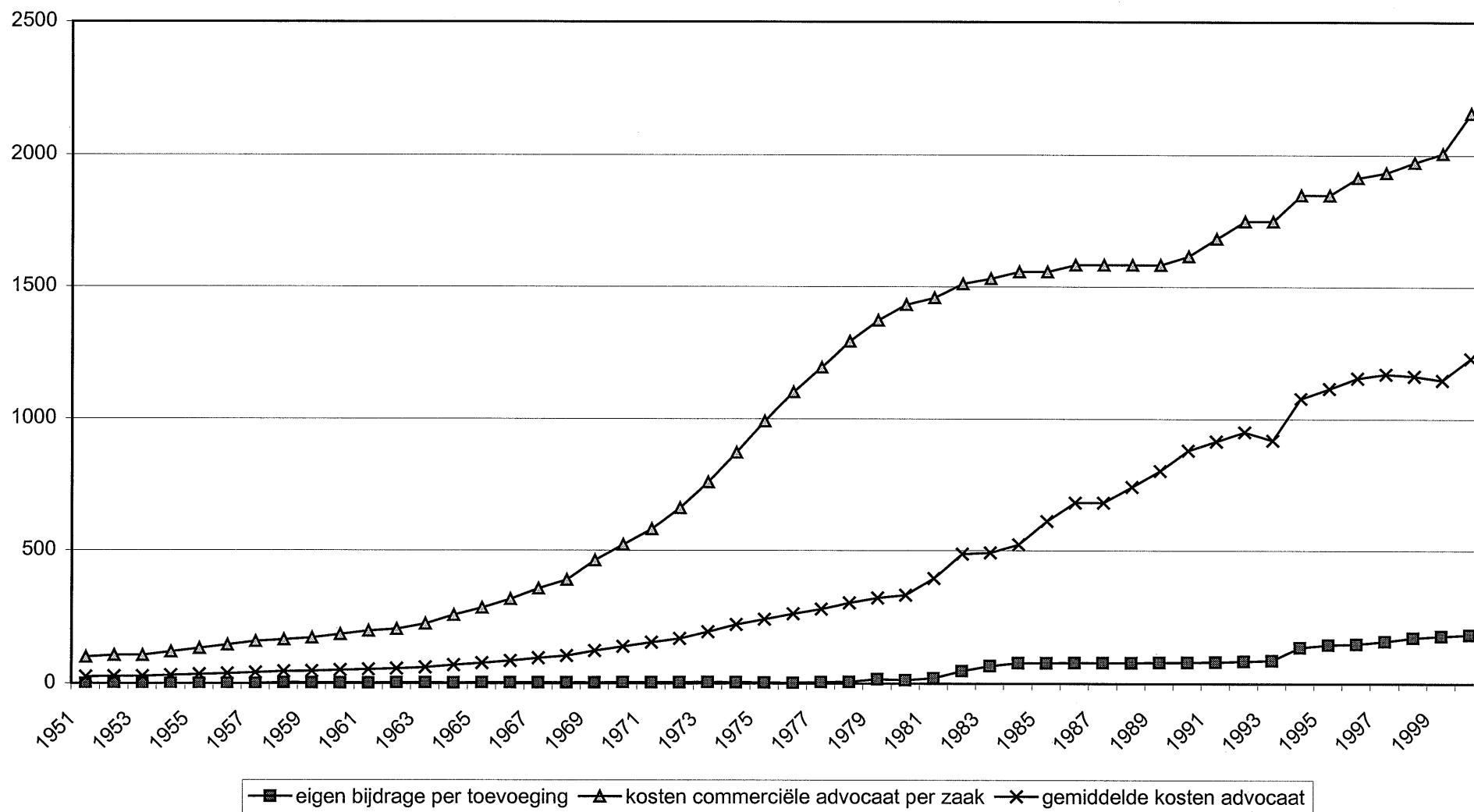
f_1 = fractie rechthebbenden op toevoeging, exclusief verminderd tarief

f_2 = fractie rechthebbenden op verminderd tarief

$f_3 = 1 - f_1 - f_2$.

	Geschat bereik, in %		Eigen bijdrage, in fl.	Kosten commerciële zaak, in fl.	Gemiddelde kosten advocaat, in fl.
	toevoeging	verminderd tarief			
1951	72	4	0	99	26
1952	72	4	0	106	27
1953	72	4	0	106	27
1954	72	4	0	119	31
1955	72	4	0	132	34
1956	72	4	0	145	38
1957	72	4	0	158	41
1958	72	4	4	165	46
1959	72	4	3	172	47
1960	72	4	3	185	50
1961	72	4	3	198	54
1962	72	4	4	205	56
1963	72	4	4	224	61
1964	72	4	3	257	69
1965	72	4	4	284	77
1966	72	4	4	317	85
1967	72	4	4	356	96
1968	72	4	4	389	104
1969	72	4	4	462	123
1970	72	4	5	521	139
1971	72	4	5	581	155
1972	73	4	5	660	169
1973	73	4	6	759	194
1974	73	4	5	871	221
1975	74	4	4	990	241
1976	74	5	3	1102	261
1977	74	6	6	1195	279
1978	74	6	7	1294	303
1979	74	7	17	1373	321
1980	74	7	13	1432	332
1981	74	0	21	1459	395
1982	70	0	48	1511	487
1983	71	0	67	1531	492
1984	70	0	78	1558	522
1985	64	0	78	1558	611
1986	60	0	79	1584	681
1987	60	0	79	1584	681
1988	56	0	79	1584	741
1989	52	0	80	1584	802
1990	48	0	81	1617	880
1991	48	0	82	1683	915
1992	48	0	84	1749	950
1993	50	0	87	1749	918
1994	45	0	136	1848	1078
1995	43	0	146	1848	1116
1996	43	0	149	1914	1155
1997	43	0	159	1934	1171
1998	45	0	173	1973	1163
1999	47	0	179	2006	1148
2000	47	0	184	2158	1230

GEMIDDELDE KOSTEN INSCHAKELEN ADVOCaat

V.2. GRIFFIERECHTEN

Inleiding

Bij de griffierechten moet onderscheid worden gemaakt tussen civiele en administratieve zaken. Voor civiele zaken werd tot 1/1/1961 een recht geheven per griffiersverrichting. De regeling is te vinden in het *Staatsblad* 1924, nr. 371 (Tarief van justitiekosten en salarissen in burgerlijke zaken), met dien verstande dat de tarieven per 1/7/1949 met 50% zijn verhoogd. De opbrengsten van de griffierechten in burgerlijke zaken zijn te volgen via de desbetreffende post op de begroting van Justitie.

Met ingang van 1961 wordt dit systeem vervangen door een vast recht per procedure. De ontwikkeling van de regeling is eenvoudig te volgen via het *Staatsblad* (voor de hoofdlijnen zie bijlage 2).

Naast de ontwikkeling van de griffierechten als zodanig verdient de vrijstellingsregeling voor on- en minvermogenden de aandacht. Tot 1981 gold voor onvermogenden een vrijstelling van 100% en voor minvermogenden een van 50%. Die algehele vrijstelling van onvermogenden is in later jaren gewijzigd. Gold van 1981 t/m 1983 voor de laagste inkomensklasse onder de WROM nog een vrijstelling van 100% (tegen een van 50% voor de overige), vanaf 1984 dienen ook de laagste inkomensklassen 25% voor eigen rekening te nemen, zij het met een maximum. Om precies te zijn: de laagste drie inkomensklassen hebben van 1984 t/m 1993 een vrijstelling van 75%, de overige van 50%, met maximaal te betalen bedragen vanaf 1/11/1988 van fl. 150 resp. 300. Vanaf 1/1/1994 bedraagt de vrijstelling voor de zes laagste inkomensklassen 75%, en voor de overige 50%, met maximaal te betalen bedragen van fl. 150 resp. 300, gewijzigd in fl. 180 resp. 360 per 1/6/1994 en fl. 190 resp. 380 per 1/3/1997

Voor administratieve zaken ligt de zaak wat minder eenvoudig (zie voor een samenvatting bijlage 3). Van oudsher had ieder administratief gerecht zijn eigen regeling, waarbij voor sommige soorten zaken in het geheel geen griffierecht in rekening werd gebracht (sociale verzekeringszaken bij de raden van beroep en belastingzaken bij het gerechtshof), en voor andere zaken juist wel (bijv. ambtenarenzaken vanaf 1933, cassatieberoepen bij de Hoge Raad). Pas in de loop van de jaren 80 is geleidelijkaan over de hele linie overgegaan tot het heffen van griffierechten. Met de invoering van de Algemene Wet Bestuursrecht per 1/1/1994 is een uniformering in de tarieven totstandgebracht. Aangetekend kan nog worden dat er tot 1994 bepaalde mogelijkheden bestonden tot gehele of gedeeltelijke vrijstelling voor on- en minvermogenden.

Verantwoording data

De begroting van Justitie geeft van 1951 t/m 1972 de opbrengsten van de griffierechten burgerlijke zaken, naast ontvangsten vanwege de administratieve rechtspraak. De status van de laatste post is niet helemaal duidelijk. Vanaf 1972 is er één begrotingspost: Ontvangsten griffierechten. Tot 1978 betreffen de cijfers het vermoedelijke beloop, vanaf 1978 gaat het om realisaties. De data corresponderen

met die in de reeks *Financiële en kwantitatieve gegevens* resp. *Justitie in kengetallen* van het Ministerie van Justitie.

Uitgaande van het aantal civiele zaken kan in ieder geval voor de periode 1953 t/m 1972 een gemiddeld tarief worden bepaald. Voor de jaren na 1972 moet de totale opbrengst van de griffierechten eerst worden gecorrigeerd voor de administratieve rechtspraak, waarna alsnog een gemiddelde kan worden bepaald.

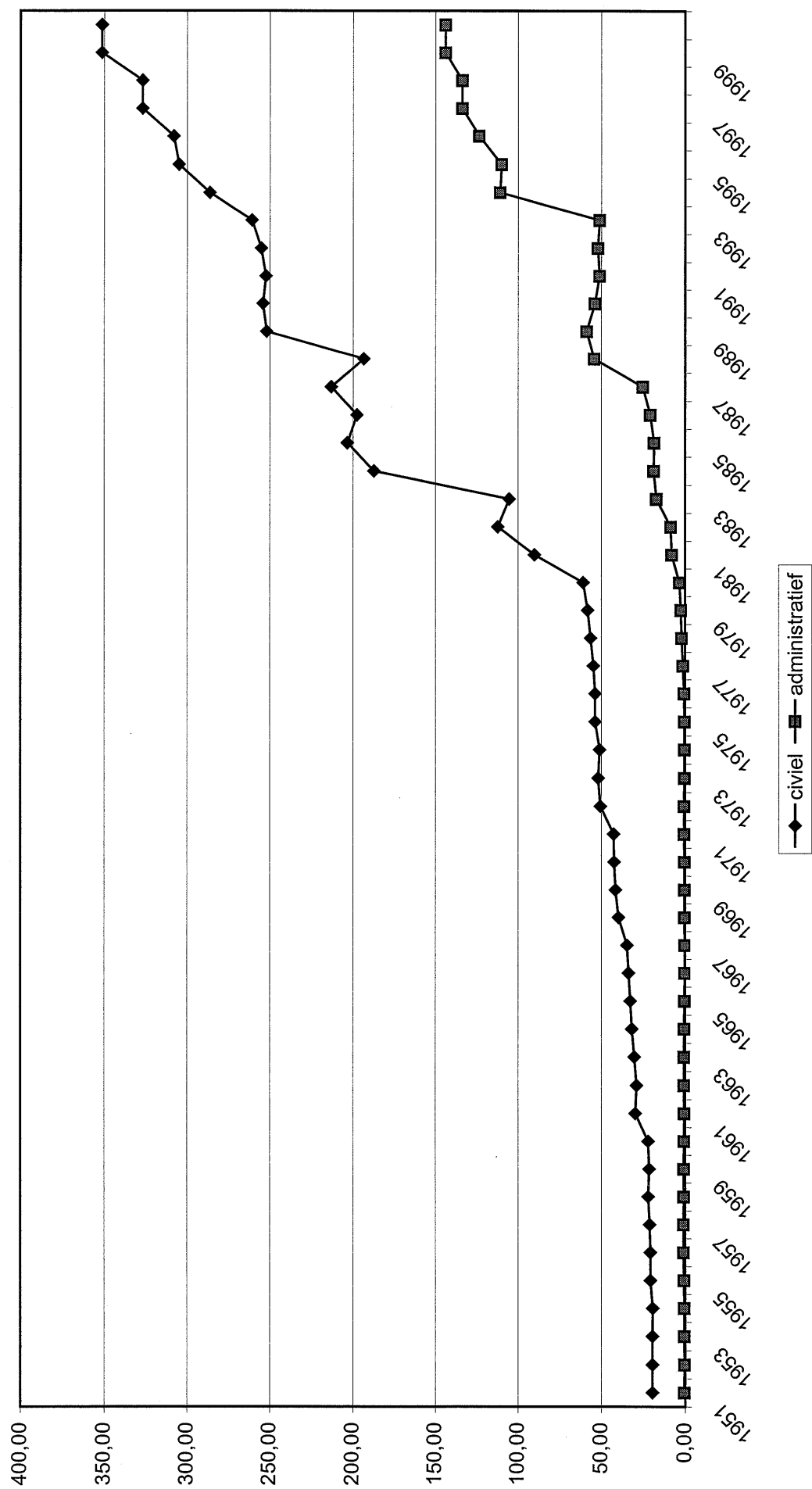
De opbrengsten van de griffierechten voor administratieve zaken kunnen worden geschat op basis van het aantal zaken voor de verschillende administratieve gerechten en de tariefstelling volgens de relevante regelingen (voorbijgaande aan de overigens beperkte mogelijkheden tot indebetstelling, en uitgaande van de basistarieven voor natuurlijke persoon). Aldus kan een schatting worden gemaakt van de ontwikkeling van het gemiddelde tarief over de tijd.

De geschatte opbrengst van de administratieve griffierechten is gebaseerd op het aantal eindvonnissen. Ervan uitgaande dat de griffierechten aan het begin van een procedure verschuldigd zijn en nogal wat zaken nimmer tot een eindvonnis komen, vormt dit bedrag een onderschatting. Ten behoeve van de schatting van het gemiddelde griffierecht in civiele zaken is, met een schuin oog naar de verhouding in de jaren 50 en 60, verondersteld dat de totale opbrengst van de administratieve griffierechten het dubbele is van het bedrag zoals berekend op basis van de eindvonnissen.

Ten slotte is, om de reeksen te completeren, aangenomen dat het gemiddelde civiele tarief tussen 1951 en 1953 niet is gewijzigd (de formele regeling is dezelfde gebleven), en dat de gemiddelden in de jaren na 1997 zich eveneens hebben ontwikkeld conform de formele regeling (d.w.z. geen verandering van 1997 op 1998 en van 1999 op 2000, en een stijging van 7,5% van 1998 op 1999).

	Opbrengsten begroting, x fl. 1000			Griffierechten, administratief		Griffierechten, civiel, gemiddeld per zaak, in fl.
	civiel	ontvangsten administratief	totaal	geschatte opbrengst, x fl. 1000	gemiddeld per zaak, in fl.	
1951	2171	12		7	1	20
1952	2322	13		6	0	20
1953	2325	14		7	1	20
1954	2350	16		7	1	20
1955	2362	21		8	1	21
1956	2333	21		11	1	21
1957	2422	20		12	1	21
1958	2578	21		12	1	22
1959	2591	25		13	1	22
1960	2615	28		11	1	22
1961	3542	25		10	1	30
1962	3500	26		9	1	29
1963	3646	22		8	1	30
1964	3924	21		7	1	32
1965	3975	16		7	0	33
1966	4218	16		6	0	34
1967	4510			6	0	35
1968	5423	18		8	0	40
1969	5820	30		8	0	42
1970	6300	40		9	0	42
1971	6630	59		12	1	43
1972	7800	60		12	1	51
1973			8040	11	0	52
1974			8300	12	0	51
1975			8630	13	0	54
1976			8730	16	1	54
1977			9000	44	1	55
1978			9369	80	2	56
1979			10008	94	2	58
1980			11372	134	3	61
1981			18698	332	8	90
1982			25785	377	9	112
1983			26543	858	17	105
1984			51039	979	19	187
1985			55375	917	19	203
1986			53756	954	21	198
1987			58300	1184	25	213
1988			58600	2534	54	193
1989			79266	2984	59	252
1990			84447	2878	54	254
1991			89974	3028	51	252
1992			100325	2871	52	255
1993			119222	3321	51	261
1994			146625	7319	111	286
1995			164600	10784	110	305
1996			161500	10875	124	308
1997			176504	11995	134	327
1998			169600		134	327
1999					144	351
2000					144	351

GRIFFIERECHTEN

V.3. DUUR GERECHTELIJKE PROCEDURES

Inleiding

De gemiddelde duur van een procedure kan om verschillende redenen van belang zijn. Allereerst geeft deze duur waarschijnlijk een indicatie van de hoeveelheid tijd die de rechtzoekende zelf in het verdedigen van zijn belangen moet steken. Voorts geldt dat naarmate een procedure langer duurt en de rechtzoekende langer op een gunstige uitspraak moet wachten, het renteverlies groter is, evenals de kans op liquiditeitsproblemen.

Verantwoording data

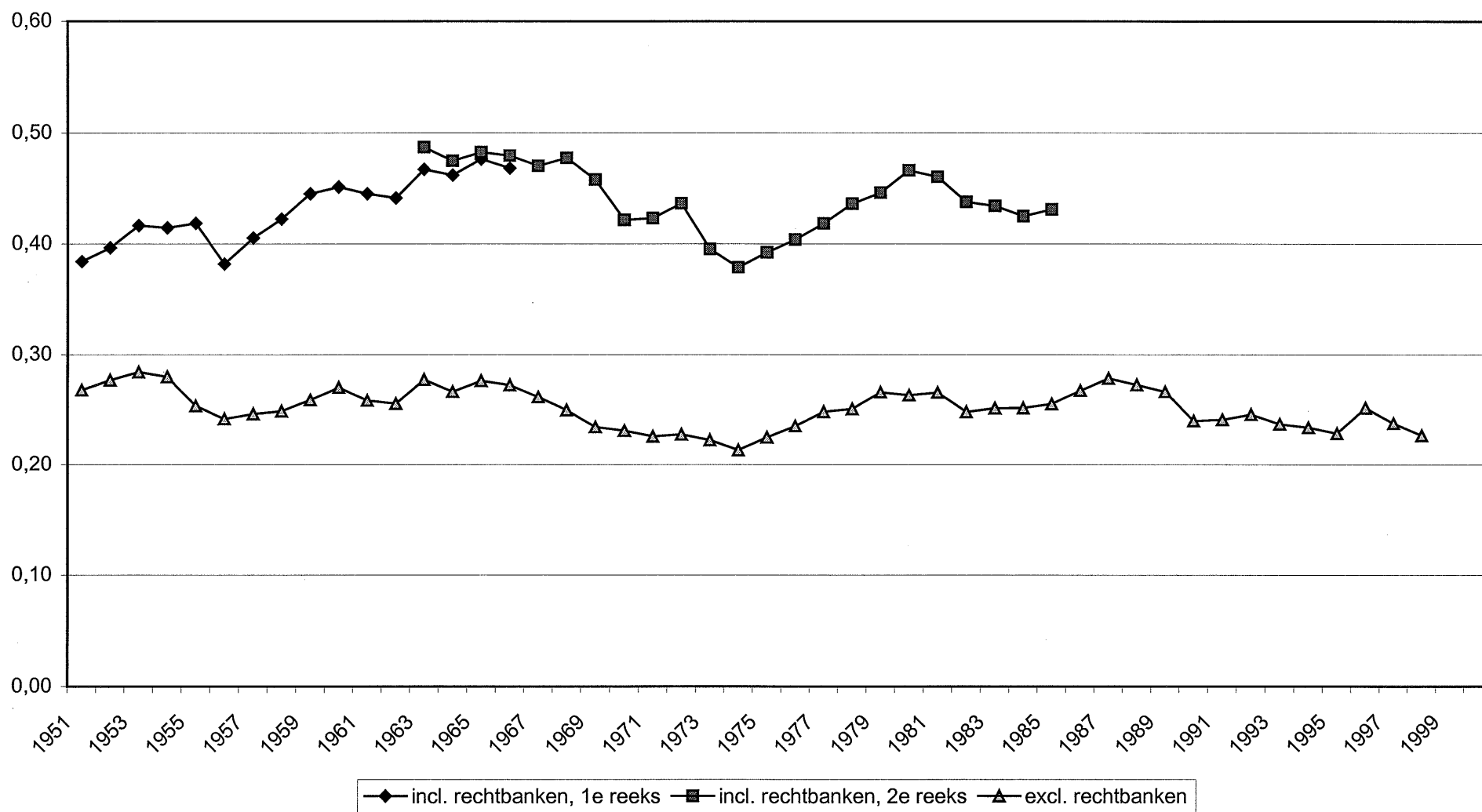
Directe gegevens over de gemiddelde duur van gerechtelijke procedures zijn slechts in beperkte mate beschikbaar. Daarentegen zijn wel voor de meeste gerechten en diverse soorten zaken door het CBS gegevens gepubliceerd over het totale aantal in de loop van elk jaar afgehandelde zaken (door einduitspraak dan wel intrekking, doorverwijzing of anderszins), en over het aantal per 31/12 in behandeling zijnde zaken. De ratio van deze twee cijfers geeft een goede indicatie van de gemiddelde doorlooptijd van een procedure.

Wat betreft de civiele zaken ontbreken standgegevens voor de rekest-procedures geheel, en voor de rechtbankzaken vanaf 1986. Voor de kantongerechten worden vanaf 1992 eveneens geen standgegevens meer gepubliceerd; deze kunnen echter zonder veel problemen worden bijgeschat op grond van de stand per 31/12/1991 en de in- en uitstroom sindsdien. Zie verder de data onder II.1. Al met al kan alleen voor de jaren 1951 t/m 1985 de gemiddelde tijdsduur van alle civiel-contentieuze zaken worden bepaald. Aangezien deze parallel verloopt aan de overeenkomstige reeks zonder rechtbankzaken, en de laatste beschikbaar is voor de gehele periode, zal met die laatste verder worden gewerkt.

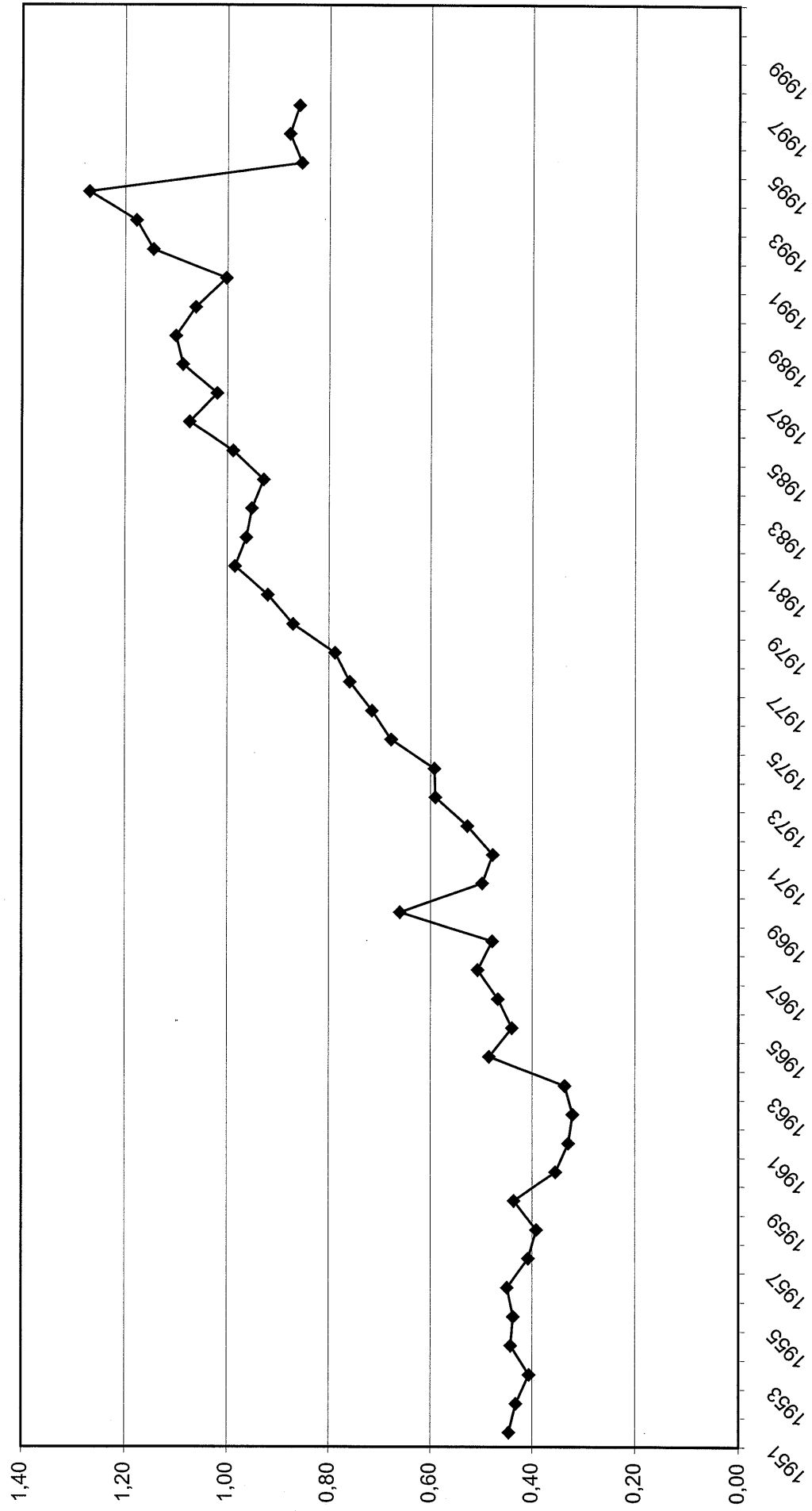
Wat betreft de administratieve zaken is voor de jaren 1951 t/m 1997 een volledig beeld beschikbaar van het aantal afgehandelde zaken en de stand per 31/12. Zie verder de data onder II.2.

Gemiddelde doorlooptijd, in jaren									
	civiel-contentieuze zaken, per instantie					civiel-contentieuze zaken, gemiddeld		administratieve zaken, gemiddeld	
	kanton-gerecht	rechtbanken		gerechts-hoven	Hoge Raad	incl. rechtbanken		excl. rechtbanken	
1951	0,24	0,57		1,30	0,39	0,38		0,27	0,45
1952	0,25	0,58		1,29	0,36	0,40		0,28	0,43
1953	0,25	0,62		1,32	0,43	0,42		0,28	0,41
1954	0,25	0,62		1,38	0,39	0,41		0,28	0,44
1955	0,22	0,68		1,33	0,37	0,42		0,25	0,44
1956	0,22	0,59		1,03	0,47	0,38		0,24	0,45
1957	0,22	0,66		1,02	0,40	0,41		0,25	0,41
1958	0,23	0,70		1,04	0,44	0,42		0,25	0,39
1959	0,24	0,73		1,11	0,24	0,45		0,26	0,44
1960	0,25	0,71		1,19	0,43	0,45		0,27	0,35
1961	0,24	0,73		1,08	0,57	0,45		0,26	0,33
1962	0,23	0,72		1,25	0,74	0,44		0,26	0,32
1963	0,25	0,74	1,04	1,18	0,50	0,47	0,49	0,28	0,34
1964	0,24	0,74	0,99	1,08	0,64	0,46	0,47	0,27	0,48
1965	0,25	0,73	0,93	1,10	0,66	0,48	0,48	0,28	0,44
1966	0,25	0,71	0,92	1,24	0,59	0,47	0,48	0,27	0,47
1967	0,24		0,90	1,22	0,83		0,47	0,26	0,51
1968	0,23		0,95	1,12	0,61		0,48	0,25	0,48
1969	0,21		0,91	1,28	0,69		0,46	0,23	0,66
1970	0,21		0,79	1,36	0,82		0,42	0,23	0,50
1971	0,20		0,92	1,27	0,62		0,42	0,23	0,48
1972	0,21		0,95	1,30	0,70		0,44	0,23	0,53
1973	0,20		0,79	1,28	0,88		0,40	0,22	0,59
1974	0,19		0,75	1,28	0,82		0,38	0,21	0,59
1975	0,20		0,74	1,37	0,97		0,39	0,22	0,68
1976	0,21		0,74	1,21	0,88		0,40	0,23	0,72
1977	0,22		0,73	1,30	0,77		0,42	0,25	0,76
1978	0,22		0,82	1,34	0,85		0,44	0,25	0,79
1979	0,24		0,80	1,40	0,79		0,45	0,27	0,87
1980	0,23		0,87	1,50	1,03		0,47	0,26	0,92
1981	0,24		0,85	1,42	1,43		0,46	0,27	0,98
1982	0,22		0,83	1,60	1,02		0,44	0,25	0,96
1983	0,22		0,83	1,63	1,06		0,43	0,25	0,95
1984	0,22		0,81	1,60	1,48		0,43	0,25	0,93
1985	0,22		0,86	1,68	1,81		0,43	0,26	0,99
1986	0,23			1,66	1,87			0,27	1,07
1987	0,23			1,63	1,39			0,28	1,02
1988	0,23			1,70	1,81			0,27	1,09
1989	0,22			1,66	1,46			0,27	1,10
1990	0,20			1,55	1,45			0,24	1,06
1991	0,20			1,83	1,13			0,24	1,00
1992	0,21			1,68	1,12			0,25	1,15
1993	0,20			1,72	0,88			0,24	1,18
1994	0,20			1,61	0,96			0,23	1,27
1995	0,20			1,73	1,10			0,23	0,85
1996	0,22			1,81	1,34			0,25	0,88
1997	0,20			2,07	1,22			0,24	0,

GEMIDDELDE DOORLOOPTIJD CIVIEL-CONTENTIEUZE ZAKEN

GEMIDDELDE DOORLOOPTIJD ADMINISTRatieve ZAKEN

V.4 RECHTSBIJSTANDVERZEKERINGEN

Inleiding

Rechtsbijstandverzekeringen zijn in Nederland in het begin van de jaren 60 van de grond gekomen, in eerste instantie in de vorm van een beperkte verzekering voor de eigenaren van motorrijtuigen, gericht op het verhalen van schade vanwege verkeersongevallen. Sinds de jaren 70 hebben geleidelijkaan ook polissen met een meer uitgebreide gezinsdekking ingang gevonden (waarbij echtscheiding doorgaans is uitgesloten). Deze gezinsverzekering heeft in de afgelopen 30 jaar een enorme groei doorgemaakt en is vandaag de dag, gelet op het aantal polissen en afgehandelde claims, een factor van betekenis. De derde hoofdvorm is de bedrijfsverzekering.

Verzekeraars handelen claims bij voorkeur in eigen beheer af, buiten de rechter om. In minder dan 10% van alle zaken wordt een procedure gestart. In die zin is het afsluiten van een rechtsbijstandverzekering inderdaad een alternatief voor het aanpakken van problemen door - in het voorkomende geval - zelf de weg naar advocaat en rechter te bewandelen.

De kosten van een polis voor een verzekeringnemer zijn relatief bescheiden. In het begin van de jaren 70 varieerde de premie van fl. 50-80 voor een personenauto tot fl. 140 voor een gezinspolis. Anno nu kost een verkeerspolis gemiddeld zo'n fl. 85 en een gezinspolis fl. 270.

Verantwoording data

Het CBS heeft slechts incidenteel cijfers verzameld m.b.t. de rechtsbijstandverzekeringen. In andere publicaties zijn eveneens slechts wat losse cijfers te vinden. Het Verbond van Verzekeraars publiceert wel jaarlijks enkele kengetallen in het overzicht *Verzekerd van Cijfers*. Die kengetallen geven echter geen volledig beeld, reiken niet verder terug dan 1988, en zijn vanwege de gekozen indexvorm lastig aan elkaar en aan andere gegevens te koppelen.

Gelukkig is het Verbond van Verzekeraars zo bereidwillig geweest om, voorzover mogelijk, op basis van de bij het Verbond aanwezige gegevens doorlopende reeksen samen te stellen. Dat heeft geresulteerd in een volledig en consistent beeld van de ontwikkeling van de rechtsbijstandverzekeringen in de periode 1980 t/m 2000.

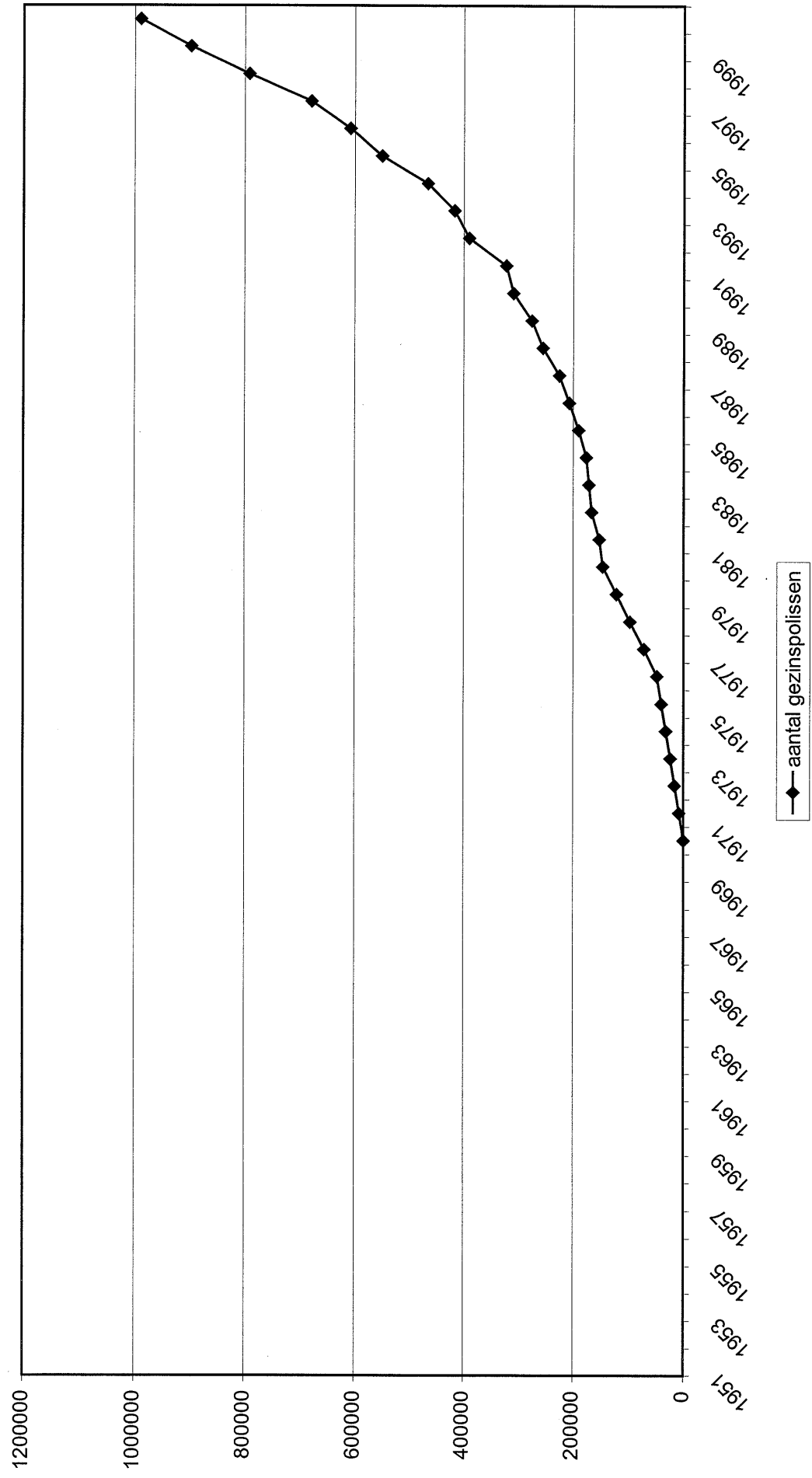
Van de beschikbare data lijkt voor mijn doel het aantal gezinspolissen het meest relevant. Ervan uitgaande dat de gezinsverzekering voor 1970 niet of nauwelijks bestond, kan de reeks, met het door van Manen (1978, p. 186) genoemde aantal gezinspolissen voor 1976 als ijkpunt, door interpolatie worden aangevuld. Deze samengestelde reeks lijkt steun te vinden in de parallellie met de ontwikkeling van het juridisch geschoold personeel bij de rechtsbijstandverzekeringen in de periode 1965-1990, zoals gerapporteerd in Kester en Huls (1992).

	Totaal		Gezinspolissen			
	aantal polissen, x 1000	premie inkomen, x fl. 1 mln	aantal polissen, x 1000	premie per polis, in fl.	claim-frequentie, %	schade per claim, in fl.
t/m 1970			0			
1971		10	8			
1972		17	16	140		
1973			24			
1974			32			
1975			40	150		
1976	360		48			
1977			72			
1978			97			
1979			121			
1980	1085	97	146	157	17	542
1981	1129	106	152	164	17	740
1982	1143	112	166	163	15	808
1983	1183	118	171	164	15	746
1984	1225	127	176	170	15	775
1985	1286	136	190	174	15	853
1986	1339	147	207	179	14	840
1987	1404	158	225	182	14	749
1988	1419	180	255	188	14	759
1989	1510	197	275	193	14	843
1990	1582	215	309	191	14	826
1991	1669	236	322	205	13	939
1992	1849	268	390	205	14	1060
1993	1937	294	417	218	13	1299
1994	1988	333	466	238	13	1298
1995	2049	365	550	240	12	1322
1996	2130	387	608	240	12	1400
1997	2216	417	679	240	12	1486
1998	2399	464	792	240	12	1568
1999	2568	521	898	254	12	1706
2000	2746	577	989	267	12	1751

Bronnen: Wille en Stevens (1972), pp. 18-20; Blankenburg en Klijn (1990); Van Manen (1978), p. 186; Verbond van Verzekeraars (met dank aan dhr. J. de Snoo).

Terzijde zij nog opgemerkt dat min of meer losse en op onderdelen verschillende gegevens ook te vinden zijn in: SCP, *Sociaal en cultureel rapport* 1986, p. 266; Kester, Huls en Naafs (1991), p. 33; CBS, *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1994/2 en 1997/3 en *Assurantiejaarboek* 1995 en 1998; Verbond van Verzekeraars, *Verzekerd van Cijfers* 1993 t/m 2000, en *Bondig Dossier* juni 2001.

RECHTSBIJSTANDVERZEKERING

V.5 ADR: GESCHILLENCOMMISSIES CONSUMENTENZAKEN

Inleiding

Onder de noemer ADR kunnen tal van alternatieve manieren van geschillenoplossing worden gevangen, waaronder arbitrage en mediation. De enige vorm van ADR die (vooralsnog) in historisch perspectief en kwantitatief gezien van meer dan incidentele betekenis is, betreft de geschillencommissies in consumentenzaken.

De Stichting Consumentenklachten is opgericht in 1970 en in 1988 omgedoopt in Stichting Geschillencommissies voor Consumentenzaken. Het betreft een samenwerkingsverband van Consumentenbond, ANWB en een groot aantal ondernemersorganisaties respectievelijk ondernemingen. De Stichting zorgt voor oprichting en instandhouding van geschillencommissies, die geschillen tussen consumenten en leveranciers/producenten over geleverde goederen en verrichte diensten beslechten door uitspraken in de vorm van een bindend advies. De eerste geschillencommissie dateert van 1970, anno 2000 zijn er 28 actief. De overheid (vanaf 1976 EZ, per 1/1/1997 Justitie) subsidieert de erkende geschillencommissies, waardoor de klachtengelden relatief laag kunnen zijn.

Dat klachtengeld varieert tussen de commissies en over de tijd. Begin jaren 70 lag het klachtengeld tussen fl. 2,50 en 25, anno 2000 tussen fl. 45 en 250.

De gemiddelde behandelingsduur van een klacht varieert eveneens tussen de commissies en schommelt wat in de loop der jaren, maar het algemeen gemiddelde ligt zo rond de 6 maanden.

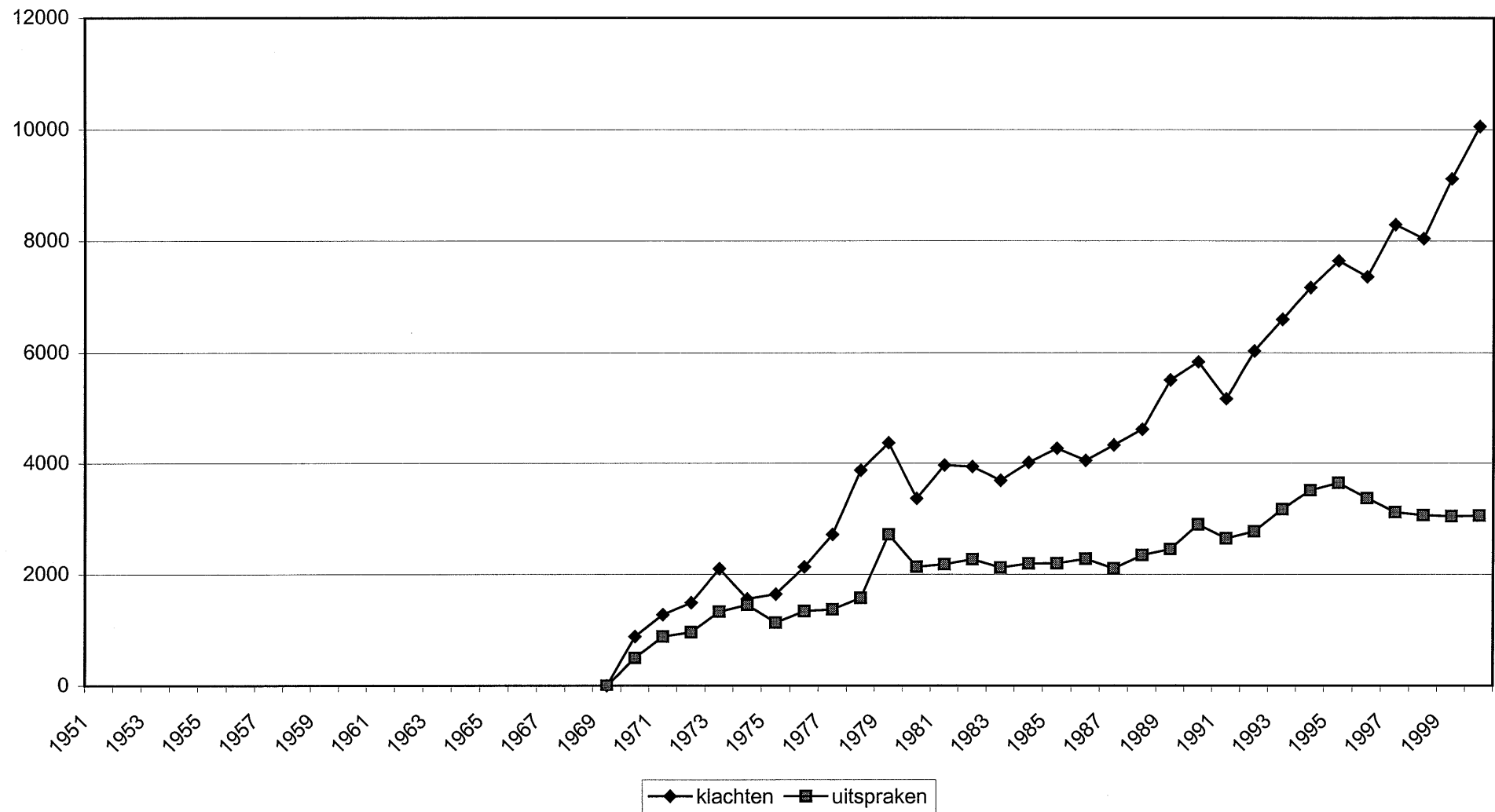
Vermeldenswaard is nog dat de Stichting in de jaarverslagen bij verschillende gelegenheden melding maakt van een duidelijk merkbare preventieve werking van uitspraken van de commissies. Zie verder voor achtergronden en resultaten van enquêtes onder consumenten en ondernemers Francken (1982) en De Vries, Rekko en Van der Veen (1995)

Verantwoording data

Het CBS verzamelt geen gegevens over de geschillencommissie. Maar het bureau van de Stichting Geschillencommissies voor Consumentenzaken bleek in staat om een volledige set jaarverslagen over 1970 t/m 2000 te overleggen. Afgezien van een enkele onduidelijkheid in de aanvangsjaren is het cijfermateriaal helder gestructureerd, zodat betrekkelijk eenvoudig tijdreeksen konden worden samengesteld voor het aantal ingediende klachten en het aantal uitspraken. Daarbij zij opgemerkt dat steeds een flink aantal ingediende klachten niet in behandeling wordt genomen, omdat de ondernemer niet is aangesloten, de consument niet doorzet, alsnog schikking plaatsvindt, de melding alleen informatief was, enz.

	Klachten, aantal	Uitspraken, aantal
1970	885	499
1971	1274	885
1972	1491	962
1973	2103	1329
1974	1559	1452
1975	1641	1131
1976	2133	1336
1977	2718	1370
1978	3874	1575
1979	4369	2715
1980	3362	2131
1981	3965	2176
1982	3937	2267
1983	3689	2120
1984	4013	2192
1985	4268	2197
1986	4049	2276
1987	4328	2100
1988	4612	2344
1989	5502	2452
1990	5832	2895
1991	5162	2643
1992	6027	2770
1993	6594	3169
1994	7167	3509
1995	7646	3645
1996	7359	3367
1997	8294	3117
1998	8041	3063
1999	9114	3044
2000	10056	3054

ADR: GESCHILLENCOMMISSIES CONSUMENTENZAKEN

V.6 PSEUDO-RECHTSPRAAK: HUURCOMMISSIES

Inleiding

Voordat conflicten bij de rechter terechtkomen, is er de belangrijke filterwerking van buitengerechtelijke afdoening van geschillen. Daaronder valt, naast bemiddeling door eerste-lijns voorzieningen en rechtsbijstandverzekeraars en geschillenoplossing via (vormen van) ADR, ook de zogenaamde "pseudo-rechtspraak". Verwoerd en Blankenburg (1986) en Verwoerd (1988) hebben in dat verband gewezen op de rol van de huur(advies)commissies en de directeurs van de Gewestelijk Arbeidsbureaus bij huurprijs- en ontslagkwesties. Waar de preventieve toets annex toestemming door de directeur GAB bij ontslagkwesties toch vooral een administratief/ambtelijk karakter heeft, heeft de behandeling van huurprijskwesties door de onafhankelijke huurcommissies (vgl. Van Erp, 1986) verdacht veel weg van een rechtsgang in eerste aanleg, met de kantonrechter als beroepinstantie. Zonder de verplichte (om)weg via de huurcommissies zou het beroep op de kantonrechter waarschijnlijk flink hoger zijn.

Verantwoording data

Over de pseudo-rechtspraak door huur(advies)commissies worden door het CBS geen data gepubliceerd, terwijl ook het Ministerie van VROM er in zijn cijferoverzichten geen aandacht aan besteedt. Het secretariaat van de Huurcommissie heeft, vanwege een lopende reorganisatie, geen zicht op het eigen archief. Wel zijn op enkele plaatsen deelreeksen te vinden. Vanwege het partiële karakter is het (vooralsnog) niet mogelijk om een echte tijdreeks te formeren.

	Zaken huur(advies)commissies	
	Ingediend	Afgedaan
1951		34399
1954		46006
1956		20940
1960		185130
1963		70373
1966		47150
1967		34272
1968		27603
1969		39627
1970		32798
1971		29625
1972		59252
1973		50799
1974		53573
1975		31657
1976		22715
1977		16119
1978		13886
1979	53437	112523
1980	83299	
1981	97955	
1982	143807	
1983	147324	
1984	119457	
1991	133213	
1992	115703	
1993	109801	
1994	104288	
1995	109990	

Bronnen:

1951-1978: Banda en Roos (1983), p. 15

1979-1984: Verwoerd (1988), p. 141 (aantal aangebrachte zaken per huurrondejaar, ingaande 1/9 van genoemd jaar) en p. 142 (1982: aangebracht 137524, afgedaan 112523)

1991-1995: *Handelingen Tweede Kamer* 1996-1997, 25 445, nr. 3, p. 10

V.7 DRAAGKRACHT

Inleiding

Het is zeer wel denkbaar dat de beoordeling van het saldo van kosten en baten van de verschillende oplossingsstrategieën, en van de daaraan verbonden risico's, mede afhankelijk is van de draagkracht van de betrokkene. Het gaat dan om het aanwezige vermogen en om het beschikbare inkomen. Terwijl over de gemiddelde vermogens niet zo gek veel bekend is, wordt de ontwikkeling van de beschikbare inkomens in de loop van de tijd wel nauwlettend gevolgd door CBS en CPB.

Verantwoording data

Aan het jaarlijks verschijnende *Centraal Economisch Plan* van het CPB kunnen cijfers worden ontleend over de jaarlijkse groei van het reëel beschikbare inkomen van de modale werknemer in Nederland sinds 1956. Deze groeipercentages kunnen worden gekoppeld tot een index vanaf 1955.

Om nominale en reële bedragen met elkaar te kunnen vergelijken, is een prijsindexcijfer nodig. Daartoe zijn (zie ook III.2) uit verschillende jaargangen van CBS, *Statistisch Zak/Jaarboek* gegevens overgenomen m.b.t. achtereenvolgens interim-prijsindexcijfer gezinsverbruik, prijsindexcijfer levensonderhoud gezinnen hand- en hoofdarbeiders, prijsindexcijfer gezinsconsumptie reeks werknemers-gezinnen, en consumentenprijsindexcijfer werknemers laag, en gekoppeld tot een prijsindex voor de consumptie, excl. belastingen e.d., niet-gecorrigeerd.

	Reëel vrij beschikbaar inkomen modale werknemer,		Prijsindexcijfer
	% groei	index, 1955=100	index, 1951=100
1951			100,0
1952			101,0
1953			101,0
1954			105,0
1955		100,0	106,0
1956	6,5	106,5	108,0
1957	-3	103,3	115,0
1958	1,4	104,8	117,0
1959	0,9	105,7	118,0
1960	5,9	111,9	121,0
1961	5	117,5	123,0
1962	4,3	122,6	125,4
1963	3,1	126,4	130,2
1964	6,3	134,3	137,3
1965	5,7	142,0	142,8
1966	3,2	146,5	151,1
1967	4,3	152,8	156,3
1968	4,1	159,1	162,0
1969	3,6	164,8	174,1
1970	8	178,0	180,4
1971	2	181,6	194,0
1972	2,9	186,9	209,1
1973	0,9	188,5	225,9
1974	1,4	191,2	247,6
1975	3,7	198,2	272,9
1976	-0,5	197,3	296,9
1977	1,8	200,8	316,0
1978	1,9	204,6	328,8
1979	0,7	206,1	342,7
1980	-1,9	202,1	365,1
1981	-4,2	193,7	389,6
1982	-2,2	189,4	412,6
1983	-3,6	182,6	424,2
1984	-1,1	180,6	438,1
1985	1,5	183,3	448,0
1986	2,4	187,7	448,7
1987	1,5	190,5	445,3
1988	1,1	192,6	448,4
1989	2,1	196,6	454,1
1990	2,4	201,3	464,6
1991	0,2	201,7	482,5
1992	0,5	202,8	493,8
1993	0,6	204,0	506,4
1994	-0,4	203,2	520,3
1995	0,8	204,8	529,6
1996	0,6	206,0	539,7
1997	0,4	206,8	551,3
1998	1,5	209,9	561,9
1999	0,1	210,1	574,1
2000	0,6	211,4	588,4

VI.1 CAPACITEIT RECHTSPRAAK

Inleiding

De ontwikkeling van de capaciteit van de rechtspraak kan alleen worden benaderd met personeelsaantallen, bij ontstentenis van een maatstaf voor de productiviteit. Kester (1991) beschrijft de opbouw van de rechterlijke organisatie en geeft personeelsaantallen voor 1948 t/m 1991, uitgesplitst naar gewone rechtspraak (civiel, straf en belasting in 1e aanleg, incl. openbaar ministerie), militaire rechtspraak en administratieve rechtspraak. Per 1/1/1991 is de militaire rechtspraak overgegaan in de gewone, terwijl met ingang van 1/7/1992 de taak van de Raden van Beroep/Ambtenarengerechten is overgenomen door de nieuw ingestelde sectoren bestuursrecht bij de rechtbanken. Was een onderscheid van de capaciteit naar civiele en administratieve rechtspraak tot 1991 al buitengewoon lastig, sindsdien zijn de onderdelen in het geheel niet meer te onderscheiden. Het CBS geeft vanaf 1992 dan ook alleen nog maar totalen. Omdat de capaciteit inclusief de strafrechtspraak is, is te overwegen om op een of andere manier te corrigeren voor – het beslag vanwege – het aantal strafzaken.

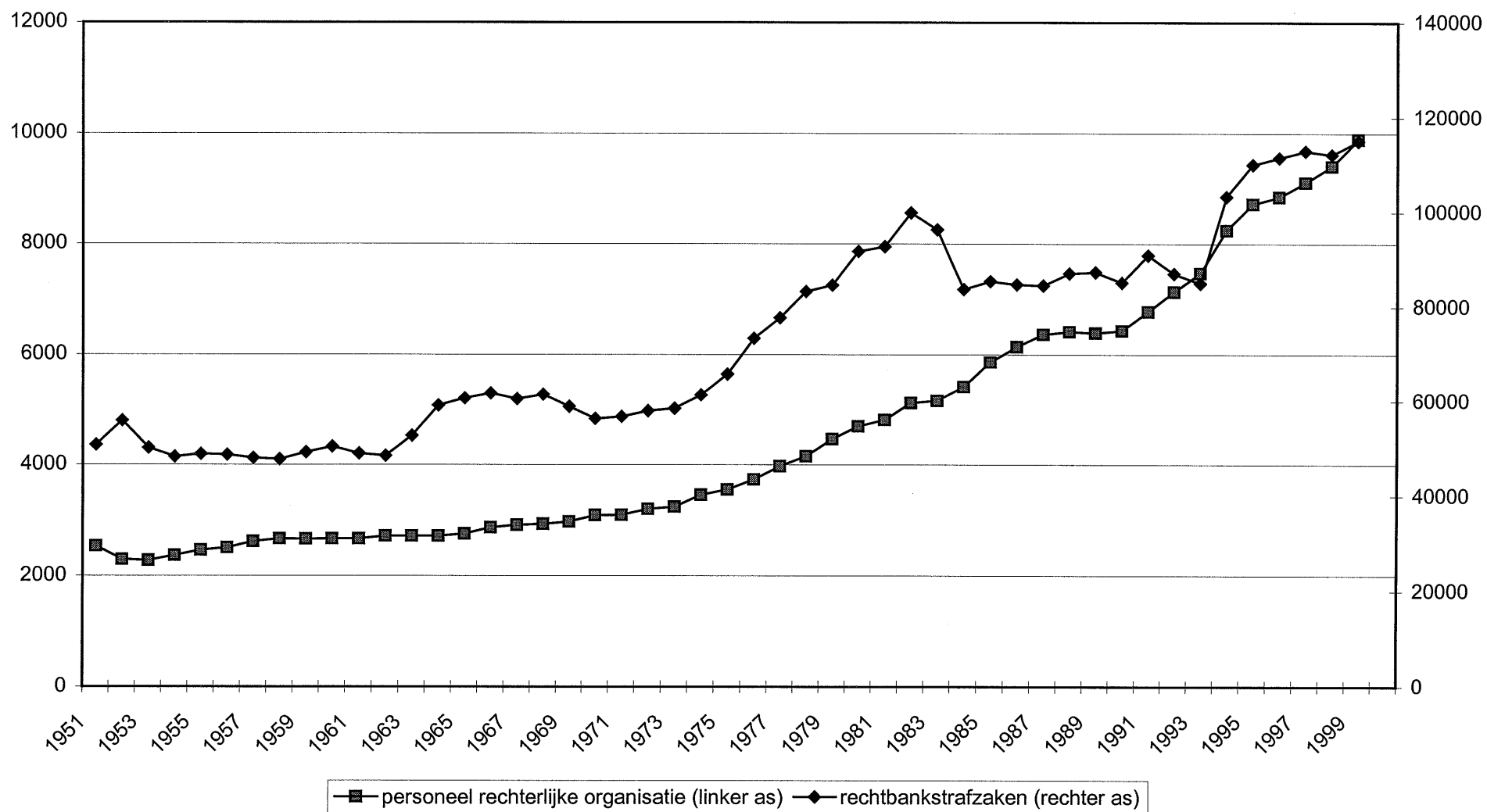
Verantwoording data

De personeelstotalen van de rechterlijke organisatie voor 1951 t/m 1990 zijn gebaseerd op Kester (1991). De cijfers voor 1991 t/m 1999 zijn ontleend aan CBS, Statline, aangevuld met CBS, *Statistisch Jaarboek* 2000 en 2001. De cijfers hebben betrekking op de totale personeelssterkte van rechtsgeleerd en ondersteunend personeel in formatieplaatsen op basis van werkelijke bezetting.

Voor een maatstaf voor de ontwikkeling van het aantal strafzaken is een beroep gedaan op *Criminaliteit en rechtshandhaving* 2000, WODC-rapport 189. Tabel 4.1 uit die gezamenlijke publicatie van WODC en CBS geeft het verloop van de afdoening van rechtbankstrafzaken in 1e aanleg door de rechter over de jaren 1960 t/m 1999. De aansluitende data voor de jaren 1951 t/m 1960 zijn ontleend aan CBS, *Justitiële Statistiek* 1953 t/m 1960.

	Personeel rechterlijke organisatie, aantal fte	Rechtbankstrafzaken, afgedaan door rechter in 1e aanleg, aantal
1951	2538	50849
1952	2296	55983
1953	2275	50227
1954	2364	48329
1955	2460	48900
1956	2505	48745
1957	2619	48065
1958	2665	47811
1959	2661	49296
1960	2666	50468
1961	2666	49039
1962	2716	48534
1963	2716	52774
1964	2716	59189
1965	2755	60729
1966	2870	61736
1967	2915	60530
1968	2930	61490
1969	2970	58922
1970	3090	56431
1971	3093	56845
1972	3203	58007
1973	3243	58548
1974	3458	61372
1975	3553	65794
1976	3735	73379
1977	3974	77700
1978	4153	83293
1979	4463	84636
1980	4694	91764
1981	4813	92767
1982	5119	99901
1983	5157	96342
1984	5411	83756
1985	5859	85421
1986	6139	84760
1987	6362	84529
1988	6412	87121
1989	6390	87349
1990	6427	85183
1991	6774	90937
1992	7135	87025
1993	7470	84985
1994	8246	103304
1995	8725	110053
1996	8849	111485
1997	9110	112928
1998	9407	112187
1999	9895	115062
2000		

CAPACITEIT RECHTSPRAAK

VI.2 CAPACITEIT ADVOCATUUR

Inleiding

In burgerlijke gedingen (met uitzondering van het kantongerecht) zijn cliënten verplicht een advocaat in de arm te nemen, de verplichte procesvertegenwoordiging. Het aantal advocaten legt dus in principe een grens op aan het aantal zaken dat in rechte kan worden beslecht.

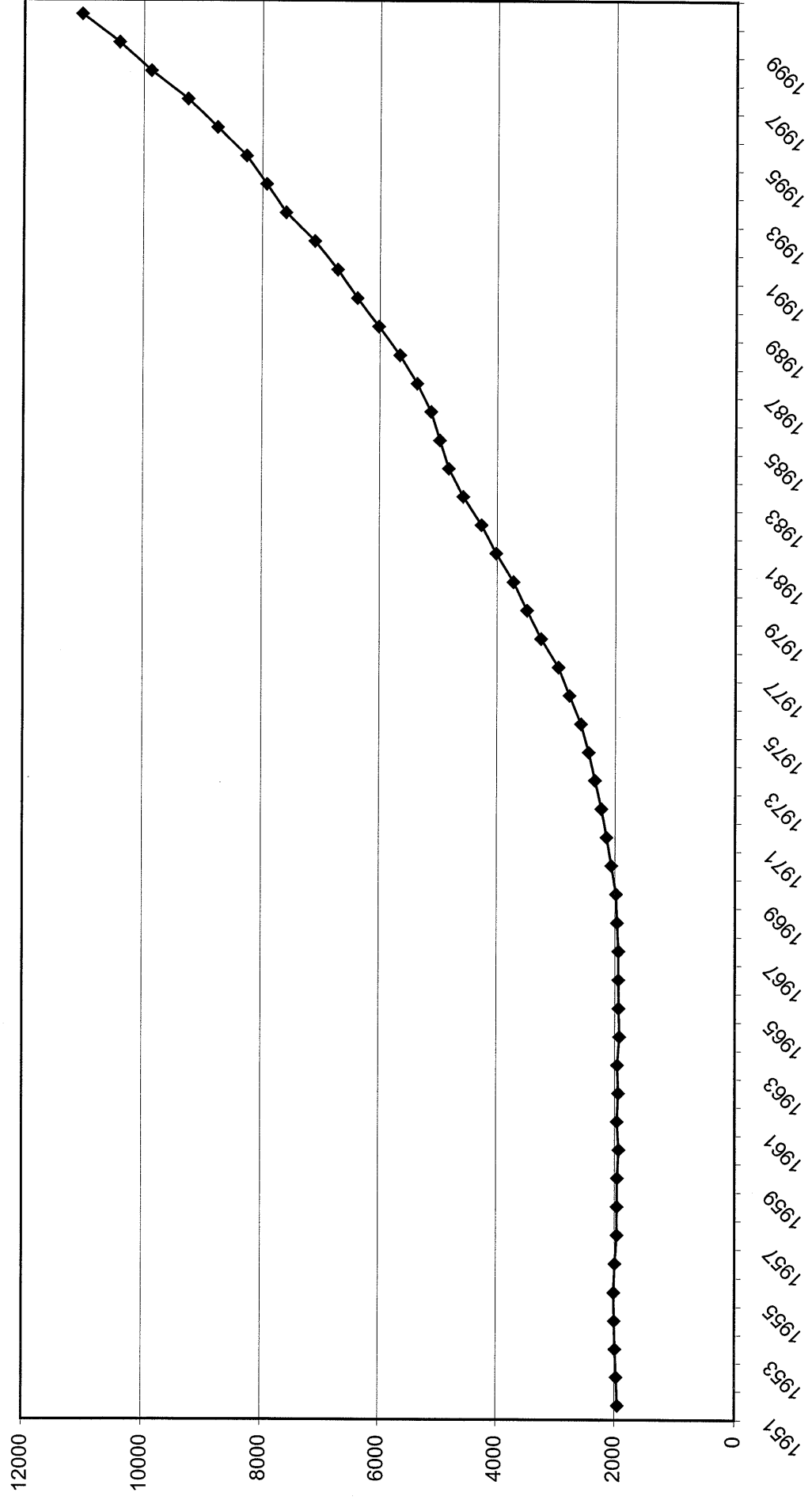
Sinds de instelling van de Nederlandse Orde van Advocaten in 1952 moeten advocaten om hun beroep uit te kunnen oefenen lid zijn van de Orde. De ontwikkelingen in de beroepsgroep sindsdien zijn in kaart gebracht door Kester en Huls (1992); zie voor een beschrijving van de achtergronden ook Klijn, Kester en Huls (1992). Belangrijk is de opkomst van de sociale advocatuur in de jaren 70. Verder lijkt een zekere verschuiving in werkzaamheden te zijn opgetreden van processuele naar buiten-processuele rechtshulp, d.w.z. van het verlenen van rechtsbijstand in gerechtelijke procedures naar het geven van juridisch advies en informatie. Helaas kan op basis van de beschikbare kwantitatieve informatie niet meer dan een fragmentarisch beeld worden geschetst, omdat over de adviespraktijk en over de zelfbetalende klanten onvoldoende gegevens voorhanden zijn. De ontwikkeling van de capaciteit van de advocatuur kan dan ook alleen maar in zijn totaliteit worden benaderd op basis van het aantal bij de balie ingeschreven advocaten.

Verantwoording data

Cijfers over het aantal bij de balie ingeschreven advocaten zijn zonder veel problemen op een rijtje te zetten. Kester en Huls (1992) presenteren cijfers voor 1948 en voor 1952 t/m 1991. Het getal voor 1951 is ontstaan door te interpoleren, uitgaande van het verloop van het ledental van de Nederlandse Advocaten Vereniging (de voorloper van de Orde) tussen 1948 en 1952, zoals te vinden in het jaarverslag in het *Advocatenblad*. Aanvullende cijfers over de jaren 1992 t/m 2000 zijn ontleend aan het *Jaarverslag* 1998 t/m 2000 van de Nederlandse Orde van Advocaten.

	Advocaten, aantal
1951	1948
1952	1970
1953	1993
1954	2006
1955	2014
1956	1997
1957	1961
1958	1961
1959	1958
1960	1931
1961	1964
1962	1942
1963	1958
1964	1923
1965	1936
1966	1941
1967	1943
1968	1967
1969	1985
1970	2063
1971	2143
1972	2235
1973	2345
1974	2448
1975	2580
1976	2775
1977	2964
1978	3259
1979	3497
1980	3726
1981	4020
1982	4268
1983	4577
1984	4825
1985	4975
1986	5124
1987	5360
1988	5655
1989	6015
1990	6381
1991	6716
1992	7104
1993	7595
1994	7928
1995	8264
1996	8757
1997	9252
1998	9872
1999	10406
2000	11033

AANTAL ADVOCATEN

VI.3 BELONING TOEVOEGING VS COMMERCIËLE ADVOCATUUR

Inleiding

Wanneer niet alleen gekeken zou worden naar het totale beroep op de rechter, maar de aandacht ook gericht zou zijn op de toegang vanuit verschillende bevolkingsgroepen, kan het van belang zijn om binnen de totale advocatuur de capaciteitsontwikkeling van het sociale en het commerciële compartiment te onderscheiden. Directe gegevens zijn er niet of nauwelijks. Indirecte informatie is wellicht te ontleen aan de relatieve beloningsvoet, vanuit de gedachte dat voor de mate waarin de advocatuur al dan niet beschikbaar is voor toevoegingen, de opbrengsten van de "sociale" versus de "commerciële" activiteiten (mede) bepalend zullen zijn. Over de verdiensten in de commerciële advocatuur is hiervoor onder V.1.c reeds gesproken. Wat betreft het honorarium van de toegevoegde advocaat: enerzijds worden gegevens bijgehouden over de op de declaraties uitbetaalde bedragen, anderzijds ligt aan de uitbetalingen een formele vergoedingsregeling ten grondslag.

Verantwoording data

In de begroting van het Ministerie van Justitie zijn van 1958 t/m 1992 zonder problemen de kosten vanwege civiel/administratieve toevoegingen te vinden. Het gaat daarbij om de vergoedingen aan de raadslieden in combinatie met enkele bijbehorende kostenposten, te weten de exploitkosten van deurwaarders, advertentiekosten en de vacatiegelden en bureaunkosten vanwege de Bureaus van Consultatie. (De kosten van de Bureaus voor Rechtshulp vanaf 1974 worden op een afzonderlijk begrotingsartikel verantwoord.) De Commissie-Boekman (1972) p. 17 geeft voor de jaren 1968 t/m 1970 een nadere uitsplitsing, waaruit blijkt dat de vergoedingen aan raadslieden zo'n 95% van de begrotingspost voor hun rekening nemen. Tot en met 1977 hebben de cijfers betrekking op het vermoedelijke beloop van de uitgaven, vanaf 1978 gaat het om de realisatie van de uitgaven. Het cijfer voor 1990 is exclusief het eenmalige begrotingsbeslag vanwege een wijziging in de bevoorschotting van toegevoegde raadslieden.

Verder geeft het CBS in *Burgerlijke en administratieve rechtspraak* 1985, 1986 en 1990 en in de publicatiereeks m.b.t. de productiestatistiek rechtskundige diensten voor de jaren 1983 t/m 1998 cijfers over het totale aan advocaten uitbetaalde bedrag.

Ten slotte geeft een elektronisch databestand vanwege de stichting IRIS voor de jaren 1994 t/m 1999 gedetailleerde cijfers over de gemiddelde hoogte van de uitbetaalde declaraties, de eigen bijdragen en het totale honorarium.

Op basis van deze data kan, althans ten dele, een tijdreeks worden samengesteld voor het honorarium per toevoeging. Daartoe wordt eerst het aantal uitbetaalde declaraties gedeeld op de begrotingspost resp. het totaal uitbetaalde bedrag. Vervolgens dient het begrotingscijfer nog te worden vermenigvuldigd met een factor 0,95 om te corrigeren voor de andere kostenfactoren op de begrotingspost. Omdat genoemde correctie achterwege kan blijven bij de CBS-cijfers krijgen deze, indien beschikbaar, de voorkeur boven begrotingscijfers. De data die aldus ontstaan geven t/m 1980 een goede indicatie van het totale honorarium; vanaf 1981 dient ook nog

de gemiddelde eigen bijdrage te worden meegenomen. Voor de jaren vanaf 1994 geven de IRIS-cijfers direct het gewenste beeld.

	Totale kosten, in mln fl.	Uitbetaald bedrag, in mln fl.		Gemiddeld bedrag per declaratie in fl., IRIS		
	Begroting MvJ	Boekman	CBS	Uitbetaald door overheid	Eigen bijdrage cliënt	Totale vergoeding advocaat
1958	0,4					
1959	0,85					
1960	0,9					
1961	1,6					
1962	2,035					
1963	2,3					
1964	3,025					
1965	3,8					
1966	5,2					
1967	7					
1968	8,5	7,9				
1969	10,15	9,7				
1970	13	12,2				
1971	15,27					
1972	20,5					
1973	28,7					
1974	36,8					
1975	44,5					
1976	55					
1977	70					
1978	84,009					
1979	93,312					
1980	106,496					
1981	128,05					
1982	143,727					
1983	144,483		141,845			
1984	137,23		136,544			
1985	129,483		124,545			
1986	135,5		132,081			
1987	148,8					
1988	152,7		146,5			
1989	157,6		152,2			
1990	156,0		150,6			
1991	179,9		166,1			
1992	191,9		173,5			
1993			186,4			
1994			145,8	825,15	86,98	912,13
1995			201,5	929,78	135,53	1065,31
1996			192,5	957,39	145,66	1103,06
1997			201,7	985,35	149,47	1134,82
1998			189,7	1006,82	158,76	1165,58
1999				1035,13	173,06	1208,19
2000						

Via de publicaties in het *Staatsblad* en de *Staatscourant* is de ontwikkeling van de formele regelgeving rondom de vergoedingen rechtsbijstand te volgen (zie bijlage 4).

In eerste instantie wordt met ingang van 1/1/1958 één vaste vergoeding van fl. 50 ingevoerd voor elke zaak die gediend heeft voor een rechterlijk college. Eenzelfde bedrag is van toepassing bij een zaak voor het kantongerecht en bij adviesbijstand, met dien verstande dat de vergoeding eventueel lager kan worden vastgesteld, indien daar gegeven de omvang van de werkzaamheden en het belang van de zaak aanleiding toe bestaat.

In de daarop volgende jaren wordt stap voor stap de vergoeding verhoogd en de regeling verfijnd, waarbij wordt gedifferentieerd naar rechterlijke instantie en naar de aard van de procedure.

Op 1/5/1983 wordt de regeling vervanging door het zg. modulbesluit. De vergoeding wordt afhankelijk van de soort zaak, aan de hand van een basisbedrag en wegingsfactoren. Het basisbedrag wordt zodanig vastgesteld dat t.o.v. de voorafgaande regeling een gemiddelde bezuiniging wordt bereikt van 10%.

Met ingang van 1/1/2000 wordt de regeling wederom vervangen, in die zin dat het basisbedrag nu kan worden gezien als een uurvergoeding.

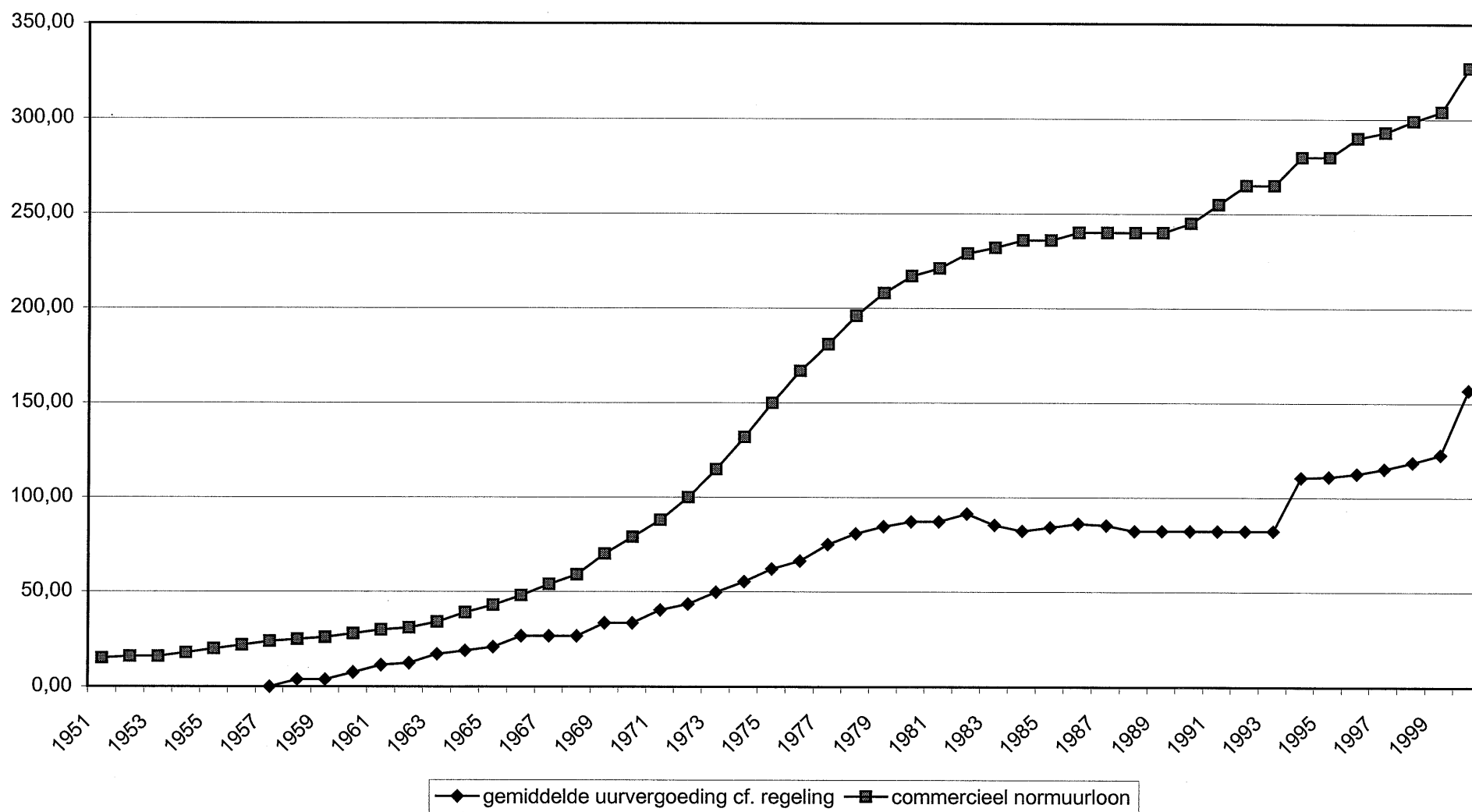
De vergoedingsregelingen zijn schematisch in onderstaande tabel weergegeven, waarbij voor de periode 1958 t/m 1983 een "standaardzaak" is gekozen. Rekening houdend met de ingangsdatum van de diverse verhogingen kan voor elk jaar onder de relevante regeling een gemiddelde vergoeding worden bepaald. De verschillende regelingen kunnen worden gekoppeld tot een doorlopende reeks in termen van uurvergoedingen, uitgaande van de gegeven bedragen voor 2000.

Omdat de twee samengestelde reeksen redelijk gelijkop lopen, en de tweede in tegenstelling tot de eerste geen lacunes kent, zal ik verder met die tweede werken.

	Vergoeding procedure rechtbank dagvaarding op tegenspraak zonder tussenvonnis		Basisbedrag moduulbesluit		Basisbedrag uurvergoeding	
1958	1-1-58	50				
1959						
1960	1-7-60	150				
1961						
1962	1-10-62	200				
1963	1-7-63	250				
1964						
1965	1-10-65	350				
1966						
1967						
1968						
1969	1-1-69	440				
1970						
1971	1-1-71	530				
1972	1-7-72	610				
1973	1-7-73	695				
1974	1-7-74	760				
1975	1-7-75	870				
1976						
1977	2-1-77	985				
1978	1-1-78	1060				
1979	1-1-79	1110				
1980	1-1-80	1145				
1981						
1982	1-1-82	1200				
1983		-10%	1-5-83	950		
1984						
1985			1-7-85	995		
1986						
1987			1-10-87	950		
1988						
1989						
1990						
1991						
1992						
1993						
1994			1-1-94	1277		
1995			1-7-95	1290		
1996			1-7-96	1313		
1997			1-7-97	1350		
1998			1-7-98	1392		
1999			1-7-99	1443		125
2000					1-1-00	154
					1-7-00	160

Samengestelde reeksen		
	Uitbetaald per toevoeging	Gemiddelde uurvergoeding cf. vergoedingsregeling
1951		
1952		
1953		
1954		
1955		
1956		
1957		
1958	30	3,81
1959	47	3,81
1960	46	7,62
1961	85	11,43
1962	104	12,38
1963	117	17,14
1964	147	19,05
1965	175	20,95
1966	231	26,67
1967	260	26,67
1968	259	26,67
1969	265	33,53
1970	300	33,53
1971	324	40,38
1972	339	43,43
1973	420	49,72
1974	494	55,43
1975	564	62,10
1976	587	66,29
1977	646	75,06
1978	666	80,77
1979	629	84,58
1980	638	87,25
1981		87,25
1982		91,44
1983		85,34
1984		82,29
1985		84,24
1986		86,19
1987		85,22
1988		82,29
1989		82,29
1990		82,29
1991		82,29
1992		82,29
1993		82,29
1994	912,13	110,62
1995	1065,31	111,18
1996	1103,06	112,74
1997	1134,82	115,34
1998	1165,58	118,76
1999	1208,19	122,79
2000		157,00

VERGOEDING TOEVOEGINGEN

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Banda, P.H., en N.H.M. Roos, *Het gebruik van de huuradviescommissie als conflictinstantie: een rechtssociologisch onderzoek*, Rechtssociologische mededelingen nr. 9, Vakgroep rechtsfilosofie/sociologie, RUG, 1983

Barendse-Hoornweg, E.J.M., *Hoe worden civiele zaken afgehandeld? Een indruk van de praktijk in 1983 en 1986 op vijf rechtbanken*, WODC-rapport K22, 1992

Bax, E.H., *Modernization and cleavage in Dutch society. A study of long term economic and social change*, proefschrift Groningen, 1988

Beek, E.C. van de, G.B.M. Engbersen, C.J.M. Schuyt, R.J. van der Veen, m.m.v. J. Vos, *De hulpverlening van instituten sociaal raadslieden en bureaus voor rechtshulp in ontwikkeling*, Sociologisch Instituut van de Rijksuniversiteit Leiden, 1984

Beukenhorst, D.J., "Rechtsproblemen en verlening van rechtshulp in de Enquête Rechtsbescherming en Veiligheid. Eerste uitkomsten", in: CBS, *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1993/3, pp. 22-23

Blankenburg, E.R., en A. Klijn, "De balie en de rechtsbijstandverzekering. Een opmaat tot discussie", *Advocatenblad*, jg. 70, 1990, pp. 573-580.

CBS, publicatiereeks productiestatistiek rechtskundige diensten, bestaande uit:

- *Economische basistellingen. Rechtskundige diensten* 1988, 1989
- *Productiestatistiek rechtskundige diensten* 1990, reeks Recht en statistiek no. 14
- *Productiestatistiek rechtskundige diensten* 1991, reeks Recht en statistiek no. 15
- "Wetswinkels 1991", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1993/1, pp. 12-13
- "Productiestatistiek rechtskundige diensten, 1992", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1994/2, pp. 17-33
- "Wetswinkels 1992", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1994/1, pp. 37-38
- "Productiestatistiek rechtskundige diensten, 1993", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1995/2, pp. 19-37
- "Productiestatistiek rechtskundige diensten, 1994", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1996/2, pp. 13-34
- "Gefinancierde rechtshulp, 1994", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1996/3, pp. 15-18
- "Productiestatistiek rechtskundige diensten, 1995", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1997/2, pp. 25-41
- "Gefinancierde rechtshulp, 1994", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1997/3, pp. 17-20
- "Productiestatistiek rechtskundige diensten, 1996", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1998/2, pp. 27-47
- "Gefinancierde rechtshulp, 1996", *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid*, 1998/3, pp. 11-14

- *Rechtskundige dienstverlening 1997*
- *Rechtskundige dienstverlening 1998*

Commissie-Boekman, *De kosteloze rechtsbijstand in Nederland. Verslag van de studietoelagencommissie rechtsbijstand aan on- en minvermogenen*, uitgave Nederlandse Orde van Advocaten, 's-Gravenhage, 1972

Commissie-Schaafsma, Tussenrapport van de commissie van advies inzake toevoegingsaangelegenheden d.d. 13 november 1980, *Handelingen Tweede Kamer*, 1980-1981, 16 493, nrs 3-4; ook afgedrukt in het *Advocatenblad*, 1981, bijlage aflevering 1, pp. XII-XVII

Dijkstra, G.S.A., *Juridisering*, Preadvies Raad voor het binnenlands bestuur, 's-Gravenhage, 1996

Duyne, P.C. van, "Handel en wandel in civilibus", *Justitiële Verkenningen*, jg. 13, 1987, nr. 2, pp. 69-89

Emmering, Ed., *De advocatuur. Een gids voor de praktijk*, Kluwer, Deventer, 1e druk, 1961 en 2e druk, 1969

Erp, J. van, *De Huurcommissie. Enige aantekeningen omtrent de status van het beleid van en het toezicht op de huurcommissies*, Wetenschapswinkel Rijksuniversiteit Leiden, 1986

Exel, E.F. van, "De kosten van de bureaus voor rechtshulp in de periode 1977-1983", in: CBS, *Maandstatistiek politie, justitie en brandweer* 1985/1, pp. 62-67

Francken, D.A., *Klachtenbehandeling bij geschillencommissies* (basisrapport), SWOKA Onderzoeksrapporten, no. 11, 's-Gravenhage, 1982

Francken, D.A., *Consumentenzaken voor het kantongerecht. Een case-study*, SWOKA Onderzoeksrapporten, no. 20, 's-Gravenhage, 1983

Hamburger, B., "Gelijkheid bij rechtsbijstand", *Socialisme en Democratie*, jg. 35, 1978, pp. 175-185

Hooftman, J.C., *De advocaat en de rechtshulp*, Tjeenk Willink, Zwolle, 1976

Huls, F.W.M., "Rechtshulp 1982. Rechtshulpverlening door de Bureaus voor Rechtshulp", in: CBS, *Maandstatistiek politie, justitie en brandweer* 1985/2, pp. 45-52

Jettinghof, A., en P.J. de Koning, "Zeventig jaar rechtspraak in cijfers", *Beleid en maatschappij*, 1976, nr. 2, pp. 38-44

Kester, J.G.C., "Personeel rechterlijke organisatie", in: CBS, *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1991/4, pp. 16-23

Kester, J.G.C., en F.W.M. Huls, "Veertig jaar advocatuur. Veranderingen in de beroepsgroep, de bedrijfstak en de dienstverlening, 1952-1992", in: CBS, *Kwartaalbericht rechtsbescherming en veiligheid* 1992/3, pp. 18-42

Kester, J.G.C., F.W.M. Huls en J. Naafs, *Rechtshulp in Nederland: rechtsproblemen en rechtshulpverlenende instanties*, CBS, reeks Recht en statistiek no. 10, 1991

Klijn, A., J.G.C. Kester en F.W.M. Huls, "Advocatuur in Nederland 1952-1992", *Justitiële Verkenningen*, jg. 18, 1992, nr. 6, pp. 10-44

Klijn, A., J. van der Schaaf en G. Paulides, *De rechtsbijstandsubsidie herzien. Een evaluatie van de toegangsregulering in de Wet op de Rechtsbijstand*, WODC-rapport 175, Den Haag, Ministerie van Justitie, 1998

Leeuwen, P. van, *Ombuigen of barsten. Beleidsanalyse en schets van een gewijzigd stelsel voor de gefinancierde rechtsbijstand*, Uitgave Stichting Buro voor Rechtshulp Noord- en Midden-Limburg, 1986

Leeuwen, S. van, A.Klijn en G. Paulides, *De toegevoegde kwaliteit. Een ex ante evaluatie van de werking van inschrijfvoorwaarden in de Wet op de rechtsbijstand*, WODC-rapport 151, Gouda Quint, Arnhem, 1996

Manen, N.F. van, *De rechtshulpverleners*, Kluwer, Deventer, 1978

Manen, N.F. van, *Rechtshulp in de buurt. Een vergelijkend onderzoek naar rechtshulpverlening in twee Amsterdamse wijken*, proefschrift UvA, Wolters-Noordhoff, Groningen, 1989

Meijs, A.G.M. van der, "Naar een nieuwe Wet op de rechtshulp", *ESB*, 20 augustus 1980, pp. 927-931

Ministerie van CRM, *Instituut Raadsman. Uitkomsten van een enquête naar de bezoekers van de raadsman 8-13 oktober 1973*, Stafbureau statistiek, Statistisch cahier 17, Rijswijk, 1975

Raken, A., en G.A.M. Otto, "De betalingsbevel-procedure in Amsterdam: een rechtssociologisch onderzoek", *Justitiële Verkenningen*, jg. 13, 1987, nr. 2, pp. 36-55

Rutgers, G.R., en J.R.A. Verwoerd, "Appèl bij het gerechtshof in civiele zaken (1972-1982)", *Justitiële Verkenningen*, jg. 13, 1987, nr. 2, pp. 90-106

Schuyt, K., K. Groenendijk en B. Sloot, *De weg naar het recht. Een rechtssociologisch onderzoek naar de samenhangen tussen maatschappelijke ongelijkheid en juridische hulpverlening*, Kluwer, Deventer, 1976

Soetenhorst-de Savornin Lohman, J., *Zuinig met recht. Een studie naar de grenzen en mogelijkheden voor het sturen van het beroep op de rechter*, SCP-cahier nr. 33, Rijswijk, 1983

Stoffels, P., *Blinddoek, zwaard en weegschaal: onze rechtspraak uiteengezet voor iedereen*, Scheltema & Holkema, Amsterdam, 1958

Theeuwes, J.J.M., en B.C.J. van Velthoven, "Een economische visie op de ontwikkeling van criminaliteit", *Justitiële Verkenningen*, jg. 20, 1994, nr. 8, pp. 42-65 (met gedetailleerde verantwoording in "De ontwikkeling van de criminaliteit in Nederland, 1950-1990: een econometrische analyse", Research Memorandum 94.07, Vakgroep Economische Vakken, RUL, september 1994)

Tulder, F. van, en S. Janssen, "De prijsgevoeligheid van rechtshulp", *Justitiële Verkenningen*, jg. 13, 1987, pp. 46-65

Tulder, F. van, en S. Janssen, *De prijs van de weg naar het recht*, Stukwerk nr. 45, SCP, Rijswijk, 1988, hoofdstuk 5

Velthoven, B.C.J. van, "Rechtspleging en economie. Enkele kanttekeningen bij een onderzoeksagenda in wording", *TREMA. Tijdschrift voor de rechterlijke macht*, nr. 4, 2000, pp. 139-145

Velthoven, B.C.J. van, "De gesubsidieerde rechtsbijstand onderzocht. Wat weten we nu en hoe verder?", *Recht der Werkelijkheid*, jg. 16, 2001, nr. 2, pp. 69-85.

Verwoerd, J.R.A., *Beroep op de rechter als laatste remedie? Enkele vergelijkingen tussen de rechtsculturen in Nederland en de Westduitse deelstaat Nordrhein-Westfalen: 1970 – 1984*, proefschrift VU, Gouda Quint, Arnhem, 1988

Verwoerd, J.R.A., en E.R. Blankenburg, "Beroep op de rechter als laatste remedie? Enkele vergelijkingen tussen de rechtsculturen in Nederland en de Westduitse deelstaat Nordrhein-Westfalen", *NJB*, 1986, nr. 33, pp. 1045-1052

Verwoerd, J.R.A., E.R. Blankenburg, G.R. Rutgers en Th.L.G. Pellis, "Recht doen door de kantonrechter: confectie of maatwerk? Een onderzoek naar de kantongerechtsprocedure in arbeids-, huur-, koop- en verkeersschadegeschillen: 1972, 1977 en 1982", *RM Themis*, jg. 8, 1987, pp. 383-404

Vries, H.H. de, A.H.M.J. Rekko en G. van der Veen, *Het maatschappelijk belang van geschillencommissies*, SWOKA Onderzoeksrapporten nr. 177, Den Haag, 1995

Werff, C. van der, "De juridische scheidingsprocedure in cijfers", *NJB*, 1988, nr. 10, pp. 325-329

Wille Azn., B.A., en W.F.C. Stevens, *Recht op rechtsbijstand?*, Kluwer, Deventer, 1972

BIJLAGE 1 INKOMENSGRENZEN EN EIGEN BIJDAGEN WROM/Wrb

INKOMENSGRENZEN EN EIGEN BIJDRAGEN VOLGENS WROM											
15/6/1981 t/m 31/12/1981		1/1/1982 t/m 31/12/1983		1/1/1984 t/m 31/12/1985		1/1/1986 t/m 31/12/1986		1/1/1987 t/m 31/12/1988		1/1/1989 t/m 31/12/1989	
≤2000	0	≤2050	0	≤1500	25/50	≤1525	25/50	≤1550	25/50	≤1575	25/50
≤2125	150	≤2200	155	≤1750	60	≤1775	60	≤1800	60	≤1825	60
≤2250	275	≤2325	285	≤2050	110	≤2075	110	≤2100	110	≤2125	110
≤2375	400	≤2450	410	≤2200	165	≤2225	165	≤2250	165	≤2275	165
≤2500	525	≤2575	540	≤2325	295	≤2350	300	≤2375	305	≤2400	310
				≤2450	420	≤2475	425	≤2500	430	≤2525	435
				≤2575	550	≤2600	555	≤2625	560	≤2650	565
Stb 1981,317		Stcrt 1981,241 indexering met 3%		Stb 1983,642		Stcrt 1985,250 indexering met 1,1%		Stcrt 1986,245 indexering 1,3%		Stcrt 1988,247 indexering met 1%	
Algemeen: - de inkomensgrenzen voor alleenstaanden liggen steeds <i>f</i> 175 lager - indexering is voorzien op basis van het indexcijfer der lonen, jaarlijks, met een minimum van 1 %, en afgerond op het naastliggende veelvoud van <i>f</i> 25 voor wat betreft de inkomensgrenzen en van <i>f</i> 5 voor de eigen bijdragen; zie voor (de gebreken in) de praktische toepassing Met Recht Bijstand, pp. 59-61 - bijstand door medewerkers van het Bureau voor Rechtshulp gratis											
- voor de laagste inkomensklasse geldt een vrijstelling van griffierecht, voor de overige een verlaging met 50% (Stb 1981,282)				- ten aanzien van het griffierecht geldt voor de drie laagste inkomensklassen een verlaging met 75% en voor de andere inkomensklassen een verlaging met 50% (Stb 1983,694), terwijl vanaf 1/11/1988 bovendien het maximaal te betalen bedrag is gesteld op <i>f</i> 150 resp. <i>f</i> 300 (Stb 1988,468) - in de laagste inkomensklasse geldt een eigen bijdrage van <i>f</i> 25 voor adviesbijstand en <i>f</i> 50 voor procesbijstand							

vervolg WROM							
1/1/1990 t/m 31/12/1990		1/1/1991 t/m 31/12/1991		1/1/1992 t/m 31/12/1992		1/1/1993 t/m 31/12/1993	
≤1600	25/50	≤1650	25/50	≤1700	25/50	≤1775	25/50
≤1850	60	≤1900	60	≤1975	60	≤2050	65
≤2150	110	≤2225	115	≤2300	120	≤2400	125
≤2300	170	≤2375	175	≤2475	180	≤2575	190
≤2450	315	≤2525	325	≤2650	335	≤2750	350
≤2575	440	≤2650	445	≤2750	460	≤2875	480
≤2700	575	≤2800	595	≤2900	620	≤3025	645
Sterft 1989,253 indexering met 1,6%		Sterft 1990,243 indexering met 3,3%		Sterft 1991,248 indexering met 3,7%		Sterft 1992,242 indexering met 4,4%	
Algemeen: id.							
id.							

vervolg WRB											
1/1/1996 t/m 28/4/1996		29/4/1996 t/m 30/6/1996		1/7/1996 t/m 31/12/1996		1/1/1997 t/m 30/6/1997		1/7/1997 t/m 31/12/1997		1/1/1998 t/m 31/3/1998	
≤1835	110	≤1850	110	≤1860	110	≤1885	110	≤1900	110	≤1935	110
≤2020	185	≤2035	185	≤2050	185	≤2080	190	≤2095	190	≤2135	195
≤2135	265	≤2150	265	≤2165	265	≤2195	270	≤2215	270	≤2255	275
≤2240	340	≤2255	345	≤2270	345	≤2300	350	≤2320	355	≤2360	360
≤2345	415	≤2360	420	≤2375	425	≤2410	430	≤2430	435	≤2475	445
≤2450	490	≤2470	495	≤2485	500	≤2520	505	≤2540	510	≤2585	520
≤2555	565	≤2575	570	≤2590	575	≤2625	585	≤2645	590	≤2690	600
≤2660	645	≤2680	650	≤2695	655	≤2735	665	≤2755	670	≤2805	680
≤2770	720	≤2790	725	≤2810	730	≤2850	740	≤2875	745	≤2925	760
≤2875	795	≤2895	800	≤2915	805	≤2955	815	≤2980	820	≤3035	835
≤2985	870	≤3005	880	≤3025	885	≤3070	900	≤3095	905	≤3150	920
≤3095	945	≤3120	955	≤3140	960	≤3185	975	≤3210	985	≤3265	1005
Stcrt 1995,250 indexering met 1,28%		Stcrt 1996,82 (verlate) indexering met 0,75%		Stcrt 1996,114 indexering met 0,64%		Stcrt 1996,245 indexering met 1,43%		Stcrt 1997,120 indexering met 0,81%		Stcrt 1997,247 indexering met 1,79%	
Algemeen: id.											
id.											

vervolg WRB									
1/4/1998 t/m 30/6/1998		1/7/1998 t/m 31/12/1998		1/1/1999		1/1/2000		1/1/2001	
≤1950	110	≤1965	110	≤2000	115	≤2055	120	≤2311	125
≤2150	195	≤2150	195	≤2230	200	≤2295	205	≤2470	210
≤2275	275	≤2275	275	≤2360	285	≤2430	295	≤2610	305
≤2380	365	≤2380	365	≤2465	380	≤2535	390	≤2715	400
≤2495	450	≤2495	450	≤2585	465	≤2660	480	≤2845	495
≤2605	525	≤2605	525	≤2700	545	≤2780	560	≤2970	575
≤2710	605	≤2710	605	≤2810	625	≤2895	645	≤3085	665
≤2825	685	≤2825	685	≤2930	710	≤3015	730	≤3210	750
≤2950	765	≤2950	765	≤3055	795	≤3145	820	≤3345	845
≤3060	840	≤3060	840	≤3170	870	≤3265	895	≤3470	920
≤3175	925	≤3175	925	≤3290	960	≤3385	990	≤3590	1020
≤3290	1015	≤3655	1015	≤3790	1050	≤3900	1080	≤4195	1115
Stcrt 1998,61 indexering met 0,79%		Wet 29/1/1998, Stb 1998,371 + Stcrt 1998,61 vergroting bereik door optrekken bovenste inkomensgrens		Stcrt 1998,240 indexering met 3,64% bijstandsnorm per 1/7 verhoogd naar 2020		Stcrt 1999,247 indexering met 2,82% bijstandsnorm per 1/7 verhoogd naar 2080		Stcrt 2000,246 indexering met 3,01 % + Stb 2000,598, aanpassing inkomens- grenzen met fl. 105 (en hoogste fl. 175) om krimp bereik te voorkomen na wijziging IB	
Algemeen: id.									
id.		- de inkomensgrens voor de laagste inkomensklasse is gelijk aan en verandert met de bijstandsnorm; voor het overige vindt jaarlijks per 1 januari indexering plaats, voor de eigen bijdrage van de laagste inkomensklasse op grond van de ontwikkeling van de bijstandsnorm, voor de inkomensgrenzen en eigen bijdragen van de overige inkomensklassen op grond van de loonontwikkeling, steeds afgerond op naastliggende veelvoud van f 5 (Wet 29/1/1998, Stb 1998,371) - maximum voor verlengde spreekuur opgetrokken naar 3 uur (Besluit 24/6/1998, Stb 1998,372)							

BIJLAGE 2 GRIFFIERECHTEN CIVIELE ZAKEN

Per	1/1/1961	1/8/1968	1/2/1972	1/6/1981
Art. 11 Kantongerecht eis/verzoek				
geldsomvordering ≤ 50	0	0	0	0
≤ 200	10	12,50	15	30
≤1000				
≤3000				
overig	25	32,50	37,50	75
alle andere gevallen	25	32,50	37,50	75
Art. 2 Rechtbank/Hof/HR eis				
geldsomvordering ≤ 1000	25	32,50	37,50	150
≤ 10000				
≤ 25000				
≤100000	50	65	75	
overig				
alle andere gevallen	50	65	75	150
Art. 4 Kort geding	25 eisende partij	32,50 eisende partij	37,50 eisende partij	75 eisende partij
Art. 6 Rechtbank/Hof/HR verzoek	25	32,50	37,50	75
Bron: Stb	1960,541	1968,285	1971,749	1981,282

Per	1/1/1984	1/11/1988	1/1/1993	1/6/1994	1/3/1996
Art. 11 Kantongerecht					
geldsomvordering ≤ 50 ≤ 200 ≤1000 ≤3000 overig	50 100 150 200	65 115 165 215	70 125 180 235	85 150 215 280	
loondoorbetaling bij ziekte					50
alle andere gevallen	100	115	125	150	
Art. 2.2 Rechtbank					
personen- en familierecht	200	200	235	280	
geldsomvordering ≤ 1000 ≤ 10000 ≤ 25000 ≤100000 overig	250 300 400 500	250 300 1,6% tot max 5000 (1200 nat pers)	290 350 1,6% tot max 5520 (1325 nat pers)	350 420 1,9% tot max 6625 (1590 nat pers)	
loondoorbetaling bij ziekte					150
alle andere gevallen	250	250	290	350	
Art. 4 Kort geding	250 beide partijen	zie art.2, verschenen gedaagde 250	id. 275	id. 330	
Art. 2.3 Hof/HR					
personen- en familierecht	250	250	290	350	
geldsomvordering ≤ 1000 ≤ 10000 ≤ 25000 ≤100000 overig	300 400 500 600	300 400 2% tot max 6250 (1200 nat pers)	350 465 2% tot max 6900 (1325 nat pers)	420 560 2,4% tot max 8280 (1590 nat pers)	
loondoorbetaling bij ziekte					150
alle andere gevallen	300	300	350	420	
Bron: Stb	1983,694	1988,468	1992,618	1994,306	1996,134

Per	14/3/1997	15/1/1999	
Art. 11 Kantongerecht			
geldsomvordering ≤ 50 ≤ 200 ≤1000 ≤3000 overig	90 160 225 295	95 170 240 315	
loondoorbetaling bij ziekte	50	55	
alle andere gevallen	160	170 nat pers, anders 450	
Art. 2.2 Rechtbank			
personen- en familierecht	295	315	
geldsomvordering ≤ 1000 ≤ 10000 ≤ 25000 ≤100000 overig	370 440 1,9% tot max 6965 (1670 nat pers)	400 475 1,9% tot max 7485 (1795 nat pers)	
loondoorbetaling bij ziekte	150	170	
alle andere gevallen	370	400	
Art. 4 Kort geding, zie art. 2, maar verschenen gedaagde	345	400	
Art. 2.3 Hof/HR			
personen- en familierecht	370	400	
geldsomvordering ≤ 1000 ≤ 10000 ≤ 25000 ≤100000 overig	440 590 2,4% tot max 8700 (1670 nat pers)	475 635 2,4% tot max 9350 (1795 nat pers)	
loondoorbetaling bij ziekte	150	170	
alle andere gevallen	440	475	
Bron: Stb	1997,112	1998,744	

BIJLAGE 3 GRIFFIERECHTEN ADMINISTRATIEVE ZAKEN

			stand per	wijzigingen per											
			1-1-51	7-8-55	1-3-57	1-1-66	1-7-76	1-10-81	1-3-83	1-4-83	1-4-84	1-1-87	1-1-88	1-8-88	1-11-88
Hoge Raad, cassatieberoepen			3,75		10				75	85					75/300
Centrale Raad van Beroep	sociale verzekering		0									50			
	pensioen- wetten	hoger beroep			15										
		1e aanleg	0/10		0							0/50			
	ambtenaren- zaken	hoger beroep	15												
		1e aanleg	15												
Raden v Beroep sociale verzekering			0									25			
Ambtenarengerecht			7,5												
Coll v Beroep Bedrijfsleven				10									150		
Raad van State	afd. rechtspraak					25	75			90	150				
	afd. geschillen v bestuur										150				
Gerechtshof, belastingkamer			0						30	34				40/75	
Tariefcommissie			0						30	34				40/150	
Coll v Beroep Studiefinanciering											0				
Bron: Stb			1925,216 1949,J87	1955, 338	1956, 323	1966, 6	1975, 283	1981, 426	1983, 52	1983, 130	1984, 106	1986, 668	1987, 358	1988, 216	1988, 215

		wijzigingen per			
		1-1-94	14-3-97	15-1-99	1-9-99
Hoge Raad, cassatieberoepen		75/300	90/315	115/340	160/315/630
Centrale Raad van Beroep	sociale verzekering	150/300/600	160/315/630	170/340/675	
	ambtenaren, incl. pensioen, hoger beroep	150/300/600	160/315/630	170/340/675	
	overig, 1e aanleg	50		60	
Rechtbank, sector bestuursr.	sociale verzekering	50	55	60	
	ambtenaren, incl. pensioen	50	55	60	
	overig	200/400	210/420	60/225/450	
Coll v Beroep Bedrijfsleven		200/400	210/420	225/450	
Raad van State	AROB, hoger beroep	300/600	315/630	340/675	
	speciale wetten, 1e aanleg	200/400	210/420	225/450	
	AWB, hoger beroep	300/600	315/630	340/675	
Gerechtshof, belastingkamer		40/75	45/80	50/85	60/225/450
Tariefcommissie		40/150	40/150	40/150	60/225/450
Coll v Beroep Studiefinanciering		50	55	60	
Bron: Stb		1993,650 + 690	1997,112	1998,744	1998,621 + 744

BIJLAGE 4 VERGOEDINGEN

BESLUIT VERGOEDINGEN KOSTELOZE RECHTSBIJSTAND 1957				
Per	1/1/1958	1/7/1960	1/10/1962	1/7/1963
Art. 2 Rb/Hof/HR	50			
lid 1 dagvaarding				
a. kort geding rb		100	125	150
b. zonder tegenspraak, namens eiser		100		
gedaagde			100	150
			50	100
c. op tegenspraak, zonder interlocutoir vonnis		150	200	250
d. op tegenspraak, met interlocutoir vonnis		200	350	425
e. Hoge raad, namens eiser		200	350	
gedaagde				500
				350
lid 2 verzoekschrift	idem	Idem		
a. zonder tegenspraak, namens eiser			100	125
gedaagde			50	75
b. op tegenspraak, zonder interlocutoir vonnis			150	200
c. op tegenspraak, met interlocutoir vonnis			200	250
d. Hoge raad, namens eiser			200	
gedaagde				300
				200
Art 2a gemeensch. verzoek echtscheiding, procureur/advocaat raadsman/niet procureur	cf Art 2	cf Art 2	cf Art 2	cf Art 2
Art. 3 Kantongerecht	max. 50	50		
a. zonder tegenspraak			50	60
b. op tegenspraak, zonder			75	90
c. op tegenspraak met			100	120
Art. 3a Overige recht. instanties	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.	n.v.t.
a. zonder tegenspraak				
b. op tegenspraak, zonder				
c. op tegenspraak met				
Art. 4 Niet gediend	max. 50	50	50	50
Bron: Stb	1957,565	1960,470	1962,399	1963,242
Zie ook: Advocatenblad, p.	1963,276			

VERVOLG						
1/10/1965	1/1/1969	1/1/1971	1/10/1971	1/7/1972	1/7/1973	1/7/1974
250	315	380		435	495	540
300	375	450		520	590	645
200	250	300		345	395	430
350	440	530		610	695	760
550	690	830		955	1085	1185
600	750	900		1035	1180	1285
450	565	680		780	890	970
200	250	300		345	395	430
150	190	230		265	300	330
250	315	380		435	495	540
350	440	530		610	695	760
350	440	530		610	695	760
250	315	380		435	495	540
cf Art 2	cf Art 2	cf Art 2				
			450	520	590	645
			150	175	200	220
100	125	150		175	200	220
150	190	230		265	300	330
200	250	300		345	395	430
150	190	230		265	300	330
225	285	340		390	445	485
300	375	450		520	590	645
100	125	150		175	200	220
1965,654	1969,198	1971,428	1972,259	1972,454	1973, 317	1974,389
1966,32	+25% 1969,254	+20% 1971,299		1972,522	+13,8% 1973,387	+9% 1974,396

VERVOLG					
1/7/1975	2/1/1977	1/1/1978	1/1/1979	1/1/1980	1/1/1982
620	700	750	790	810	855
740	835	900	940	970	1015
495	560	600	630	650	680
870	985	1060	1110	1145	1200
1360	1535	1650	1730	1780	1870
1475	1665	1790	1875	1930	2030
1110	1255	1350	1415	1455	1530
495	560	600	630	650	680
380	430	460	485	495	520
620	700	750	790	810	855
870	985	1060	1110	1145	1200
870	985	1060	1110	1145	1200
620	700	750	790	810	855
740	835	900	940	970	1015
250	280	300	315	325	340
250	280	300	315	325	340
380	430	460	485	495	520
495	560	600	630	650	680
380	430	460	485	495	520
555	625	670	705	725	760
740	835	900	940	970	1015
250	280	300	315	325	340
1975,311	1977,2	1978,69	1979,221	1980,159	1982,29
+14,6%	+13%	+7,5%	+4,8%	+3%	+5%
1975,447	1977,96	1978,242	1979,240	1980,250	1982,110
N.B.1 Tekst regeling is opnieuw gepubliceerd in Stb 1977,54					
N.B.2 Per 15/6/1981 zijn via Stb 1981,298 nog enkele nuances ingevoegd t.a.v. tussentijdse beëindiging/aanvang toevoeging en t.a.v. dubbele rechtsbijstand. Voorts is vastgelegd dat de vergoedingen met fl. 10 worden verhoogd, indien de aanvrager een eigen bijdrage is verschuldigd.					

BESLUIT VERGOEDINGEN RECHTSBIJSTAND
inwerkingtreding 1/5/1983 (Stb 1983,168)

Moduulbesluit. Vergoeding afhankelijk van soort zaak, aan de hand van basisbedrag en wegingsfactoren.

Basisbedrag wordt zodanig vastgesteld, dat t.o.v. voorafgaande regeling een gemiddelde bezuiniging wordt bereikt van 10%.

Basisbedrag fl. 950.

In de periode tussen 1/7/1985 en 1/10/1987 wordt basisbedrag tijdelijk verhoogd met fl. 45 (vgl. Stcrt 1985,190; 1986,123; 1986,245; 1987,128).

BESLUIT VERGOEDINGEN RECHTSBIJSTAND 1994
inwerkingtreding 1/1/1994 (Stb 1994,31)

Afzonderlijke regelingen voor civiele/administratieve zaken (WROM) en strafzaken onder een noemer gebracht.

Basisbedrag wordt met gemiddeld 25% verhoogd, d.w.z. +7% voor strafzaken en +33% voor civiele/administratieve zaken, tot resp. fl. 1125 en fl. 1260.

Voorts wordt een indexeringsmechanisme geïntroduceerd, dat vergoedingen koppelt aan arbeidskostenontwikkeling in de gepremieerde en gesubsidieerde sector (WAGGS). Omdat de WAGGS per 1/1/1995 wordt ingetrokken, wordt het indexeringsmechanisme per 1/7/1995 vervangen door een koppeling aan de door de minister vastgestelde financiële ruimte voor de arbeidsvoorwaardenontwikkeling van de stichtingen rechtsbijstand (Stb 1996,422).

Aanpassingen basisbedrag per:

1/1/1994	1141 resp. 1277	Stcrt 1994,22
1/7/1995	1152 resp. 1290	Advocatenblad 1995, p. 625 (+1%)
1/7/1996	1173 resp. 1313	Advocatenblad 1996, p. 626 (+1,78%)
1/7/1997	1210 resp. 1350	Advocatenblad 1997, p. 684 (+3,17%)
1/7/1998	1243 resp. 1392	Advocatenblad 1998, p. 790 (+2,76%)
1/7/1999	1289 resp. 1443	Advocatenblad 1999, p. 746 (+3,674%)

Advocatenblad 1999, p. 921: kabinet heeft besloten uurvergoeding sociale advocatuur met ingang van begin 2000 te verhogen van fl. 125 naar fl. 154.

BESLUIT VERGOEDINGEN RECHTSBIJSTAND 2000
inwerkingtreding 1/1/2000 (Stb 1999,580)

Nieuwe regeling met nieuw basisbedrag, in vorm van uurvergoeding ad fl. 154, onder handhaving indexeringsmechanisme.

Aanpassingen basisbedrag per:

1/7/2000	160	Stcrt 2000,120 (+3,93%)
----------	-----	-------------------------

Research Memorandum Department of Economics

Research Memoranda

- are available from Department of Economics homepage at : <http://ruljis.leidenuniv.nl/group/jfof/www/public1.htm>
- can be ordered at Leiden University, Department of Economics, P.O. Box 9521, 2300 RA Leiden, The Netherlands
Phone ++71 527 7756; E-mail: economie@law.leidenuniv.nl

- 2002.02 Ben van Velthoven
Civiele en administratieve rechtspleging in Nederland 1951-2000; deel 2: tijdreeksanalyse
- 2002.01 Ben van Velthoven
Civiele en administratieve rechtspleging in Nederland 1951-2000; deel 1: tijdreeksdata
- 2001.03 Koen Caminada and Kees Goudswaard
International Trends in Income Inequality and Social Policy
- 2001.02 Peter Cornelisse and Kees Goudswaard
On the Convergence of Social Protection Systems in the European Union.
- 2001.01 Ben van Velthoven
De rechtsbijstandsubsidie onderzocht. En hoe nu verder?
- 2000.01 Koen Caminada
Pensioenopbouw via de derde pijler. Ontwikkeling, omvang en verdeling van premies lijfrenten volgens de Inkomensstatistiek.
- 1999.03 Koen Caminada and Kees Goudswaard
Social Policy and Income Distribution. An Empirical Analysis for the Netherlands.
- 1999.02 Koen Caminada
Aftrekpost eigen woning: wie profiteert in welke mate? Ontwikkeling, omvang en verdeling van de hypotheekrenteaftrek en de bijtelling fiscale huurwaarde.
- 1999.01 Ben van Velthoven and Peter van Wijck
Legal cost insurance under risk-neutrality.
- 1998.02 Koen Caminada and Kees Goudswaard
Inkomensherverdeling door sociale zekerheid: de verdeling van uitkeringen en premieheffing in 1990 en 1995.
- 1998.01 Cees van Beers
Biased Estimates of Economic Integration Effects in the Trade Flow Equation.
- 1997.04 Koen Caminada and Kees Goudswaard
Distributional effects of a flat tax: an empirical analysis for the Netherlands.
- 1997.03 Ernst Verwaal
Compliance costs of intra-community business transactions. Magnitude, determinants and policy implications.
- 1997.02 Julia Lane, Jules Theeuwes and David Stevens
High and low earnings jobs: the fortunes of employers and workers.
- 1997.01 Marcel Kerkhofs and Maarten Lindeboom
Age related health dynamics and changes in labour and market status.
- 1996.07 Henk Vording
The case for equivalent taxation of social security benefits in Europe.
- 1996.06 Kees Goudswaard and Henk Vording
Is harmonisation of income transfer policies in the European Union feasible?
- 1996.05 Cees van Beers and Jeroen C.J.M. van den Bergh
The impact of environmental policy on trade flows: an empirical analysis.
- 1996.04 P.W. van Wijck en B.C.J. van Velthoven
Een economische analyse van het Amerikaanse en het continentale systeem van proceskostentoerekening.

- 1996.03 Arjan Heyma
Retirement and choice constraints: a dynamic programming approach.
- 1996.02 B.C.J. van Velthoven en P.W. van Wijck
De economie van civiele geschillen; rechtsbijstand versus no cure no pay.
- 1996.01 Jan Kees Winters
Unemployment in many-to-one matching models.
- 1995.05 Maarten Lindeboom and Marcel Kerkhofs
Time patterns of work and sickness absence. Unobserved effects in a multi-state duration model.
- 1995.04 Koen Caminada en Kees Goudswaard
De endogene ontwikkeling van de belastingdruk: een macro-analyse voor de periode 1960-1994.
- 1995.03 Henk Vording and Kees Goudswaard
Legal indexation of social security benefits: an international comparison of systems and their effects.
- 1995.02 Cees van Beers and Guido Biessen
Trade potential and structure of foreign trade: the case of Hungary and Poland.
- 1995.01 Isolde Woittiez and Jules Theeuwes
Well-being and labour market status.
- 1994.10 K.P. Goudswaard
Naar een beheersing van de Antilliaanse overheidsschuld.
- 1994.09 Kees P. Goudswaard, Philip R. de Jong and Victor Halberstadt
The realpolitik of social assistance: The Dutch experience in international comparison.
- 1994.08 Ben van Velthoven
De economie van misdaad en straf, een overzicht en evaluatie van de literatuur.
- 1994.07 Jules Theeuwes en Ben van Velthoven
De ontwikkeling van de criminaliteit in Nederland, 1950-1990: een economische analyse.
- 1994.06 Gerard J. van den Berg and Maarten Lindeboom
Durations in panel data subject to attrition: a note on estimation in the case of a stock sample.
- 1994.05 Marcel Kerkhofs and Maarten Lindeboom
Subjective health measures and state dependent reporting errors.
- 1994.04 Gerard J. van den Berg and Maarten Lindeboom
Attrition in panel data and the estimation of dynamic labor market models.
- 1994.03 Wim Groot
Wage and productivity effects of enterprise-related training.
- 1994.02 Wim Groot
Type specific returns to enterprise-related training.
- 1994.01 Marcel Kerkhofs
A Quadratic model of home production decisions.